

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

Μηνιαία Έπιθεώρηση • Απρίλιος 2000 • τεύχος 75 • δρχ. 1000

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ
Μηνιαία Έπιθεώρηση
Απρίλιος 2000
τεύχος 75 • δρχ. 1000

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Ελλάδα

Έτήσια (12 τεύχη): 10.000 δρχ.
Έξαμηνιαία (6 τεύχη): 5.000 δρχ.
Φοιτητική (12 τεύχη): 7.500 δρχ.
Όργανισμοί, τράπεζες κλπ.: 15.000 δρχ.

Ευρώπη

Έτήσια (12 τεύχη): 12.000 δρχ.

Άλλες χώρες

Έτήσια (12 τεύχη): 15.000 δρχ.

Τραπεζικός Λογαριασμός:

Άγγελος Έλεφάντης
Έθνική Τράπεζα της Ελλάδος
ύποκ. 132 άριθ. λογαριασμού
401740-48

ή

μέ ταχυδρομική έπιταγή
στή διεύθυνση του περιοδικού

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ

Άγγελος Έλεφάντης
Ζωναρά 10, Άθήνα 11472
τηλ. & fax: 6470079
Έκτύπωση: Άφοι Χρυσοχοῦ
Στυμφαλίας 8,
Περιστερί, τηλ. 5719937

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΔΙΑ ΓΥΜΝΟΥ ΟΦΘΑΛΜΟΥ

Γιώργος Μαργαρίτης, Πώς πήραμε την Σαλονίκη. Οι ιστορικές ρίζες ενός θριάμβου.....	5
Νίκος Κοταρίδης, Χάσαμε τό δάσος, μήν χάσουμε καί τό δέντρο.....	7
Κ. Χριστοδουλίδης, Ή διά του «τέστ» δοκιμασία.....	10
Χαράλαμπος Γολέμης, Άναζητώντας τόν «χαμένο» χρόνο.....	13

Άριστείδης Μπαλτάς, Καινούργια κατάσταση, καινούργια καθήκοντα.....	15
Άγγελος Έλεφάντης, Ό μεσαίος χώρος: Βάση του δικομματισμού.....	18
Άγγελος Έλεφάντης, Οι δύο όψεις του έκσυγχρονισμού μέσα από τίς έκλογές.....	21
Σταῦρος Κωνσταντακόπουλος, Άυτόνομία: Ή μόνη προοπτική της άνανεωτικής Άριστερᾶς.....	26
Άντώνης Μωυσιδής, Άγρότες καί έκλογές: Μιά ζωή μέ την έξουσία.....	28
Λουκία Σαρφατή, Σοφοκλέους - Τό ΠΑΣΟΚ είν' έδώ.....	31
Βασίλης Ζουναλής, Για την «τόλμη της συναίνεσης».....	34
Ρεζίς Ντεμπραί, Τό «πνεῦμα σταυροφορίας» τών τηλεοπτικών ταγῶν.....	36
Γιάννης Χάρης, Ή «φθορά» της γλώσσας, ή «άφθαρσία» της γλώσσας.....	40

ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΓΝΩΡΙΖΩ

Κώστας Βούλγαρης, Γιώργος Φαράκλας, Άπό τίς τελευταίες εκδόσεις.....	44
Μιχάλης Μοδινός, Τρείς δηλώσεις καί μιά παραίνεση.....	48

Έξώφυλλο: Sergei Mironenko, *Goodbye*, 1992.
Σχεδιασμός έξωφύλλου: Μαρία Τσουμαχίδου

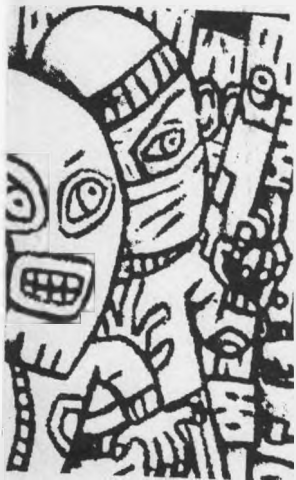
Πῶς πήραμε τήν Σαλονίκη. Οἱ ιστορικές ρίζες ἑνός θριάμβου!

Τό ἔφερε ἡ μοίρα καί οἱ Θεοί τῆς καλαθόσφαιρας καί στή Θεσσαλονίκη, τήν νύμφη τοῦ Θερμαϊκοῦ καί βασίλισσα τῶν Βαλκανίων, βρέθηκαν ὅλοι οἱ ἀπό αἰῶνες ἔχοντες συγγένειες μέ τήν πόλη γιά νά ξαναγράψουν τήν ιστορία κάτω ἀπό δύο καλάθια, ὅπως οἱ νεότεροι νόμοι τῆς ιστορίας ὀρίζουν. Ἦταν ἐκεῖ οἱ Ἴσπανοί πού πρῖν ἀπό πολλά πολλά χρόνια ἔστειλαν στήν πόλη αὐτή τό ἀνεπιθύμητο τμήμα τοῦ πληθυσμοῦ τους ἢ ἔστω αὐτό πού ἐπιβίωσε τῶν διωγμῶν καί τῆς Ἱερᾶς Ἐξέτασης. Ἔτσι στούς δρόμους τῆς πόλης ξανακούστηκε ἡ γλῶσσα πού κάποτε κυριαρχοῦσε ἐδῶ, ξανακούστηκαν ἀκόμα καί τά ισπανοβαλκανικά ιδιώματα τοῦ ἄλλοτε, ἀπαραίτητα γιά τή συνεννόηση τοῦ Ρετζιά.

Ἐκτός ἀπό τούς θύτες, νά καί τά θύματα. Οἱ διωχθέντες δηλαδή, οἱ Ἰσραηλίτες, πού ξανάρθαν στήν πάλαι ποτέ «Μάντρε Ἰσραελ», σέ ἀναζήτηση δόξας καί πλούτου. Καθώς ἡ πόλη τούς ἦταν οἰκεία, ἔφεραν μαζί τους γυναῖκες καί παιδιά, ὅλοι θαμμένοι στά κίτρινα, προκαλώντας ρίγη ἀπέχθειας στούς ὀπαδούς τοῦ ΠΑΟΚ. Οἱ τελευταῖοι, προλαμβάνω τήν παρεξήγηση, δέν μισοῦν τό κίτρινο ἐπειδή εἶναι ἀντισημίτες, ἀλλά ἐπειδή μισοῦν τόν Ἄρη... Μύλος! Εὐτυχῶς ἦταν ἀπασχολημένοι μέ τήν καταδίωξη τοῦ πράσινου.

Ἀκολουθοῦσαν οἱ ἐπίσημοι ἰδιοκτῆτες τῆς πόλης στά ιστορικά τουλάχιστον χρόνια. Οἱ Τοῦρκοι, πού γιά νά αισθάνονται καί αὐτοί ἐντός ἔδρας, ἔσπευσαν νά ἐπισκεφθοῦν τό σπίτι τοῦ Κεμάλ Ἀτατούρκ καί νά ἀντλήσουν κουράγιο ἀπό τίς «ἀλησμόνητες» πατρίδες (ὁ ἀρχικός ὅρος ἦταν «ἀλύτρωτες» μά ὁ μέγας Ἕλληνας Ἀρχιερεὺς διόρθωσε τό ἄτοπο γιά νά διευκολύνει τήν τουριστική κίνηση μεταξύ Ἑλλάδας καί Τουρκίας). Τελευταῖοι καί πιό ἄνετοι οἱ Ἕλληνες στούς ὁποίους τελικά ἔμεινε ἡ πόλη καί στήν ὁποία τελικά ἔμειναν μόνο αὐτοί. Ἀπό τήν ἀρχή ἔδειχναν φαβορί ἔχοντας ἐπίγνωση τῆς ιστορικής νομοτέλειας τῶν πραγμάτων ἀλλά καί τοῦ ἀπρόβλεπτου —γιά τούς ὑπόλοιπους— χαρακτήρα τους, «Φοβοῦ τούς Δαναούς», ἔλεγαν στά πολύ παλαιά χρόνια. Καί στό μπάσκετ, ὅπως στήν ιστορία, ἀπεδείχθη τό πόσο δίκιο εἶχαν αὐτοί πού τό ἔλεγαν.

Μέ ὅλους, λοιπόν, νά ἀγωνίζονται ἐντός ἔδρας ἄρχισαν οἱ ἀγῶνες. Στούς προκριματικούς τά πράγματα ἄρχισαν νά ξεχωρίζουν. Οἱ Ἴσπανοί ἐφάρμοσαν

Διά γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ

τήν τακτική τοῦ Ἐλ Σίντ: «Ὁρῶμε ἀποθαμένοι καί ὅποιος τρόμαξε τρόμαξε». Ἡ τακτική ἀπέτυχε, πρῶτον διότι ὁ Ρενέσες ποτέ κανένα δέν ἔπεισε ὅτι εἶναι Ἐλ Σίντ ὡς πρὸς τὸ σκέλος τοῦ τρομεροῦ τουλάχιστον (ὡς πρὸς τὸ σκέλος τοῦ ἀποθαμένου...), δεύτερο, ὅτι ἐδῶ εἶναι Βαλκάνια κι ἀπὸ ἀποθαμένους.... Ἡ τακτική ἐπέτρεψε στοὺς Ἰσραηλίτες νὰ ξεπληρώσουν τὰ παθήματα τοῦ 15ου, 16ου καὶ λίγο τοῦ 17ου αἰώνα. Θὰ τὸ συμπλήρωναν χρονικά τὸ ζήτημα, σέ σαράντα ὅμως λεπτά τί νὰ προλάβει κανεῖς.

Στόν ἄλλο ἡμιτελικό, Τοῦρκοι καὶ Ἕλληνες παρατάχθηκαν μέ μοιρασμένη ἐπτά πρὸς δέκα τήν ἀπαραίτητη ἀμερικανική βοήθεια. Ὡστόσο, ἡ ἔννοια τοῦ Μεγάλου Ἀσθενοῦς ἐπιβεβαιώθηκε γιὰ μιὰ ἀκόμα φορά. Ὅπως στά 1912, ἔτσι καὶ στήν ἀρχή τοῦ 21ου αἰώνα ἀποκαλύφθηκε ἡ φτωχή διπλωματική ἐπίδοση τῆς Ὑψηλῆς Πύλης καὶ τῶν λοιπῶν μπασκετικῶν παραγόντων τῆς γείτονος. Πῶς νὰ κερδίσει, μονάχη καὶ ἔρημη, ἡ Τουρκία τόν συνασπισμό τῶν Βαλκανικῶν λαῶν σὺν τῇ βοήθεια τῆς Ἰταλίας. Τί νὰ σοῦ κάνουν λίγοι Ἀλβανοί (τό 1912) ἢ ἓνας Κροάτης (τό 2000)! Τὸ ἀποτέλεσμα τὸ εἶχε προδικάσει ἡ ἱστορία: καὶ τήν Ἡπειρο χάσανε καὶ τήν Μακεδονία, καὶ τὸ Αἰγαῖο καὶ τὰ Δωδεκάνησα καὶ τὸ μάτς φυσικά. Σώσανε, δυὸ μέρες μετὰ, τήν τρίτη θέση, ἐπαναλαμβάνοντας τὸ ἱστορικό θαῦμα τοῦ 1913. Ὅπως τότε ἔσωσαν τήν Θράκη χάρις στήν αὐτοκτονική διάθεση τῆς Βουλγαρίας ἔτσι καὶ τώρα ἔπесαν πάνω στόν Ρενέσες. Ἱστορική εὐκαιρία πού λένε! Πῶς νὰ ἀλλάξει τόν ροῦ τῆς ἱστορίας ἓνας Ρετζιᾶς.

Στόν μεγάλο τελικό, ὦ! τῆς ἐκπλήξεως! Ἡ ἀνδρεία ἐλληνική φυλή ἀπουσίαζε σχεδόν τοῦ ὑπέρ πάντων ἀγῶνος στή γῆ τῶν Μακεδόνων. Ποιός θὰ ἐξολόθρευε τοὺς Μακαβαίους πού, ἀπὸ τόν καιρό τῶν Σελευκιδῶν, εἶχαν μεγάλη ἐξειδίκευση στό νὰ ταλαιπωροῦν τόν ἐλληνικό παράγοντα; Ἐδῶ, σέ τοῦτο τὸ σημεῖο, ἀποκαλύφθηκε ἡ μεγάλη στρατηγική, ἡ μεγαλοφυΐα τῆς ἐλληνικῆς ἀρχουσας, μεγαλοαστικῆς τάξης, τῆς ἴδιας πού διὰ τῆς γητειᾶς καὶ τῆς φαρμακείας ὁδήγησε στά ὕψη τὸ ἐλληνικό ὄνομα. Τὸ δῶρο τῶν Δαναῶν πού λέγαν ἄλλοτε, τὸ κρυφὸ χαρτί, πού λέμε σήμερα, ἦταν ἡ Γκρεκομάνοι. Βαλκάνιοι δηλαδή, γητευμένοι εἴτε ἀπὸ τήν ἀκτινοβολία τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ, εἴτε ἀπὸ τήν μυρωδιά τοῦ ἐλληνικοῦ μεγαλοαστικοῦ χρήματος. Μ' αὐτούς πολέμησε ἡ Ἑλλάς στά 1904, αὐτούς στράτευσε στά λάβαρα καὶ στά ὄραματά της στά 2000. Γκρεκομάνος προπονητής, γκρεκομάνος Ἔμ Βί Πί (μόστ βάλιουαμπλ πλαίηερ διεθνιστί, ἦτοι, ὁ πλέον πολύτιμος παίκτης). Καὶ μὴν ρωτήσῃ κανεῖς γιὰ ἐκεῖνον τόν πρώην Μακαβαῖο καὶ τοὺς λόγους πού τόν ἔκαναν ἀπλά καὶ μόνο «ἐπαγγελματία».

Οἱ Μακαβαῖοι, ὅπως ἡ ἱστορία προδίκαιζε, συνετρίβησαν καὶ ἡ Σαλονίκη,

ἔμεινε καί πάλι σέ χέρια ἐλληνικά. Πῶς θά μπορούσε νά ἦταν ἀλλιῶς ἄλλωστε; Τέσσερις χιλιάδες χρόνια συνέχεια αὐτό ἀποδεικνύουν. Καί μιά πού πιέζομαι νά ἀπαντήσω, στό ὄνομα τῆς Ἱστορίας, σέ ἀπορίες ἄσπονδων φίλων, ἄς ἀνοίξω μία παρέθεση μήπως καί τούς φωτίσω. Ὁ σκληρός ἀγώνας γιά τήν Σαλονίκη, στίς μπασκέτες καί στήν ἱστορία, ἕνα πράγμα ἀπέδειξε: Αὐτές οἱ ἱστορίες, αὐτοί οἱ ἀγῶνες, αὐτοί οἱ θρίαμβοι, παίζονται ἀνάμεσα σέ ἔλιτ, σέ ἄρχουσες τάξεις, σέ πρωτεύουσες (ἔστω περιφερειακές), σέ κέντρα ἐξουσίας, μέ λίγα λόγια. Γιά νά τό πῶ εὐγενικά, αὐτά εἶναι ζητήματα πού δέν ἀφοροῦν ἐπαρχίες, πού δέν ἀφοροῦν (προπαντός) ἐπίνεια.

Εἶναι αὐτονόητο αὐτό καί τό πιστοποιεῖ ἡ Ἱστορία.

Γιῶργος Μαργαρίτης

Χάσαμε τό δάσος, μήν χάσουμε καί τό δέντρο

Στό ΒΗΜΑ (17/4/2000) δημοσιεύονται κάποια σημαντικά στοιχεῖα πού ἀφοροῦν στίς πυρκαγιές καί τίς ἀναδασώσεις. Τό πρόβλημα εἶναι μέγα καί οἱ λύσεις ἐπείγουν. Ἀπό τό 1990 περίπου πού φουντώνουν οἱ φωτιές, ὄλο καί λιγότερες καμένες ἐκτάσεις ἀναδασώνονται καί ὄλοένα καί λιγότερα δενδρύλλια παράγονται γιά τίς ἀνάγκες τῆς ἀναδάσωσης. Στό ἴδιο κείμενο παρουσιάζονται οἱ χρόνιες διαμάχες περί τήν πυρόσβεση καί τήν ἀναδάσωση, διατυπώνονται ἀγωνίες περί τοῦ μέλλοντος κόσμου μας. Τό πρῶτο ζήτημα πού ἔρχεται στό νοῦ τοῦ πολίτη εἶναι ὅτι ἀπαιτεῖται ἕνας κάποιος ἐκσυγχρονισμός τῶν σχετικῶν ὑπηρεσιῶν. Ἴσως ἡ μηχανοργάνωσή τους, ἴσως ἡ ἐνίσχυσή τους μέ μέσα καί πόρους, ἴσως ἡ κινητοποίηση τῶν πολιτῶν, ἴσως ἡ μερική εἰσοδός τους στό Χρηματιστήριο, ἴσως μιά μαχητική ἐκδήλωση τῶν ἀκτιβιστῶν τῆς Greenpeace...

Ἐπείγει κυρίως μιά προγραμματική συμφωνία τῶν κομμάτων τῆς Ἀριστερᾶς καί τῆς Οἰκολογίας, μιά συνεργασία τοῦ ΠΑΣΟΚ καί τοῦ ΣΥΝ, ἄς ποῦμε. Εἶναι ὅμως ἐφικτή μιά τέτοια συμφωνία; Τό ἐρώτημα δέν εἶναι ρητορικό, διότι καί τό πρόβλημα εἶναι μέγα, ὑπεράνω κομμάτων, ταξικῶν συμφερόντων, προεκλογικῶν ὑποσχέσεων καί ἐπιπλέον ἀποτρέπει καί τήν ἐπά-

νοδο τῆς ἀντιοικολογικῆς δεξιᾶς. Καί εἶναι μιά καλή εὐκαιρία νά συναντηθοῦν ἐπιτέλους οἱ ἄνθρωποι τῆς Ἀριστερᾶς καί τῆς Οἰκολογίας πάνω σέ ἕνα συγκεκριμένο πρόβλημα, νά προσφέρουν συγκεκριμένες λύσεις, νά ἀποδείξουν ὅτι τά μεγάλα ἐνώνουν καί οἱ ἄνθρωποι ἐμπρός σέ αὐτά ἀφήνουν πίσω τίς μιζέριες, τούς ἀντισημιτισμούς καί τίς μικροψυχίες.

Βεβαίως αὐτή ἡ συμφωνία ἔχει νά ἀντιμετωπίσει μερικές λεπτομέρειες, πρὶν ἀνακοινωθεῖ καί συσπειρώσει εὐρύτερες κοινωνικές καί πολιτικές δυνάμεις. Ἡ πρώτη, μᾶλλον ἀσήμαντη, λεπτομέρεια εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἱστορία τῶν πυρκαγιῶν καί τῶν ἀναδασώσεων. Διότι, ὅπως θά ἔλεγε ὁ οἰκολόγος ὑφυπουργός περιβάλλοντος (οἱ οἰκολόγοι τοῦ ΣΥΝ μᾶλλον τό ἴδιο λένε), πυρκαγιά καί ἀναδάσωση εἶναι φυσικά φαινόμενα. Δηλαδή ἂν ἀπουσιάσει ὁ ἄνθρωπος, ὅ,τι καίγεται ἀναδασώνεται μέσα σέ λίγα χρόνια καί μᾶλλον οἱ δενδροφυτεῦσεις περισσεύουν. Ἄν ἔτσι ἔχουν τά πράγματα, τότε τό πρόβλημα τῆς γραφειοκρατίας εἶναι μᾶλλον ἀσήμαντο. Καί ἐπιπλέον, ἡ διευθέτησή του ἀπαιτεῖ περισσότερο χρόνο ἀπό ὅσο γιά νά ξαναζωντανέψει ἕνα καμένο δάσος. Αὐτά τά κανονίζει ἡ μάνα φύση ἀπό μόνη της, ὅποτε τά χρήματα τοῦ Γ΄ Πλαισίου Στήριξης μπορεῖ ἄνετα τώρα νά πᾶνε στήν κοινωνική πολιτική. Καί μᾶλλον αὐτό εἶχαν ὑπόψει τους καί οἱ κυβερνήσεις πού ὅσο καίγονταν τά δάση, ἄλλο τόσο τά ἀφηναν νά ξαναγεννηθοῦν ἀπό τίς στάχτες τους καί γι' αὐτό μείωναν τούς πόρους γιά τεχνητές ἀναδασώσεις.

Ἐδῶ, βεβαίως, ὑπάρχει ἕνα πρόβλημα περὶ τοῦ τί εἶναι δάσος καί τί δέν εἶναι δάσος, δηλαδή τί ἀφήνεται στίς μέριμνες τῆς μάνας φύσης καί τί ἀνήκει στά ἐνδιαφέροντα τῶν ἀνθρώπων. Τό πρόβλημα πού ἐπισημαίνει Τό Βῆμα εἶναι ὅτι οἱ κακοί πολίτες κερδίζουν ἐννιά στίς δέκα φορές τίς διαμάχες περὶ τοῦ τί συνιστᾷ δάσος. Ἐτσι, σύμφωνα μέ τίς πρόσφατες οἰκολογικές καί ἐκσυγχρονιστικές θεωρίες, ὅ,τι καίγεται δέν ἐπαφίεται στή μάνα φύση, ἀλλά περιέρχεται στή δικαιοδοσία τῆς ἀνεξάρτητης δικαιοσύνης, ἡ ὁποία ὀρίζει, ἐρήμην τοῦ οἰκολόγου ὑφυπουργοῦ, τί εἶναι δάσος. Ἄς ποῦμε δάσος εἶναι ὄχι ὅ,τι ἀπό μόνο του ἀνανεώνεται ἀλλά ὅ,τι δέν διεκδικεῖται νόμιμα. Ἀλλά τό πρόβλημα αὐτό εὐκολα μπορεῖ νά ξεπεραστεῖ καί νά «κλείσουμε τά στόματα τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας» ὅπως λέει ὁ Λαλιώτης καί ὅπως ἄλλωστε τό ἔχουμε ξανακάνει μέ τήν ἐπέκταση τοῦ Μεγάρου τῶν φίλων τῆς Μουσικῆς. Καί, βέβαια, ὅσα προβλήματα ὑπάρχουν μέ τήν δυσκίνητη διοίκηση θά ὑποχωρήσουν ἐμπρός στή λαϊκή συναίνεση καί τή νέα κεντροαριστερά πλειοψηφία. Στούς δέ δεξιούς πολίτες πού βολευτήκανε σέ παραδοσιακές πολιτικές πρακτικές τοῦ τύπου: τώρα χτίζω αὐθαίρετο αὐριο ἔρχονται ἐκλογές καί τό νομιμοποιῶ, θά κοπεῖ πάραυτα ὁ βήχας ὅταν ὁ ἐκσυγχρο-

στικός ἄνεμος φουσκώσει τὰ πανιά τῆς νέας κεντροαριστερᾶς τῆς ἀνανέωσης καί τῆς οἰκολογίας.

Λέω λοιπόν ὅτι ἐφόσον ἔτσι ἔχει τό συγκεκριμένο πρόβλημα ἢ λύση του ἀπαιτεῖ εὐρύτερες συσπειρώσεις ἀνανεωτικῶν καί οἰκολογικῶν δυνάμεων σέ ἓνα ἐκσυγχρονιστικό διάβημα γιά τή σωτηρία τῶν δασῶν. Καί, βέβαια, ἀνάλογες ἀσκήσεις προγραμματικῆς σύγκλισης μπορούμε νά ἐπιχειρήσουμε σέ πολλούς ἀκόμη τομεῖς καί ἔτσι νά ὀδεύσουμε πρὸς τήν σύγχρονη εὐρωπαϊκὴ κεντροαριστερά

Ὅλα αὐτὰ εἶναι πάρα πολὺ ἀπλά καί κεκτημένα γιά τήν ἀνανεωτικὴ Ἀριστερά. Τώρα μάλιστα πού πολλοὶ ἐξ ἡμῶν προσχώρησαν στὸ ΠΑΣΟΚ τὰ κεκτημένα αὐτὰ εἶναι κεκτημένα καί τῆς κυβερνητικῆς πλειοψηφίας, ἢ ὅποια μέ τίς τελευταῖες ἐκλογές ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τὰ πλέον ἀναχρονιστικά της στοιχεῖα. Καί, οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, εἶναι νά ἀπορεῖ κανεὶς μέ τούς ἀναχρονισμούς τῆς ἴδιας τῆς Ἀριστερᾶς ἐμπρὸς σέ αὐτές τίς μέγιστες προκλήσεις καί προσκλήσεις τῶν καιρῶν. Τολμῶ μάλιστα νά προβλέψω, ὅτι μιὰ τέτοια προοπτικὴ δύσκολα θά ἀφήσει ἀδιάφορο καί τόν ἕτερο πόλο τῆς ἀναχρονιστικῆς ἀριστερᾶς, τὸ ΚΚΕ, πού δέν μπορεῖ νά ἀγνοήσει ὅτι μόνο μέ περιαστικά δάση μπορεῖ νά ξαναζωντανέψει τὸ ἀρματολίκι.

Σέ κάθε ἄλλη περίπτωση, πάλι ὁ κόσμος τῆς Ἀριστερᾶς θά ψηφίσει ΠΑΣΟΚ, γιατί μόνο αὐτό μπορεῖ νά κάνει ἀναδάσωση καί νά σώσει τὸ περιβάλλον, νά ἀσκήσει δηλαδὴ ἐξουσία καί νά ἀποτρέψει τήν ἐπιστροφή τῆς δεξιᾶς πού ὑπονομεύει μονίμως τήν ἀναδάσωση, στεγάζει στοὺς κόλπους της καταπατητές, διαφθείρει δημοσίους λειτουργούς, μπορεῖ καί νά ἔχει ὁμάδες κρούσεις πού πυρπολοῦν τὰ δάση. Καί σ' αὐτὴ τὴ μέγιστη ἀντίθεση, οἱ μίζεροὶ ἀντισημιτισμοὶ καί οἱ σκατοψυχίες τῶν ἀριστερῶν περισσεύουν. Τὸ δίλημμα, ὅπως θά τό διατύπωνε καί ὁ Σημίτης, εἶναι: θά κληροδοτήσουμε κάτι στά παιδιά μας ἢ θά τὰ ἀποκληρώσουμε οἰκολογικῶς; Θά πᾶμε μπροστά ἢ θά πᾶμε πίσω; Θέλουμε δάση ἢ θέλουμε ἐρήμους; Θέλουμε καθαρὸ ἀέρα ἢ θέλουμε μπόχα; Θέλουμε οἰκολογικὴ ἰσορροπία καί ἀειφόρο ἀνάπτυξη ἢ δέν θέλουμε; Θέλουμε καθαρὰ νερά ἢ δέν θέλουμε; Καί ποιὸς στραβὸς δέν θέλει τὸ φῶς του;

Νίκος Κοταρίδης

Ἡ διά τοῦ «τέστ» δοκιμασία

Αὐτές τίς μέρες, ὁ γιός μου, μαθητής τῆς τρίτης Λυκείου, ἐτοιμάζεται πυρετωδῶς γιά νά δώσει ἐξετάσεις σέ 10-13 μαθήματα, τίς ὁποῖες ἂν περάσει, θά μπεῖ χωρίς ἐξετάσεις στό Πολυτεχνεῖο (ἂν δέν τίς περάσει, θά ξαναδώσει ἐξετάσεις τοῦ χρόνου, γιά νά μπεῖ χωρίς ἐξετάσεις στό Πολυτεχνεῖο τοῦ χρόνου).

Ἐνάμεσα στίς ἐξετάσεις αὐτές περιλαμβάνεται καί ἡ «Δοκιμασία Δεξιότητων», ἀπό τήν ὁποία θά δοθοῦν (τελικά) τά 10 ἀπό τά 200 μόρια γιά τήν εἰσαγωγή (χωρίς ἐξετάσεις) στήν τριτοβάθμια ἐκπαίδευση. Εἶχα ἐλπίσει, μαζί μέ μερικές ἑκατοντάδες χιλιάδες ὑποψηφίους καί συγγενεῖς τους, ὅτι αὐτό τό διαβόητο τέστ θά διατηροῦσε μόνο τόν ρόλο γιά τόν ὁποῖο κανονικά προορίζεται: νά δίνει δηλαδή τή δυνατότητα σέ κάποιους νά ἀποφασίζουν ἂν ὁ πολίτης Φόρεστ Γκάμπ ἀπό τήν Ἰαλαμπάμα εἶναι ἱκανός νά πλένει ἄρματα μάχης στό στρατόπεδο πεζικοῦ στήν Ἰαιουα, ἢ νά καθαρίζει πατάτες στό στρατόπεδο πεζικοῦ στό ἸΑρκανσο. Δυστυχῶς, κανεῖς δέν εἶχε τό θάρρος νά ἀναγνωρίσει ὅτι ἡ ἴδια διαδικασία δέν μπορεῖ νά χρησιμοποιηθεῖ γιά νά καθοριστεῖ ποιός νέος μας μπορεῖ νά γίνεῖ νευροχειρουργός καί ποιός δικηγόρος.

Εἶδα μέ ἐνδιαφέρον τά δύο ἔνθετα γιά τό τέστ δεξιότητων, πού συνέταξαν γιά τήν ἐφημερίδα Ἡ Καθημερινή ἐκπαιδευτικοί ἐξίσου ἀξιόλογοι μέ αὐτούς πού θά κληθοῦν νά διατυπώσουν τίς ἐρωτήσεις γιά τά ἐπίσημα τέστ τοῦ Ἰνστιτούτου, μέ τά ὁποῖα θά ἐξετάζονται οἱ μαθητές. Ὡς ἐλάχιστη συμπαρασταση στόν δοκιμαζόμενο, καί δοκιμασθόμενο, γιό μου, ἀπάντησα κάποιες ἀπό τίς Ἐρωτήσεις Γνώσεων (οἱ ἄλλες τί εἶναι;). Σκοπός μου εἶναι νά τόν βοηθήσω νά μπεῖ στό πνεῦμα τοῦ τρόπου μέ τόν ὁποῖο θά πρέπει νά ἀπαντήσει τέτοιου εἴδους ἐρωτήσεις. Γιά νά βοηθήσω ἀναγνώστες σας στήν ἴδια θέση,

ἔχω λοιπόν τήν τιμή νά σᾶς ὑποβάλω τό γραπτό μου:

Κατ' ἀρχήν μιά γενική παρατήρηση:

Ἄν καταδεχθεῖ κανεῖς νά ἀνταποκριθεῖ σέ «σταυρολεξικές» φράσεις, ὅπως «Ἀδελφός τοῦ Ἐτεοκλῆ», «Πατρίδα τοῦ Πυθαγόρα», «Διατύπωσε τούς νόμους τῆς κίνησης τῶν πλανητῶν» ἢ «Πέταξαν πρῶτοι μέ ἀεροπλάνο», τό μόνο πού μπορεῖ νά πεῖ εἶναι: «Βεβαίως»!

Ἐπίσης, τίς ἐρωτήσεις τῆς μορφῆς «Τί ἦταν ὁ Νικόλαος Γύζης» ἢ «Τί

ἦταν ὁ Πολύκλειτος», καλό θά ἦταν νά τίς ἀποφεύγει κανείς, γιατί υπάρχουν πολλές σωστές ἀπαντήσεις, ὅπως π.χ. «ἄνδρας», «ἄνθρωπος», «Ἑλληνας (ἀρχαῖος ἢ μή)», «δημόσιος υπάλληλος στήν Πρέβεζα», «ἀπατημένος σύζυγος», κ.λπ.

Σέ συγκεκριμένες ἐρωτήσεις τώρα (μέ τήν ἀρίθμηση τῆς ἐφημερίδας):

Ἐρώτηση 2. Ποιός ἀστρονόμος ὑποστήριξε τό ἡλιοκεντρικό σύστημα;

Ἀπάντηση: Ὁ Ἀρίσταρχος ὁ Σάμιος, καί πάλι σίγουρα δέν θά ἦταν καί ὁ πρῶτος! Πάντως ὄχι ὁ Κοπέρνικος ὅπως δίνεται ὡς ἀπάντηση στήν ἐφημερίδα (Εὐρωλιγουρηδες!). Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἔκτοτε τό ἔχουν ὑποστηρίξει μυριάδες ἀστρονόμοι, καί μή ἀστρονόμοι, ἀνάμεσα στούς ὁποίους καί ἐγώ.

Ἐρ. 12. Διατύπωσε τοὺς νόμους τῆς κίνησης τῶν πλανητῶν.

Ἀπ. Ἄν αὐτό ἦταν ἐρώτηση, πού δέν εἶναι, θά ἄρχιζε μέ τή φράση «Ποιός διετύπωσε πρῶτος...» ἢ ἔστω «Ποιός διατύπωσε», ἄν ἐπιμένετε, καί ἢ ἀπάντηση θά ἦταν «ὁ Κέπλερ». Ἐρωτηματικό ὅμως δέν υπάρχει. Εἶμαι ὑποχρεωμένος νά ἐρμηνεύσω τή φράση ὡς προστακτική τῆς οἰκειότητας (γι' αὐτό καί ὁ ἐνικός), καί ἀποκρίνομαι: *Νόμος 1ος:* οἱ πλανῆτες κινοῦνται σέ ἔλλειπτικές τροχιές, μέ τόν Ἥλιο στή μία τους ἐστία. *Νόμος 2ος:* ἡ ἐπιβατική ἀκτίνα ἐνός πλανήτη σαρώνει ἴσα ἐμβαδά σέ ἴσους χρόνους, καί *Νόμος 3ος:* τό τετράγωνο τῆς περιόδου περιφορᾶς ἐνός πλανήτη γύρω ἀπό τόν Ἥλιο εἶναι ἀνάλογο τοῦ κύβου τοῦ μεγάλου ἡμιάξονα τῆς τροχιάς του. Ὅχι, νομίζατε ὅτι θά μέ πιάνατε ἀδιάβαστο!

Ἐρ. 13. Ἐκτός ἀπό τήν κλίμακα Ρίχτερ ὑπάρχει καί ἡ κλίμακα...

Ἀπ. (α) τοῦ ντο, (β) τοῦ ρε, (γ) τῆς πολυκατοικίας μου,....

Ἐρ. 16. Ποιό ἦταν τό ὄνομα τοῦ ζωγράφου Ἐλ Γκρέκο;

Ἀπ. Ἐλ Γκρέκο. Καί ἐξακολουθεῖ νά εἶναι ἐξ ὅσων γνωρίζω.

Ἐρ. 17. Ἔργο του οἱ «Ἀδελφοί Καραμαζώφ».

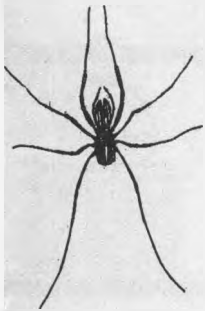
Ἀπ. Ὁ σκηνοθέτης Φεντερίκο ντέ Μίλ δέν ἔχει γυρίσει μιά ταινία μέ αὐτόν τόν τίτλο; Ἡ δέν θεωρεῖται «ἔργο»;

Ἐρ. 20. Ποιά ἦταν ἡ πατρίδα τοῦ Δ. Σολωμοῦ;

Ἀπ. Εἴτε ἀναφερόμενοι στόν ποιητή Δ. Σολωμό εἴτε στίς δεκάδες Δ. Σολωμούς πού βρίσκει κανείς στούς τηλεφωνικούς καταλόγους, ἡ πιθανότερη ἀπάντηση εἶναι φυσικά «ἡ Ἑλλάδα».

Ἐρ. 23. Πῶς ὀνομάζεται ἡ 9η συμφωνία τοῦ Μπετόβεν;

Ἀπ. 9η συμφωνία τοῦ Μπετόβεν.

Διά γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ

Ἐρ. 25. Ἔργο του τό «Γιά ποιόν χτυπᾶ ἡ καμπάνα».

Ἀπ. Δέν εἶμαι σίγουρος. Τό ἔχω δεῖ τό ἔργο (Γκάρυ Κούπερ, Ἴνγκριντ Μπέργκμαν, Ἀκίμ Ταμίρωφ, καί βεβαίως Κατίνα Παξינוῦ). Νά δοκιμάσω Ἡλίας Καζάν;

Ἐρ. 32. Ἔργο του τό «Πόλεμος καί Εἰρήνη».

Ἀπ. Εὐτυχῶς πού εἶδα τήν τελευταία στιγμή ὅτι λέει «του» γιατί ἤμουν βέβαιος ὅτι ἦταν ἡ Μιμή Ντενίση, ἡ ὁποία φυσικά εἶναι γνωστό ὅτι ἔγραψε τήν «Ἄννα Καρένινα». Θά γράψω Τολστογιέφσκι μέ δυσανάγνωστους χαρακτήρες καί θά ἐναποθέσω τίς ἐλπίδες μου στήν κόπωση τῶν διορθωτῶν.

Ἐρ. 33. Τό στοιχεῖο πολώνιο ποῦ ὀφείλει τό ὄνομά του;

Ἀπ. Στήν κυρία Κιουρί πού τοῦ τό ἔδωσε. Τώρα, ἂν θυμόμουν καί ἀπό ποῦ καταγόταν αὐτή...

Ἐρ. 36. Ποιά θερμοκρασία εἶναι τό ἀπόλυτο μηδέν;

Ἀπ. Πέρασε ἀπό τό μυαλό μου νά ἀπαντήσω μεῖον 218,5 βαθμοί Ρεωμύρου, μετά μεῖον 459,7 βαθμοί Φαρενάιτ, μετά μεῖον 273,15 βαθμοί Κελσίου, ἀλλά εὐτυχῶς τήν τελευταία στιγμή θυμήθηκα ὅτι εἶναι «Μηδέν βαθμοί Κέλβιν».

Ἐρ. 38. Ποιός θεωρεῖται ὡς ὁ βασιλιάς τοῦ βιολιοῦ;

Ἀπ. Ὁ Στραντιβάριους, πού τά ἔφτιαχνε. Ὁ Παγκανίνι καί οἱ ἄλλοι ἀπλῶς τά παίζανε.

Ἐρ. 40. Παραμυθᾶς τῆς ἀρχαιότητος.

Ἀπ. Σοβαρολογεῖτε; Θά μπορούσα νά σᾶς ἀναφέρω δεκάδες! Ὅμηρος, Σοφοκλής, Εὐριπίδης, Ἔσοπος....

Ἐρ. 41. Ποιό ἀστέρι μας δείχνει πάντα τό Βορρά;

Ἀπ. «Ἀστέρι-μας», κανένα. «Ἀστέρι μᾶς δείχνει», πάλι κανένα. Ὁ πολιτικός ἀστέρας κάνει ἀρκετά καλή δουλειά αὐτή τήν ἐποχή, ἀλλά λόγω τῆς λίκνισης τῆς Γῆς, τῆς μετάπτωσης, πού παρατήρησε καί ἐξήγησε πρῶτος ὁ Ἰππαρχος, τόν ρόλο αὐτό ἀναλαμβάνουν μέ τή σειρά διάφορα ἄστρα. Ἡ σειρά θά ἐπαναλαμβανόταν κάθε 23 χιλιάδες χρόνια περίπου, ἂν τά σκασμένα δέν εἶχαν τήν κακιά συνήθεια νά μετατοπίζονται καί ἀπό μόνα τους στόν οὐράνιο θόλο. Αὐτή ἦταν ἐρώτηση παγίδα, ἔ;

Ἐρ. 45. Ποιός ἔγραψε τήν «Ἴφιγένεια ἐν Ταύροις»;

Ἀπ. Ὑποθέτω πῶς μέ αὐτά τά «ἐν» καί «-οις» ἐννοεῖτε τήν «Ἴφιγένεια στή χώρα τῶν ταύρων» ὅπως λέμε τώρα (Ἰσπανία;). Μέ ἀναφορά στά σχόλιά μου στίς ἀπαντήσεις 17, 25 καί 32, θά ἔλεγα, μέ κάποιους ἐνδοιασμούς, ὁ Μιχάλης Κακογιάννης.

Ἐρ. 48. Ποιό ὄργανο τοῦ σώματός μας ὀνομάζεται ἥπαρ;

Ἀπ. Ἐγώ θά ἀπαντήσω κατηγορηματικά «τό ἥπαρ», καί ἂν μέ μηδενίσετε θά σᾶς δῶ μέ τόν δικηγόρο μου στό Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας.

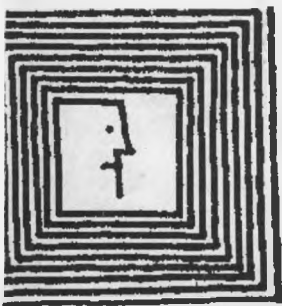
Εἶμαι σίγουρος ὅτι καταλαβαίνετε ποιό θά εἶναι τό εἶδος τῶν θεμάτων πού θά ἀπασχολοῦν ἐφημερίδες, περιοδικά, ραδιόφωνα καί τηλεοράσεις κάθε χρόνο τόν Μάιο, ὅσο τό τέστ θά ἐπιβιώνει. Τολμῶ νά προβλέψω ὅτι οἱ γνωστοί μας πιά τίτλοι περί «σφαγῶν» κάθε Ἰούνιο θά ὠχριοῦν μπροστά στό τί μᾶς περιμένει!

Ἄ «ὑποψήφιος», Κ. Χριστοδουλίδης

Σημείωση: Μετά τήν κατάθεση τοῦ ἀνωτέρω γραπτοῦ, ἔγινε γνωστό μέσω διαρροῆς στήν ἐφημερίδα στήν ὁποῖα ἀρθρογραφεῖ ὁ νέος ὑπουργός Παιδείας, ὅτι ὁ κ. Κασσωτάκης τοῦ Κ.Ε.Ε. «ἀπεφάσισε» γιά φέτος ὁ βαθμός τῆς Δοκιμασίας Δεξιότητων νά μή ληφθεῖ ὑπόψη στόν ὑπολογισμό τῶν μορίων γιά τήν εἰσαγωγή στήν τριτοβάθμια ἐκπαίδευση. Παρ' ὄλ' αὐτά, ἐκτιμᾶται ὅτι τά θέματα πού ἐγείρονται θά βοηθήσουν τόσο τούς φετινοὺς ὑποψηφίους νά ἀπαντήσουν στίς ἐρωτήσεις (χωρίς τό ἄγχος τοῦ βαθμοῦ), ὅσο καί τούς ὑποψηφίους τῶν ἐπομένων ἐτῶν, ὅποτε καί σύμφωνα μέ τή χρονική ἐξέλιξη τοῦ σχετικοῦ βάρους τοῦ τέστ (ἀριθμητική πρόοδος: 10%, 5%, 0%,...), ἡ μαθηματική ἀνάλυση προβλέπει ὅτι τό τέστ θά πρέπει νά μετράει γιά -5%, ἐγείροντας προβλήματα στή διατύπωση τόσο τῶν ἐρωτήσεων ὅσο καί τῶν ἀπαντήσεων, πού μόνο ἡ «θεωρία τῶν παιγνίων» μπορεῖ νά λύσει.

Ἀναζητώντας τόν «χαμένο» χρόνο

«**I**n the long run, we are all dead», δηλαδή «μακροπροσθέσμως θά ἔχουμε ὅλοι πεθάνει», ἔλεγε πρῖν ἀπό καμιᾶ ἐξηνταριά χρόνια ὁ Κέϊνς ἀπαντώντας στοὺς νεοκλασικούς οικονομολόγους, πού ὑποστήριζαν ὅτι οἱ δυνάμεις τῆς ἀγορᾶς μποροῦν ἀπό μόνες τους νά βγάλουν, ἐν εὐθέτω χρόνω, τίς καπιταλιστικές οικονομίες ἀπό τίς ὑφέσεις τοῦ οικονομικοῦ κύκλου στίς ὁποῖες οἱ ἴδιες περιοδικά τίς ὀδηγοῦσαν. Καί ἐπειδή θεωροῦσε ὅτι οἱ ἄνεργοι μιᾶς χώρας δέν θά ἔπρεπε νά περιμένουν ὑπομονετικά πότε θά τῆς καπνίσει τῆς ἀγορᾶς νά δημιουργήσει πάλι τίς προϋποθέσεις πού θά τούς ἐπιτρέψουν νά ξαναβροῦν δουλειά, πρότεινε τήν κρατική παρέμβαση μέ στόχο τήν αὐξηση τῆς ἐνεργοῦ ζήτησης, ὥστε νά ξαναμπαίνει μπροστά, ὅταν σταματᾶ, ἡ παραγωγική μηχανή.

Κάποια πρώην μέλη καί νῦν πολιορκητές τοῦ Συνασπισμοῦ πού ἐξορμοῦν ἐναντίον του ἀπό τό μετερίζι τοῦ ἐκσυγχρονιστικοῦ ΠΑΣΟΚ, μαζί μέ ὀρισμένους ἐντός τῶν τειχῶν συνεργάτες τους, προσυπογράφουν τό παραπάνω ἀπόφθεγμα. Ὁχι, βέβαια, στό οἰκονομολογικό του περιεχόμενο, ἀφοῦ μαζί μέ τούς ὁμολόγους τους εὐρωπαϊούς μετα-σοσιαλδημοκράτες ἔχουν ἀπό καιρό ἀποκηρύξει τόν κρατισμό, ἐναποθέτοντας τή λύση ὅλων τῶν προβλημάτων στή σοφία τῶν παγκοσμιοποιημένων ἀγορῶν. Ἡ συμφωνία τους μέ τό ρητό τοῦ Κέϊνς ἀφορᾷ τήν ἀνησυχία τους γιά τόν χρόνο πού περνᾷ, χωρίς νά τους δίνεται ἡ εὐκαιρία νά συμβάλουν καί αὐτοί στήν κυβερνητική διαχείριση τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῆς χώρας μας. Ὑπό μία ἔννοια δέν τους ἀδικῶ, οἱ δυσκολίες ἀλλάζουν τούς περισσότερους ἀνθρώπους, τούς κάνουν νά θεωροῦν ὅτι σπατάλησαν τά νιάτα τους, ὅτι ἔχασαν τόν καιρό τους. Εἶναι πράγματι ἄχαρο νά ἐπιδιώξεις, ἐπί τριάντα χρόνια (ὅσοι καί ὅσες τό ἐπιδίωξαν), νά στήσεις στόν τόπο σου μιά ἀντάξια τοῦ ὀνόματός της ἀνανεωτική Ἄριστερά πού προσβλέπει στήν ὑπέρβαση τοῦ καπιταλισμοῦ καί νά βλέπεις τό ἐκλογικό ποσοστό σου νά παραμένει καθηλωμένο γύρω στό 3%.

Παλιότερα, οἱ κομμουνιστές καί οἱ ἄριστεροί, στήν Ἑλλάδα ἀλλά καί παντοῦ, δέν ἦταν τόσο ἀνυπόμονοι. Ἐχοντας δημιουργήσει τήν ὀργανωμένη συλλογικότητά τους, πάλευαν γιά τά ἰδανικά τους, ἐν γνώσει τους ὅτι αὐτά ἐνδεχομένως νά μὴν πραγματοποιηθοῦν στή γενιά τους. Ἡ πίκρα τους γιά τίς ἤττες, πού ἦταν σχεδόν πάντα περισσότερες ἀπό τίς νίκες, μετριάζονταν ἀπό τό γεγονός ὅτι στήν πολιτική τους οἰκογένεια ὑπῆρχαν νέοι σέ ἡλικία σύντροφοι πού θά συνέχιζαν τούς ἀγῶνες τους. Δέν ἦταν θρησκευτικός μεσσιανισμός αὐτή ἡ στάση, δέν σνομπάριζαν τή συγκυρία οἱ ἄριστεροί ἐν ὀνόματι τῆς δευτέρας παρουσίας πού ἐκπροσωποῦσε ἡ κομμουνιστική οὐτοπία, ὅπως τούς κατηγοροῦσαν οἱ ἀντίπαλοί τους. Πάλευαν πάντα ἀκόμα καί γιά τίς μικρότερες ἀλλαγές, ἔκαναν τακτικές συμμαχίες ὅταν τό ἔκριναν σκόπιμο, χωρίς ὅμως ποτέ νά ξεχνοῦν τόν τελικό τους στόχο, πού δέν ἦταν ἄλλος ἀπό τόν σοσιαλισμό.

Ὁ Συνασπισμός βρίσκεται σήμερα σέ μιά πολύ κρίσιμη στιγμή. Ἀπό τά μέλη του ἐξαρτᾶται ἂν θά συνεχίσουν τή δύσκολη μάχη τῆς ἀνανεωτικῆς Ἄριστερᾶς ἢ θά διασκορπιστοῦν στό ΠΑΣΟΚ καί στό ΚΚΕ. Ἐφ' ὅσον διαλέξουν τό πρῶτο, ὑπάρχει μιά ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιά νά αἰσθάνονται λιγότερα ἔντονο τό ἄγχος τοῦ χρόνου πού περνᾷ. Νά ἐνδιαφερθοῦν γιά τήν ἀναπαραγωγή τους, καλώντας τούς νέους καί τίς νέες νά πορευθοῦν μαζί τους στόν ὠραῖο ἀγῶνα. In the long run, we are all dead, θά μᾶς ὑπενθυμίσουν οἱ ρεαλιστές τοῦ καπιταλιστικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ. Σύμφωνα. Ἀλλά γιά τά συντροφιάκιά μας τό μέλλον διαρκεῖ πολύ.

Χαράλαμπος Γολέμης

ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ

του Άριστεΐδη Μπαλτᾶ

Καθώς περνᾶνε τὰ χρόνια κι ωριμάζουμε ορισμένοι γινόμαστε πολιτικά άφελείς. Θέλω νά πῶ πῶς παύουμε νά βρίσκουμε νόημα, δηλαδή νά καταλαβαίνουμε ὅπως παλιά, τίς μεγάλες τρικυμίες στά ρηγά ποτήρια κάποιων συνεδριάσεων, τίς επικές συγκρούσεις ἐπί τῆς διαδικασίας, τούς μεγαλόπνοους συνδικαλιστικούς ἐλιγμούς, τὰ ποικίλα ρητορικά σχήματα πού μᾶς προτρέπουν μέ περίσσιο πάθος νά ἀποδεχθῶμε ἢ νά ἀρνηθῶμε τό αὐτονόητο. Ἐπιπλέον ὅμως, διαπιστώνουμε πῶς ἐμφανίζονται κάποιες στιγμές δύσκολες, κάποιες συγκυρίες πολλαπλά φορτισμένες, ὅπου χρειάζεται νά διεκδικήσουμε πολιτικά τήν ἴδια αὐτή ἀφέλεια. Δηλαδή νά διατυπώσουμε ρητά τό αὐτονόητο ἐλπίζοντας πῶς θά ὑπάρξουν καί ἄλλοι πού θά τό ἀποδεχθῶν ἀκριβῶς ὡς αὐτονόητο καί πῶς θά πράξουμε ὅλοι μαζί ἀνάλογα.

Ἡ συμμαχία μέ τούς οἰκολόγους μπορεῖ νά χρειαστεῖ ὥστε οἱ σύντροφοι αὐτοί νά πράξουν τά δέοντα γιά νά κηρυχθεῖ ἡ Ἄριστερά προστατευόμενο εἶδος. Φτάνει βέβαια νά προσδιοριστεῖ ὁ δικός τους ἰδιάζων ὑγροβιότοπος.

Τίς μελαγχολικές αὐτές σκέψεις μου δημιούργησε ἡ δική μου συμμετοχή στόν ἐκλογικό ἀγῶνα τοῦ Συνασπισμοῦ καί ἡ συστηματική παρακολούθηση τῆς πρώτης μετεκλογικῆς συνεδρίασης τῆς Κεντρικῆς Πολιτικῆς Ἐπιτροπῆς του. Καί θεώρησα πῶς ἀξίζει, ἴσως, τόν κόπο νά προσπαθῶ νά καταστήσω πιά συγκεκριμένες τίς σκέψεις αὐτές βάζοντάς τες σέ κάποια τάξη.

Πρῶτα ἀπ' ὅλα θέλω νά ἐπισημάνω κι ἐγώ πῶς τό ἐκλογικό ἀποτέλεσμα κατέγραψε τήν πενιχρή συμμετο-

χή τῶν νέων στό ποσοστό τῆς Ἄριστερᾶς. Πρέπει δέ νά εἶναι γιά ὅλους αὐτονόητο πῶς πρόκειται γιά ἕνα γεγονός πού ὀφείλει νά ἀνησυχῆσει τήν Ἄριστερά περισσότερο ἀκόμη καί ἀπό αὐτό καθ' ἑαυτό τό συνολικό ἐκλογικό ἀποτέλεσμα. Ἄν ὁ ὀρίζοντας τῆς Ἄριστερᾶς δέν περιορίζεται στή βιολογική τελευτή τῶν μεσηλικῶν στελεχῶν της, ἢ ἐν λόγω ἀποστροφή τῶν νέων δηλώνει πῶς ἡ Ἄριστερά κινδυνεύει νά ἐξαφανιστεῖ ὡς εἶδος. Δέν εἶναι ἐν προκειμένῳ τυχαῖο πῶς τό δαρβινικό λεξιλόγιο τῆς μετάλλαξης, τῆς προσαρμοστικότητας, τοῦ ἀγῶνα γιά ἐπιβίωση κλπ. ἀκούγεται ὅλο καί πλατύτερα. Κι ἂν ἔτσι ἔχουν τά πράγματα, τότε ἡ συμμαχία μέ τούς οἰκολόγους μπορεῖ νά προσλάβει ἕναν ἀναπάντεχο χαρακτήρα: μπορεῖ νά χρειαστεῖ νά κληθῶν οἱ σύντροφοι αὐτοί νά πράξουν τά δέοντα γιά νά κηρυχθεῖ ἡ Ἄριστερά προστατευόμενο εἶδος. Φτάνει βέβαια νά προσδιοριστεῖ ὁ δικός της ἰδιάζων ὑγροβιότοπος.

Τό δεύτερο αὐτονόητο ἦταν πῶς ὁ ἐκλογικός αὐτός ἀγῶνας ἀναλήφθηκε μέ ἕναν συγκρατημένο ἐνθουσιασμό, ἂν ἐπιτρέπεται τό ὀξύμωρον. Ἄνθρωποι καί ὀμάδες πού εἶχαν συγκρουσθεῖ «κάθετα» τό 1990, τό 1980, τό 1970, τό 1960, ἄνθρωποι πού εἶχαν ἀκολουθήσει δρόμους διαφορετικούς θεωρώντας ὁ ἕνας τόν ἄλλον ἀσυμφιλίωτο ἀντίπαλο, βρέθηκαν νά δίνουν τή μάχη μαζί, νά χαλαρώνουν, νά σφίγγουν μέ γνήσια ἐγκαρδιότητα τά χέρια, νά κατανοοῦν ἔμπρακτα πῶς, ἐδῶ πού φτάσαμε, αὐτές οἱ παλιές ἀντιπαλότητες ἴσως δέν ἔχουν πλέον πολύ νόημα. Ὅλες ἀνεξαιρέτως οἱ γενεές, ὅλες ἀνεξαιρέτως οἱ τάσεις τῆς Ἄριστερᾶς πού συστρατεύθηκαν μέ τόν Συνασπισμό εἶναι πολιτικά ἡττημένες. Ἐν ὄψει δέ τῆς ἐπαπειλούμενης ἐξαφάνισης τῆς Ἄριστερᾶς καί μέ δεδομένη αὐτήν τήν ἡττα, οἱ παλιές διαφορές, χωρίς νά πάψουν ὑποχρεωτικά νά ὑπάρχουν, χάνουν μεγάλο μέρος ἀπό τόν ἀντιπαραθετικό τους χαρακτήρα. Κανένας δέν μπορεῖ πλέον νά διακινεῖ ἀρειμάνιες βεβαιότητες, κανένας πλέον δέν μπορεῖ νά θεωρεῖ πῶς ἡ δική του ἀποψη, οὕτως ἢ ἄλλως πολιτικά ἡττημένη, φέρει τήν ἀποκλειστική ἀλήθεια. Εἶναι κι αὐτό μιά ἐκφραση τῆς ἀφέλειας πού γεννᾶ ἡ ὀριμότητα.

Τό τρίτο αὐτονόητο εἶναι πῶς αὐτές οἱ διαφορές ἐξακολουθοῦν, ἀκριβῶς, νά υπάρχουν. Μόνον πού δέν πρέπει νά κρύβονται πίσω ἀπό φαντάσματα. Καί μάλιστα ἐν προκειμένῳ δύο φαντάσματα καί ὄχι ἓνα. Τό πρῶτο ἀπό αὐτά φέρει τήν προσωινία «ἐκσυγχρονιστικό μπλόκ». Παρουσιάζεται δέ μέ τήν ἐξῆς ἐνδυμασία: τό ΠΑΣΟΚ τοῦ κ. Σημίτη τελικά δέν ἐπιδιώκει τήν αὐτοδυναμία (!), ἀλλά εἶναι σχεδόν ἔτοιμο νά συμμαχήσει μέ ἕναν ἀνάλογα ἐκσυγχρονισμένο Συνασπισμό. Φτάνει ὁ τελευταῖος νά προετοιμάσει κατάλληλα τό ἔδαφος ἐπαινώντας γενναϊόδωρα τά σημαντικά ἐκσυγχρονιστικά βήματα πού ἔγιναν καί γίνονται καί ἀσκώντας ἐκ παραλλήλου τήν ἀπαιτούμενη κριτική στίς ἀκόμη ἀναπόφευκτες καθυστερήσεις καί παλινωδίες.

Τό δεύτερο φάντασμα ὀνομάζεται «πόλος τῆς Ἀριστερᾶς». Λιγότερο ἐπεξεργασμένο ἐτοῦτο, ἐμφανίζεται ὡς ἐξῆς: τό ΚΚΕ ἔχει ἀρχίσει νά κάνει διάφορα ἀνοίγματα ἐπιδιώκοντας στήν οὐσία τήν ἐνότητα τῆς Ἀριστερᾶς (!). Μπορεῖ ἡ ἡγεσία τῆς κ. Παπαρήγα νά μήν ἐγγυᾶται σήμερα κάτι τέτοιο, ἀλλά υπάρχουν ἰσχυρές δυνάμεις στό κόμμα αὐτό πού πιέζουν πρὸς μιά τέτοια κατεύθυνση. Ἄρα, ἂν ὁ Συνασπισμός προετοιμάσει κατάλληλα τό ἔδαφος θέτοντας στό κέντρο τῆς πολιτικῆς του τήν ἀνάλογη προοπτική, ἡ ἐνότητα τῆς Ἀριστερᾶς θά ἐπιτευχθεῖ ἐναντία στόν κύριο ἀντίπαλο, τόν ἄκρατο καί ἀπεχθῆ νεοφιλελευθερισμό τῆς κυβέρνησης Σημίτη.

Τά φαντάσματα δέν εἶναι κατ' ἀνάγκη ὅλα κακά. Ἴσως μάλιστα νά μήν μπορούμε νά ζήσουμε χωρίς καθόλου φαντάσματα. Ἀλλά τοῦτα τά συγκεκριμένα εἶναι ἄθλια καί μάλιστα ὄχι γιά ἕναν ἀλλά γιά τρεῖς λόγους. Ὁ πρῶτος λόγος εἶναι πῶς δέν πρόκειται γιά καθαυτὸ φαντάσματα, σάν ἐκεῖνο πού πλανιόταν κάποτε πάνω ἀπό τήν Εὐρώπη. Εἶναι ἀπλῶς φαντασιοκοπήματα, ἀποκυήματα τῆς φαντασίας κάποιων πού, γιά διάφορους λόγους, ὄχι ὑποχρεωτικά ὅλους ἀβάσιμους, δέν αἰσθάνονται καλά ἐκεῖ πού βρίσκονται, ἀλλά καί δέν ἐπιθυμοῦν νά ψάξουν πραγματικά τό τί φταίει καί τί οἱ ἴδιοι μπορούν νά πράξουν σχετικά. Οἱ ἴδιοι, ἐπιπλέον, δέν ἀρκοῦνται νά πράξουν γιά τούς ἑαυτούς τους ὅ,τι προαιροῦνται συναφῶς, ἀλλά ἐπιδιώκουν, γιά λόγους ὄχι ὑποχρεωτικά ὅλους ἰδιοτελεῖς ἢ κατάπτυστους, ἂν συμπαρᾶσουν τόν Συνασπισμό ὁλόκληρο στήν κατεύθυνση πού ὑποδεικνύει τό φάντασμά τους.

Ὁ δεύτερος λόγος, κι αὐτός εἶναι σοβαρότερος, εἶναι πῶς τοῦτα τά φαντάσματα δέν ἐμπλέκουν μόνον τούς ἐφευρέτες τους ἀλλά καί ὅλους ἐμᾶς. Καί μᾶς ἐμπλέκουν γιατί μᾶς ἀποκρύπτουν τά πραγματικά προβλήματα, τίς πραγματικές ἀνάγκες, ἀλλά καί τίς πραγματικές διαφορές πού ἔλεγα παραπάνω. Μᾶς ἐμπλέκουν γιατί μᾶς ἀναγκάζουν νά σκιαμαχήσουμε θέλοντας καί μὴ μαζί τους, ἔστω καί μόνον γιά νά καθαρῖσει κάπως τό τοπίο. Γιατί, ἂν μείνουμε ἐδῶ, μόνη ὁρατή προοπτική τῆς Ἀριστερᾶς εἶναι ὁ χορός τοῦ Ζαλόγγου.

Ὁ τρίτος λόγος εἶναι ἱστορικός. Φαίνεται πῶς ἡ Ἀνανεωτική Ἀριστερά δέν ἔχει μάθει ἀκόμη νά αὐτοκαθορίζεται καί νά αὐτοεξηπηρετεῖται. Δηλαδή νά ξέρει ποιά εἶναι καί τί θέλει, πού πατάει, πού ἀναφέρεται καί τί ἐπιδιώκει. Εἶναι σάν νά διάγει ἀκόμη τή νηπιακή ἡλικία της, ἐκεῖνη πού τῆς ἀπαγορεύει νά λύνει μόνη τά τοῦ οἴκου της καί νά τά ἔχει κατά βάση λύσει προτοῦ ἀρχίσει νά ἀναζητᾶει ἐναγωνίως τό πού ἀκριβῶς θά ἀποτανθεῖ καί μέ ποιόν ἀκριβῶς θά συμμαχήσει, κατασκευάζοντας κάθε φορά τίς ἀναλογούσες στήν περίπτωση ὀπτασίες: νεραίδες ἢ μπαμποῦλες. Μέ αὐτήν τήν ἐννοια, τά φαντάσματα πού καλούμαστε νά ἀντιμετωπίσουμε σήμερα διαθέτουν πράγματι ἀξιόλογες ἱστορικές καταβολές.

Ἐλεγα παραπάνω πῶς οἱ δυνάμεις πού ἔδωσαν ἀπό κοινού τήν ἐκλογική μάχη μέ τόν Συνασπισμό διατηροῦν πραγματικές διαφορές μεταξύ τους. Διαφορές πού στηρίζονται, βέβαια, σέ ἕνα ἰσχυρό καί πολυδιάστατο ἱστορικό, ἰδεολογικό, πολιτικό καί πολιτισμικό κεκτημένο, τό κεκτημένο πού τούς ἐπιτρέπει ἀκόμη νά ἐπιδιώκουν, τό κεκτημένο πού τούς ἐπέτρεψε ἀκριβῶς νά δώσουν αὐτήν τή μάχη ἀπό κοινού μέ αὐταπάρηση καί ἐγκαρδιότητα. Ἀποτελεῖ, ὡστόσο, στοιχείο ὠριμότητας τό νά προσπαθήσουμε νά δοῦμε κατάματα αὐτές τίς διαφορές, μέ φόντο πάντα τό κοινό κεκτημένο. Μιλώντας ἐντελῶς σχηματικά λοιπόν, σχεδόν συνθηματολογικά, θά τολμοῦσα νά ἰσχυρισθῶ πῶς οἱ δυνάμεις αὐτές συντάσσονται σέ δύο κύριες συνιστώσες. Πρόκειται γιά δύο συνιστώσες ἀπό τίς ὁποῖες

Δύο φαντάσματα πλανιοῦνται πάνω ἀπό τήν ἀνανεωτική Ἀριστερά. Τό φάντασμα τοῦ «ἐκσυγχρονιστικοῦ μπλόκ» καί ἐκεῖνο τοῦ «πόλου τῆς Ἀριστερᾶς». Ἄς μήν κρυβόμαστε πίσω τους γιατί εἶναι διασπαστικά φαντασιοκοπήματα. Ἄν μείνουμε σ' αὐτά ἡ μόνη ὁρατή προοπτική εἶναι ὁ χορός τοῦ Ζαλόγγου.

καθεμιά χαρακτηρίζεται ἀπό ἱστορικό βάθος, ἀπό ἰσχυρές θεωρητικές ἀναφορές, ἀπό εὐρωπαϊκές καί εὐρύτερα διεθνεῖς ἐμπειρίες καί, μέσα στήν υπάρχουσα συγκυρία, ἀπό μαχητές, κατ' ἀρχήν τουλάχιστον, προοπτικές. Στό ἐπίπεδο τοῦ κομματικοῦ φορέα πού φαίνεται νά εἶναι σήμερα τό ἐπίμαχο, ἡ μία συνιστώσα σκοπεύει πρὸς ἕνα γνήσια ἀριστερό σοσιαλιστικό φορέα πού θά ἀντιπαρατίθεται οὐσιαστικά μέ τό ΠΑΣΟΚ, ἡ ἄλλη πρὸς ἕνα φορέα πού δέν μπορεῖ παρά νά διατηρεῖ κριτικά, ἔστω καί μόνον ἔμμεσα, τήν ἀνα-

φορά της σέ ένα «κομμουνισμό» πού βρίσκεται σέ καταστατική αντίπαλότητα μέ τά καθεστώτα σοβιετικού τύπου καί ὅ,τι ἀπορρέει ἀκόμη ἀπό ἐκεῖ.

Ὁ Συνασπισμός καί οἱ δυνάμεις πού συμπορεύτηκαν μαζί του, ἰδωμένοι νηφάλια, συνιστοῦν ἀπό κοινοῦ τό πείραμα τῆς συνύπαρξης αὐτῶν τῶν δύο προοπτικῶν. Ὅταν δέ ἰσχυρίζομαι πώς αὐτές οἱ προοπτικές εἶναι, κατ' ἀρχήν τουλάχιστον, μαχητές, ἐννοῶ, πολύ ἀπλά, πώς ἂν τά ψηφοδέλτια τοῦ Συνασπισμοῦ κέρδιζαν ἀκόμη καί ἓνα 2% παραπάνω, οἱ φυγόκεντρες δυνάμεις πού ἐξαπολύθηκαν μέ τυμπανοκρουσίες καί ἀκρατή ἰδιοτέλεια θά διέθεταν σαφῶς λιγότερα ἐρείσματα. Τό πείραμα θά μπορούσε ἐπομένως νά συνεχιστεῖ, ὄχι μόνον μέ πολύ λιγότερα σκαμπανεβάσματα ἀλλά καί μέ κάπως σαφέστερο μέλλον...

Θέλω νά ὑπογραμμίσω μέ τά παραπάνω πώς, μέσα στίς δοσμένες ἑλληνικές συνθήκες οἱ δύο αὐτές προοπτικές δέν ἔχουν τήν πολυτέλεια νά περπατήσουν ἀνεξάρτητα. Ἡ μιά ἔχει ἀπόλυτη ἀνάγκη τήν ἄλλη ὄχι μόνον γιατί ἀλλιῶς θά καταλήξει εἴτε γκρουπούσκουλο εἴτε στό νά ἀπορροφηθεῖ ἀνεπιστρεπτι ἀπό τό ΠΑΣΟΚ ἢ τό ΚΚΕ ἀλλά καί γιατί καμιά δέν ἔχει ἐπαρκῶς ἐπεξεργασμένες τίς ἀπόψεις της, τή στρατηγική της ἢ τή θεωρία της. Μπροστά στά μεγάλα καί πρωτόγνωρα προβλήματα πού ἀντιμετωπίζει ὁ τόπος, ἡ μία συνιστώσα ἔχει ἀπόλυτη ἀνάγκη τήν ἐντιμη, νηφάλια, ἐποικοδομητική κριτική τῆς ἄλλης, πάντα πάνω στή βάση τοῦ κοινοῦ κεκτημένου. Στήν πολιτική δέν ὑπάρχουν αὐτοδίδακτοι. Ὁ καθένας μαθαίνει μόνον ἀπό τόν ἀντίπαλο, ἀπό τόν σύμμαχο καί ἀπό τόν σύντροφο. Αὐτή ἀκριβῶς ἡ πολιτική καί ἰδεολογική ἀλληλομαθητεία καί ἀλληλοδιδασκαλία εἶναι, νομίζω, σήμερα τό στοίχημα γιά τό Συνασπισμό καί τίς δυνάμεις πού συνεργάστηκαν μαζί του.

Γράφοντας τήν παραπάνω πρόταση συνειδητοποιῶ τήν οὐτοπική χροιά, δηλαδή τήν ἀφέλειά της. Ἡ πραγματικότητα εἶναι πώς οἱ δυνάμεις πού συναπαρτίζουν τόν Συνασπισμό (ἀλλά ἐν πολλοῖς καί ὄλες οἱ ἄλλες δυνάμεις πού συμπορεύτηκαν μαζί του ἢ καθεμιά μέ τόν τρόπο της) ἀνάλωσαν μεγάλο μέρος τῆς ἐνέργειάς τους ὄχι γιά νά ἀποσαφηνίσουν τοῦς ἰδιότυπους ὅρους τῆς ἐνότητάς τους ἀλλά γιά νά καταπολεμήσουν ἡ μιά τήν ἄλλη. Ὀχυρωμένες στό ἐσωτερικό τῆς «τάσης» τους, κατέκτησαν, ἀπ' ὅ,τι φαίνεται, μόνον τήν ἐνότητα τοῦ φοιτητικοῦ συλλόγου, ὅπου ὄλοι παραμένουν ὑποχρεωτικά μέλη του, καί ἀνέπτυξαν μόνον τόν διάλογο πού ἀντιστοιχεῖ στίς συγκρούσεις τῶν παρατάξεων στά φοιτητικά ἀμφιθέατρα. Ἡ συνδικαλιστική ρητορεία, ἡ διαδικαστική παρέμβαση, τό κόψιμο καί τό ράψιμο τῶν ἀποφάσεων, ἡ τελετουργική ἐπίκλησή τους ὅταν ὁ ἀντίπαλος φαίνεται νά τίς παραβαίνει, ἡ ἀδιαφορία γιά τά οὐσιαστικά αἰτήματα καί τίς οὐσιαστικές ἀνάγκες τῆς «βάσης» καί τῶν «ὀπαδῶν» ἔτσι περίσσεψαν. Καί ἀφοῦ ὁ Συνασπισμός, βέβαια, δέν εἶναι φοιτητικός σύλλογος ἀλλά πολιτικό κόμμα μέ

κοινοβουλευτική ἐκπροσώπηση καί ἄρα, τηρουμένων των ἀναλογιῶν, μέ σημαντικά μέσα καί σημαντικούς πόρους στή διάθεσή του, ὁ παραγοντισμός δέν μπορούσε παρά νά ἀνθίσει. Καθῶς μάλιστα ὁ Συνασπισμός καί ἡ Ἀνανεωτική Ἀριστερά στό σύνολό της παραμένει, παρά ταῦτα, ἴσως ἡ μόνη πραγματική κριτική πολιτική δύναμη μέ ἐμβέλεια σημαντικά μεγαλύτερη ἀπό τό πενιχρό ἐκλογικό ποσοστό της, τά καθεστωτικά ΜΜΕ καί οἱ συναφείς φορεῖς δέν μπορούσαν παρά νά κάνουν τό πᾶν γιά νά καλλιεργήσουν ἀπό τή μεριά τους αὐτόν τόν παραγοντισμό, νά ἐπιτείνουν τή σύγχυση καί νά κατασυνκοφαντήσουν τίς ἐν λόγῳ δυνάμεις. Ἐδῶ, χωρίς πολλαπλά βλαπτικούς ἐξωραϊσμούς, βρισκόμαστε καί αὐτή εἶναι ἡ κατάσταση πού ἔχουμε νά ἀντιμετωπίσουμε μέ δεδομένη, ἐπιπλέον, σά νά μήν ἔφταναν ὄλα τά ἄλλα, τήν ἐκλογική ἦττα.

Ἀπέναντι σέ αὐτήν τήν κατάσταση δέν ἔχω παρά νά δηλώσω, πώς, σέ ὅ,τι μέ ἀφορᾶ, παραμένω, ἢ τουλάχιστον διεκδικῶ ὅσο μπορῶ νά παραμένω, ἀθεράπευτα ἀφελής. Γιατί τό νά περιμένουμε πώς θά ἀναλάβουν τό στοίχημα πού ἔλεγα πῶς πάνω αὐτές οἱ δυνάμεις ὄλες μαζί καί ἐξ ὀλοκλήρου εἶναι σίγουρα ἡ μεγαλύτερη ἀφέλεια. Ἄλλά εἶπαμε: ὑπάρχουν στιγμές πού ὄλοι ὀφείλουμε νά διεκδικήσουμε μαχητικά τήν ἀφέλειά μας. Κάτι ἀνάλογο λείπει μάλιστα καί ὁ Βλαδίμηρος: οἱ ρεαλιστές καί οἱ ἀπααιόδοξοι, δηλαδή οἱ μή ἀφελεῖς, ἔχουν πάντα δίκιο. Ἐκτός ἀπό τήν τελευταία φορᾶ.

Ο ΜΕΣΑΙΟΣ ΧΩΡΟΣ: ΒΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΟΜΜΑΤΙΣΜΟΥ

του Άγγελου Έλεφάντη

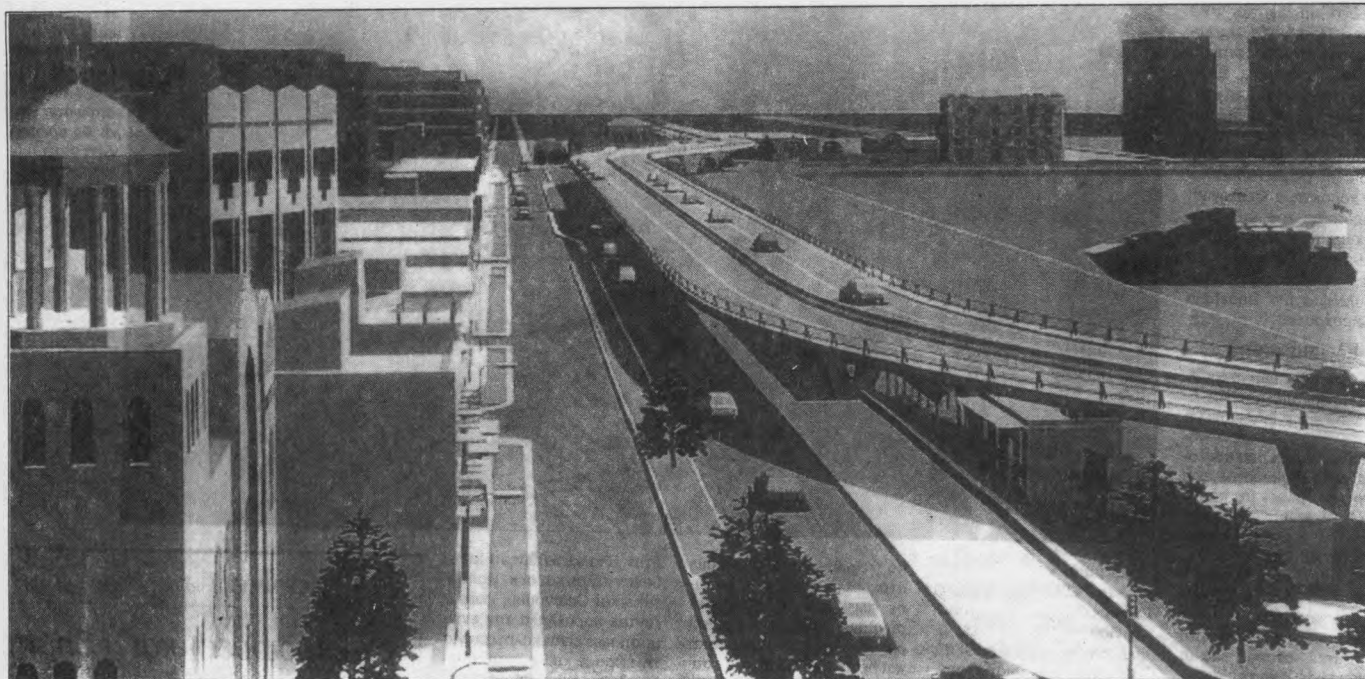
Αφοῦ ἔγιναν ἐκλογές, νίκησε τό ΠΑΣΟΚ, νίκησε καί ἡ Ν.Δ., ἔμεινε στάσιμο τό ΚΚΕ, ὑποχώρησε αἰσθητά ὁ ΣΥΝ –σκέψου, δέν ἐκλέχθηκε ὁ Μουσταφά Μουσταφά: «ἀνθ' ἡμῶν ὁ Γουλιμής»– καταποντίστηκε τό ΔΗΚΚΙ, ἀφοῦ τόσοι καί τόσοι «ἀριστεροί τῆς ἀνανέωσης» στράφηκαν πρός τό ΠΑΣΟΚ γιά νά μὴν ἔρθει ἡ Δεξιά καί ἀνακοπεῖ τό ἔργο τῆς οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ στόν τόπο μας, ἀφοῦ σχηματίστηκε καί ἡ νέα, πολλοστή ἀπό τό 1981, σοσιαλιστική κυβέρνηση πού ἐγγυᾶται τή σοσιαλιστική ἀναγέννηση, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι καί μεις νά σχολιάσουμε τά γεγονότα καί νά ἐξαγάγουμε συμπεράσματα συμβάλλοντας στή γενική ἀναζήτηση.

Δέν ἦταν λίγα τά ὅσα εἶδαμε καί ἀκούσαμε αὐτές τίς μέρες. Εἶδαμε ὅτι τά exit polls τήν πάτησαν καί ἐπὶ τρεῖς ὥρες ἔστειλαν τοὺς χαμένους νεοδημοκράτες νά πανηγυρίζουν καί τοὺς κερδισμένους πασοκτοῆδες νά φορᾶνε πλερέζες. Μάθαμε ὅτι οἱ ἐκ τοῦ θεάματος προερχόμενοι ὑποψήφιοι, σέ ὅποιο ψηφοδέλτιο κι ἂν βρέθηκαν, συγκέντρωσαν τήν προτίμηση τῶν ψηφοφόρων ὅτι τό «παλαιοΠΑΣΟΚ», καί ὡς ΔΗΚΚΙ καί ἐντός τοῦ ΠΑΣΟΚ, κατατροπώθηκε. Μάθαμε ὅτι ἡ ἐπικοινωνιακή τακτική τοῦ Λαλιώτη θριάμβευσε σέ σχέση μέ ἐκείνη τοῦ Σπηλιωτόπουλου, ξέρουσε πιά ὅτι νίκησε ὁ Σημίτης ἀλλά ὁ Καραμανλῆς δέν ἔχασε –εἶναι πλέον ἀρχηγός– στάσιμο τό ΚΚΕ, ἐνῶ ὁ ΣΥΝ ἔχασε πάνω ἀπό τό 35% τῆς ἐκλογικῆς του δύναμης, διαπιστώσαμε, κατάπληκτοι, ὅτι θριάμβευσε ὁ δικομματισμός καί ὅτι ὀδεύουμε πρός ἓνα πολιτικό σύστημα σάν τό ἀμερικανικό.

Μάθαμε καί πολλές ἄλλες, μικρές ἢ μεγάλες, λεπτομέρειες μέ τίς στατιστικές στό χέρι. Δέν εἶναι γιά πέ-

ταμα ὅλες αὐτές οἱ πληροφορίες. Οἱ ἐκλογές, ὅσο νά 'ναι, εἶναι μιά διαδικασία μέσα ἀπό τήν ὁποία μπορεῖ νά διαγνώσει κανεῖς τήν ποιότητα καί τίς τάσεις τῆς κοινωνίας μας, ἂν βέβαια δέν τόν τυφλώνει ὁ ἄκρατος περιγραφισμός καί ἡ στατιστικολογούσα πολιτικολογία.

Θά ἤθελα νά σχολιάσω τή βεβαιότητα πολλῶν, καί τῶν ἐπίσημων ἐκπροσώπων τοῦ ΣΥΝ, ὅτι τό μέγα πρόβλημα εἶναι ὁ δικομματισμός. Πράγματι, 5,5 εκατομμύρια ψηφοφόροι, χωρισμένοι σέ δύο παρατάξεις, ψήφισαν ΠΑΣΟΚ καί Ν.Δ. Θρίαμβος τοῦ δικομματισμοῦ, εἰπάθηκε ἀπ' ὅλες τίς μεριές. Σωστό εἶναι αὐτό ἐκ πρώτης ὄψεως, ἂν σταθεῖ κανεῖς μόνο στό ἐκλογικό ἀποτέλεσμα. Ἀλλά ὁ δικομματισμός δέν εἶναι ἓνα αὐθύπαρκτο πολιτικό - ἐκλογικό δεδομένο καί δέν τόν δημιουργεῖ ὁ ἐκλογικός νόμος, παρόλο πού τόν εὐνοεῖ ἀναδεικνύοντας πτυχές ἐξοργιστικά ἀντιδημοκρατικές. Γιά παράδειγμα, ἓνας βουλευτής τοῦ ΣΥΝ ἢ τοῦ ΚΚΕ, γιά νά ἐκλεγεῖ, χρειάζεται 30.000 ψήφους, τῆς Ν.Δ. 20.000 καί τοῦ ΠΑΣΟΚ μόνον 17.000. Αὐτά ὅμως τά 5,5 εκατομμύρια ψηφοφόρων τῶν δύο μεγάλων κομμάτων ἔχουν ἀποβάλλει τά κοινωνικά τους χαρακτηριστικά. Ἀπογυμνωμένοι, στή συντριπτική τους πλειοψηφία, ἀπό τό κοινωνικό τους εἶναι καί ἐνδεδυμένοι μέ τή στολή τοῦ ψηφοφόρου προβάλλονται σέ ἓναν ὁμοιογενοποιημένο πολιτικό χῶρο πού ἔλαβε τό ὄνομα «μεσαῖος» ἢ κεντρῶς χῶρος. Ὡστόσο ἡ ὁμοιογένεια τοῦ χῶρου αὐτοῦ δέν εἶναι κοινωνική, ἀφοῦ ὁ

αὐτόν συνυπάρχουν οἱ μεγαλοαστικές τάξεις τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας, οἱ σκληρές δυνάμεις τοῦ ἐλληνικοῦ καπιταλισμοῦ, παραδοσιακοί καί νέοι μικροαστοί, χειρῶνακτες μισθωτοί, ἐργαζόμενοι τῆς πνευματικῆς ἐργασίας, ἀγρότες πλούσιοι καί φτωχοί, αὐτοαπασχολούμενοι, γιά νά ἀναφερθῶ μόνο στίς βασικές κοινωνιολογικές κατηγορίες. Ἡ ὁμοιογένεια τοῦ κεντρικοῦ χώρου, πού ἀποκρύπτει τήν κοινωνική του ἀνομοιογένεια καί τήν μέχρι συγκρουσιακότητάς μερικῆς φορές ἀντιφατικότητάς του, δέν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπό τό γεγονός ὅτι σέ αὐτά τά 5,5 ἑκατομμύρια ψηφοφόρων ἡγεμονεύουν τά πολιτικά προγράμματα καί οἱ προτεινόμενες προοπτικές τῶν δύο μεγάλων κομμάτων, πού, ὡς πρὸς τό κύριο, συγκλίνουν. Ἐχουν ἀποδεχθεῖ, δηλαδή, ὅτι τό παρόν καί τό μέλλον τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας, ἐπομένως καί τό δικό τους, περνάει μέσα ἀπό τούς δρόμους πού χαράζουν Ν.Δ. καί ΠΑΣΟΚ καί πού δέν εἶναι ἄλλο ἀπό τούς δρόμους τοῦ σύγχρονου καπιταλισμοῦ. Τό μεγάλο κεφάλαιο, τό ὁποῖο προσβλέπει περισσότερο πρὸς τό ΠΑΣΟΚ παρά πρὸς τή Ν.Δ., συνυπάρχει μέ εὐρύτητα λαϊκά στρώματα, παρόλο πού οἱ κοινωνικές συνθήκες τους εἶναι ἐντελῶς ἀντιφατικές.

Γιατί αὐτή ἡ σύγκλιση, ἡ πολιτική ταύτιση τελικά πού βάζει ἐνός παρενθέσεως τήν κοινωνική διαφορά τοῦ κόσμου τῆς ἐργασίας καί τοῦ κόσμου τοῦ κεφαλαίου; Δέν νομίζω ὅτι οἱ γνωστές θεωρίες τῆς καθυστέρησης, τῆς κίβδηλης συνείδησης, τῆς παραπλάνησης καί τῆς δημαγωγίας μποροῦν νά μάς διαφωτίσουν, ἐνῶ μποροῦν θαυμάσια νά τροφοδοτήσουν τόν ναρκισσισμό τῆς πεφωτισμένης δικῆς μας συνείδησης καί τῆς πρωτοποριακότητάς μας.

Ἐχω τή γνώμη ὅτι μέσα σέ συνθήκες ἡττας τοῦ σοσιαλισμοῦ, τῶν ἰδεῶν του καί τῶν πρακτικῶν του, στόν τόπο μας καί διεθνῶς, ἀφέθηκε ἐλεύθερο τό πεδίο ὥστε νά θεριέψουν ἰδεολογίες καί, κυρίως, κοινωνικές πρακτικές πού ἐξωθούν πρὸς τόν ὁμοιογενοποιημένο «μεσαῖο χώρο». Εἶναι τό «πνεῦμα τῆς ἐποχῆς» πού προβάλλεται ὡς ἀναντίστροπτη καί αἰώνια πραγματικότητα. Εἶναι ἡ πραγματικότητα τοῦ ἀτομικιστοῦ καί ἀγοραίου ἀνθρώπου. Εἶναι ὁ θρίαμβος τῆς ἀγορᾶς. Πρὸς αὐτή τήν κατεύθυνση πολλά ζητήματα θά ἔπρεπε νά ἐρευνήσουμε, στά ὁποῖα καμία ἀπάντηση δέν δίνει καταγγελία τοῦ ἀντιδημοκρατικοῦ ἐκλογικοῦ νόμου πού, ὠστόσο, ὀρθῶς καταγγέλλεται.

Ἄς πάρουμε δύο - τρία πασιγνώστα στοιχεῖα πού δείχνουν πόσο ἡ κοινωνική συνθήκη καταγγέιται καί παραμορφώνεται μέσα στήν πολιτική - ἐκλογική συμπεριφορά, πόσο τό πολιτικό ὑπερπροσδιορίζει τό κοινωνικό.

- Στό ἐκλογικό ποσοστό καί τῶν τριῶν μικρῶν κομμάτων ἡ ἡλικιακή τάξη 18 μέ 30 ἐτῶν ἐπιλέγει τά κόμματα αὐτά σέ ποσοστά αἰσθητά κατώτερα τοῦ ἐθνικοῦ μέσου ὄρου. Αὐτή λοιπόν ἡ ἡλικιακή τάξη ψήφισε μαζικά ΠΑΣΟΚ καί Ν.Δ. Καί ὠστόσο εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἡλικιακή τάξη πού περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη μαστίζεται ἀπό τήν ἀνεργία, τόν κοινωνικό ἀποκλεισμό, εἶναι αὐτή πού κυρίως πληρώνει τά σπασμένα μῖα ἐκπαίδευσης πού δέν ἐκπαιδεύει. Γιατί, λοιπόν, οἱ νέοι ψηφίζουν τά κόμματα πού τούς ρίχνουν στό κοινωνικό περιθώριο;

Ἐχω τή γνώμη ὅτι οἱ νέοι, περισσότερο ἀπό τούς πρὶ ἡλικιωμένους ἢ τούς γεννήτορες τους, υἱοθετοῦν μέ

μεγαλύτερη όρμη τὰ «όράματα» τῆς μεταμοντέρνας νεωτερικότητας, τούς τρόπους ζωῆς, πολιτισμοῦ καί ἀξιῶν πού αὐτή κουβαλᾷ μαζί της. Ἡ γραμμὴ τῆς «ἐπιχειρησιακότητας», τῆς «ἐπιχειρηματικότητας», τῆς προσωπικῆς ἀνόδου, τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ, ἀλλὰ καί ἡ υἱοθέτηση ὅλων τῶν μορφῶν συμπεριφορᾶς λάφ' στάιλ, πολὺ πιὸ εὐκόλα περνοῦν στοὺς νέους ἀκριβῶς γιατί δέν ἔχουν τίς ὀχυρώσεις ἢ τὰ διωμένα παραδείγματα τῶν μεγαλύτερων, πολὺ περισσότερο πού τὰ παλαιότερα παραδείγματα θεωροῦνται ξεπερασμένα καί ἀναχρονιστικά σάν τίς νταντέλες καί τὰ μισοφύρια τῆς γαϊῶς. Ἡ ὀνομαζόμενη νεανικὴ κουλτούρα, τῆς ἀπολιτικότητας, τῆς αὐτοπραγμάτωσης καί τῆς ὑπεραξίωσης τοῦ ἀτομικιστικοῦ βιώματος εἶναι ἡ κουλτούρα τοῦ «μεσαίου χώρου», διανθισμένη μὲ ὀρισμένες νότες βαρελάδικου καί νοσταλγίας τοῦ κόσμου τοῦ τσιφτετελιού.

• Ἐνα δεῦτερο σημεῖο πού νομίζω ἐξεικονίζει καλὰ τὴ κοινωνικὴ βάση τοῦ δικομματισμοῦ. Πάνω ἀπὸ ἓνα ἑκατομμύριο συμπολίτες μας –μαζὶ μὲ τίς οἰκογένειες κάνουν σχεδόν τὸ μισό τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ– παίζουν στό ΧΑΑ τὰ κέρδη τους, τὴν ἀποταμίευσή τους, τίς εὐαισθησίες τους, τὰ νεῦρα τους, τίς προσδοκίες τους. Πιστεύουν ὅτι ἔτσι θὰ πιάσουν τὴν καλή. Ἀλλὰ τὸ ΧΑΑ δέν εἶναι παρά ἓνας ἀκραῖος, τυφλὸς ἀνταγωνιστικὸς θεσμός. Ἡ λογικὴ του: θὰ κερδίσω ἐπειδὴ θὰ χάσεις. Εἶναι πέρα ἀπὸ τὸ κέρδος, πέρα ἀπὸ τὸν τόκο· εἶναι τζόγος. Σ' αὐτόν τὸν τζόγο ὀμνύουν καί ΠΑΣΟΚ καί Ν.Δ. καί διὰ τοῦ τζόγου ὁ κόσμος ὀμνύει στά κόμματα τοῦ δικομματισμοῦ. Γιατί βέβαια, ἂν προσδοκᾶς ἀπὸ τὸν τζόγο, δέν περιμένεις ἀπὸ τὴν Παπαρήγα ἢ τὸν Κωνσταντόπουλο νὰ σοῦ σταθεῖ ἀρωγός. Ἡ «προστασία», λοιπόν, τοῦ μικροεπενδυτῆ ἀποβαίνει ἡ μεγάλη ἀντιμαχία τῶν δύο κομμάτων ἀλλὰ καί μεγάλη πηγὴ ψήφων.

• Γιατί τάχα οἱ ἄνθρωποι τοῦ θεάματος ὑπερψηφίστηκαν σὲ ὅποιο ψηφοδέλτιο κι ἂν βρέθηκαν; Γιατί ἀκόμη καί οἱ «δικές μας» Τριφύλλη καί Κώνστα θῆκαν μπροστά σὲ ψήφους; Τούς γνωρίζει ὁ κόσμος, ἀπαντᾷμε· τούς ἔχει δεῖ καί νὰ ξαναδεῖ πολλές φορές, εἶναι πολυδιαφημισμένα πρόσωπα. Ἐχει μιά δόση ἀλήθειας αὐτό, δουλεύει τὸ στᾶρ σύστημα. Κάτω ἀπὸ τὸ προσωπεῖο, ὅμως, τοῦ στᾶρ σύστημα κρύβεται ἓνα πρόσωπο, ἓνας ρόλος, μιά ἀξία. Μιά ὀλόκληρη κοινωνία, συμπεριλαμβανομένων καί τῶν ἀριστερῶν, στὴν καθημερινότητά της «ψηφίζει» θέαμα. Ἐτσι ὅταν ἔρχεται ἡ στιγμή νὰ ψηφίσει στίς ἐκλογές δέν κάνει τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ ψηφίζει τούς ρόλους, τίς ἀξίες, τὸ πρότυπο τελικά πού ἐπενδύεται στό προσωπεῖο τοῦ ἀνθρώπου τοῦ θεάματος. Διότι, ἀφοῦ τὸ πανελλήνιο ἐκστασιαζόταν μὲ τὴ «Λάμψη», ἀφοῦ αἰσθητικο-ψυχολογικά ἔκανε δικά του τὰ πάθη τῆς Σελήνης, ταυτίστηκε μὲ τὸ προσωπεῖο τῆς Κούρκουλα. Κάτω ἀπὸ τὴν Κούρκουλα ὑπάρχει ἡ Σελήνη· αὐτὴν ψήφισαν οἱ ψηφοφόροι της. Δηλαδή τὸν ἀναγνωρισμοὸ στό σίριαλ

ἑαυτοῦ τοῦ ψήφισε ὁ ψηφοφόρος τῆς Κούρκουλα, καί ὅλων τῶν ἄλλων, ὅπως ἄλλωστε στό πρόσωπο τοῦ Παναγιωτόπουλου οἱ ψηφοφόροι τοῦ ψήφισαν τὸν ἐθνικισμό τους. Ἄν τοῦτο συνιστᾷ ἐκφυλισμὸ τῆς πολιτικῆς –καί συνιστᾷ– ὄχι μόνο γιατί τὸ σίριαλ δέν εἶναι παρά ἓνα ἄθλιο μελό, ἀλλὰ κυρίως γιατί τὸ θέατρο, ὅπως καί ὁ ἀθλητισμός, δέν εἶναι εὐθὺς ἀναγώγιμα στὴν πολιτικὴ, τότε δέν ἔχουμε παρά νὰ συμπεράνουμε ὅτι ἐκεῖνος πού κατ' ἀρχὴν ἐκπίπτει εἶναι ὁ πολίτης. Ἡ κοινωνία πού τόσο εὐκόλα ὀνομάζουμε «κοινωνία τῶν πολιτῶν», θεωρώντας ὅτι εἶναι τὸ ἀντίπαλο δέος τῆς «κακῆς» κοινωνίας τῶν πολιτικῶν καί τοῦ κράτους, ἔχει μέσα της, ὅπως καί ὁ «μεσαῖος χώρος», ὅλων τῶν εἰδῶν τὰ καρύδια. Στίς σύγχρονες κοινωνίες «ἄρχοντάς» της εἶναι ὁ ἄνθρωπος – θεατῆς, αὐτὸς πού ὑποκαθιστᾷ τὸ πραγματικὸ μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ πραγματικοῦ. Τὴν εἰκονικὴ πραγματικότητα ὑπερψηφίζει. Καί τὰ δύο μεγάλα κόμματα εἶναι πιστοὶ ὑπηρετές τῆς εἰκονικῆς πραγματικότητας. Τὸ φαίνεσθαί τους δέν εἶναι παρά ἓνα ὠχρὸ ἀπείκασμα ἐκσυγχρονιστικῆς πολιτικῆς.

• Τὰ δύο μεγάλα κόμματα εἶναι ἀκριβῶς αὐτὰ πού ἔρχονται νὰ συναντήσουν, καί νὰ καλλιεργήσουν, νὰ σφυρηλατήσουν καί νὰ ἐμπεδώσουν ἐνδιάθετες ἀξίες καί τάσεις νεοληνικῆς κοινωνίας, ἔτσι ὅπως αὐτὴ πλάθεται στὴ μήτρα τῆς μεταμοντέρνας συνθήκης: μὲ τὸν ἔντονο φιλελευθερισμὸ τους, τίς ιδιωτικοποιήσεις καί τὸν ὕμνο τοῦ ιδιωτικοῦ, τὴν περιφρόνηση καί τὸν παραγκωνισμὸ τοῦ δημόσιου –ἀπὸ τηλεόραση ἕως ἐκπαίδευση–, τὴν ἐπιχειρησιακότητα καί τὴν ἐπιχειρηματικότητα.

Εἶναι τὰ κόμματα πού δημιουργοῦν αὐτές τίς ζητήσεις, αὐτοῦ τοῦ τύπου ὀργάνωση τῆς κοινωνίας καί τίς ἐπιβάλλουν στό κοινωνικὸ σῶμα ἢ εἶναι ἢ ἴδια ἢ κοινωνία πού ὑποχρεώνει τὰ κόμματα νὰ ὑπηρετήσουν τίς κοινωνικὲς ζητήσεις; Τὸ αὐγὸ ἢ ἡ κότα; Εἶναι πάντως σίγουρο ὅτι αὐγὸ καί κότα καταλήγουν στὴν ἴδια ὀμελέτα. Ἡ ὀμελέτα, καλοσερβιρισμένη καί καλογαρνιρισμένη, φτιάχνει τὸ 87% τοῦ δικομματισμοῦ. Τὸ πῶς θὰ μοιραστεῖ δέν εἶναι τὸ σπουδαιότερο ζήτημα.

Τὸ σπουδαιότερο ζήτημα εἶναι ὅτι γιὰ τὴν Ἀριστερά, καί εἰδικά γιὰ τὴν ἀνανεωτικὴ Ἀριστερά, δέν ὑπάρχει σοβαρὴ κοινωνικὴ ζήτηση. Γι' αὐτὸ καί μέσα ἀπὸ τὰ σπλάχνα της συνεχῶς γεννιοῦνται τάσεις συνάντησης τοῦ ΠΑΣΟΚ στό ὄνομα τῆς «πολιτικῆς», τῆς «ρεαλιστικῆς πολιτικῆς», τῆς καλύτερης, ὅπως νομίζουν, διαχείρισης τῶν ὑπαρχουσῶν κοινωνικῶν ζητήσεων.

Γι' αὐτὸ ἡ ἀνανεωτικὴ Ἀριστερά, ὁ ΣΥΝ, οἱ φίλοι του καί οἱ συναγωνιστές του, εἶναι καταδικασμένοι νὰ ὑπάρξουν καί νὰ ἀναπτυχθοῦν ἔξω καί ἐνάντια στίς ζητήσεις πού τρέφουν τὸν κεντρῶο χώρο, ἐνάντια στά κόμματα τοῦ δικομματισμοῦ.

ΟΙ ΔΥΟ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΥ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ

του *Αγγελου Έλεφάντη

Στό προηγούμενο κείμενο έγραφα ότι τά εκλογικά αποτελέσματα είναι ένας καλός τρόπος να αναγνώσει κανείς τις τάσεις της ελληνικής κοινωνίας, υπό τον όρο βέβαια ότι δεν θα θεωρήσει πως τά πάντα είναι αποτυπωμένα στα εκλογικά ποσοστά. Συνήθως συζητάμε με βάση τις πληροφορίες που αντλούμε από προσωπικές γνωριμίες οι οποίες, όμως, όσο πολλές κι αν είναι, δεν συνιστούν στατιστικά μεγέθη. Θα ήθελα, λοιπόν, εδώ να συμπληρώσω με ορισμένες παρατηρήσεις που προκύπτουν από τά αποτελέσματα, από ιδιαίτερες στατιστικές που καταγράφουν τις εκλογικές συμπεριφορές κατά ηλικία, επαγγέλματα, περιοχές και κοινωνικά στρώματα, και τις οποίες μπορεί να βρει κανείς στις εφημερίδες αυτών των ημερών.

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι τό ΠΑΣΟΚ υπερισχύει μεταξύν των μισθωτών του δημόσιου τομέα, στους συνταξιούχους του δημοσίου, στους «έπιχειρηματίες», στό πιό μορφωμένα επαγγέλματα ενώ υποχωρεί σημαντικά στους αγρότες (βλέπε και τό κείμενο του καθηγητή Άντωνη Μωυσιδή στό παρόν τεύχος), καθώς και στους μισθωτούς και συνταξιούχους του ιδιωτικού τομέα. Έδώ ή Ν.Δ. προπορεύεται άπ' αυτά τά κοινωνικά στρώματα, όπως και από τους άνέργους που δεν εργάστηκαν ακόμη (νέοι), ή Ν.Δ. αύξησε τά ποσοστά της σέ σχέση με τις εκλογές του 1996 και πλησίασε τό ΠΑΣΟΚ σέ απόσταση αναπνοής.

Ώστόσο, ιδιαίτερα χαρακτηριστικό στοιχείο είναι ότι τό ΠΑΣΟΚ έχει συντριπτική υπεροχή (70%) στους ψηφοφόρους εκείνους που δηλώνουν ότι ή οικονομική τους κατάσταση βελτιώθηκε τά τελευταία χρόνια και σέ εκείνους που αισθάνονται ασφαλείς (52,7%) ενώ οι κάτοχοι μετοχών, παρά την προβληματική κατάσταση του ΧΑΑ, τό προτίμησαν σέ ποσοστό 47,5%· λίγο πιό κάτω βρίσκεται ή Ν.Δ. Άντίθετα οι αισθανόμενοι άνασφάλεια για τό μέλλον προτίμησαν ή Ν.Δ. (48%) ενώ πολύ υψηλότερα από τό εθνικό τους ποσοστό σ' αυτή την κατηγορία βρίσκεται τό ΚΚΕ (8-12%) και τό ΔΗΚΚΙ (5,5%).

Αυτές οι εκλογικές συμπεριφορές δείχνουν με άναντίλεκτο τρόπο ποιά κοινωνικά στρώματα, όπως άνερ-

γοι, συνταξιούχοι, αγρότες, μετατοπίστηκαν προς την Ν.Δ. Είναι, άκριβώς, αυτές οι κατηγορίες τις οποίες έπληξαν ιδιαίτερα τά μέτρα λιτότητας και δημοσιονομικής πολιτικής του ΠΑΣΟΚ. Βλέπουμε, λοιπόν, ότι ήταν μία «πρακτική» ψήφος των ασθενέστερων κοινωνικά ψηφοφόρων που εύνόησε την Ν.Δ. κι όχι τά έπικοινωνικά θαύματα του επιτελείου της, όπως κατά κόρον ειπώθηκε. Όπως δέ παρατηρούσε ό Δαμιανός Παπαδημητρόπουλος στό «Ένθέματα» (Αύγή, 16 Άπριλίου 2000) περί ή Ν.Δ.

«συσπειρώθηκε μία νέα λαϊκότητα (...), μία λαϊκότητα της καθημερινότητας, άπολιτική, διωματική, με προβλήματα και φοβίες, που άναζητεί άμεσες πρακτικές λύσεις, που άναπολεί τό άπόλυτο κράτος [τήν κρατική προστασία] και ταυτόχρονα άποδέχεται την άχαλίνωτη άγορά».

Βάσιμη είναι ή σκέψη ότι αυτή ή νέα συσπείρωση λαϊκού κόμου περί ή Ν.Δ. δεν είναι συγκυριακού χαρακτήρα. Άνάλογα φαινόμενα συσπείρωσης στη Δεξιά παρατηρήθηκαν στην Ίσπανία και έδωσαν στόν Άθναρ την άπόλυτη πλειοψηφία, στην Ίταλία με την στροφή προς τό κόμμα του Μπερλουσκόνι αλλά και στη Γερμανία όπου με την Άγγελα Μέρκελ ή Χριστιανοδημοκρατία προσπαθεί ν' άποκτήσει ένα πιό λαϊκό πρόσωπο, αλλά και πιό έθνοκεντρικό. Φαίνεται δηλαδή ότι οι συντηρητικές παρατάξεις στην Ευρώπη επιστρέφουν σέ μία έθνοκεντρική προοπτική και επιδιώκουν με την άναβάθμιση του ρόλου του κράτους να προσεταιρισθούν τις άνασφάλειες και την αντίδραση στις κοινωνικές παρενέργειες που δημιουργεί ή ευρωπαϊκή ένοποίηση και ή παγκοσμιοποίηση. Ίδιου τύπου άλλωστε με αυτή την τάση είναι οι προγραμματικές δηλώσεις του πρωθυπουργού στη νέα Βουλή που υποσχονται ότι ή νέα τετραετία θα είναι τετραετία ένίσχυσης του κοινωνικού κράτους και προστασίας των αδύνατων κοινωνικών τάξεων.

Τούτων δοθέντων ή Ν.Δ. δεν έπαψε να είναι ή συντηρητική παράταξη: όμνύει στην έλεύθερη άγορά, τον χωρίς κρατικούς παρεμβατισμούς άνταγωνισμό, στις ιδιωτικοποιήσεις, στην έπιχειρηματικότητα και την έ-

πιχειρησιακότητα. Όπως και τό ΠΑΣΟΚ άλλωστε. Γι' αυτό δέν υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές ως πρὸς τούς γενικούς προγραμματικούς στόχους ανάμεσα στά δύο κόμματα. Καί οί δύο εἶναι ἐνθερμοί ὁπαδοί τῆς «νέας οικονομίας».

Τί ψήφισε ἡ ἀστική τάξη;

Κρίσιμο εἶναι νομίζω τό ἐρώτημα τί ψηφίζει ἡ ἑλληνική ἀστική τάξη, μέ ποιόν εἶναι τό κεφάλαιο. Δέν μᾶς τό λένε αὐτό τό, «δευτερεύον» φαίνεται, στοιχείο οἱ ἐκλογικές δημοσκοπήσεις...

Γνωρίζαμε ἀπό παλιά –καί χοντρικά δέν πέφταμε ἔξω– ὅτι ἡ Δεξιά ἦταν ὁ κύριος πολιτικός ἐκφραστής τοῦ κεφαλαίου. Τό κεφάλαιο ὅμως ὅπως δέν ἔχει πατριδα –διότι γιά τό ἴδιο ἀπαράβατος κανόνας εἶναι τό «ὄπου κέρδος καί πατρίς»– ἔτσι καί δέν παντρεύεται διά βίου μέ ἕνα συγκεκριμένο πολιτικό κόμμα. Ἀλλάζει κι αὐτό, ἀλλάζει κυρίως αὐτό. Οἱ ἐπιχειρησιακές του μετατοπίσεις μάλιστα στή σημερινή ἐποχή κινούνται μέ τήν ταχύτητα τοῦ φωτός. Κι ἐνῶ ἡ ἐπιδίωξη τοῦ κέρδους καί τῶν κοινωνικῶν ὄρων τῆς ἀναπαραγωγῆς του δυναμιτίζουν ὀλόκληρη τήν κοινωνία καταστρέφοντας ἐν ἀνάγκη προηγούμενες μορφές παραγωγῆς, τεχνολογίες καί κοινωνικές σχέσεις, μόνιμη εἶναι ἐπίσης ἡ μέριμνά του γιά τήν ἐξασφάλιση τῶν πολιτικῶν καί τῶν ιδεολογικῶν ὄρων τῆς κίνησής του καί τῆς ἀναπαραγωγῆς του. Ἀπ' αὐτή τήν ἀποψη οἱ ψυχολογικοί καί οἱ ιστορικοί του δεσμοί μέ μιά ὀρισμένη πολιτική παράταξη δέν πολυμετρᾶνε. Τό κεφάλαιο δέν εἶναι αἰσθηματίας. Ἐκεῖνο τό στοιχείο, πού ἀνέφερα πῶς πάνω, ὅτι ὄσοι αἰσθάνονται ἀσφαλεῖς καί μέ βελτιωμένη τή θέση τους ψήφισαν κατά 70% ΠΑΣΟΚ δείχνει ὅτι ἡ ἀστική τάξη στρέφεται μαζικά πρὸς τό κυβερνητικό κόμμα καί λιγότερο πρὸς τή Ν.Δ. Ἡ ἀσάφης καί ἀνεκδοτολογικοῦ τύπου ὁρολογία περί «διαπλεκόμενων» συμφερόντων αὐτή τήν τάση ἐπισημαίνει. Αὐτός ὁ τόσο κοινόχρηστος πλέον ὄρος χάνει τήν ἀσάφειά του ἂν δοῦμε συγκεκριμένα ὅτι τά «διαπλεκόμενα» δέν εἶναι παρά μιά συμμαχία ΜΜΕ - κεφαλαίου - καί τῆς παρούσας πολιτικῆς ἐξουσίας, παρά τή ρητορεία τοῦ κ. Σημίτη περί «κατεχόντων» καί «μὴ κατεχόντων» μέ τήν ὁποία προσπαθεῖ νά ἐμφανιστεῖ ὡς κόμμα φιλολαϊκό, κάτι ἀνάλογο δηλαδή μέ τό κόμμα τῶν «μὴ προνομιοῦχων» τοῦ παλαιοῦ ἀνδρεοπαπανδρεϊσμοῦ μέ τόν ὁποῖο τό «νέο ΠΑΣΟΚ» δέν μπορεῖ νά διακόψει τήν ιστορική του συνέχεια. Ἡ στάση ὀρισμένων μεγάλων καπιταλιστικῶν κέντρων εἶναι τόσο χαρακτηριστική πού δέν ἐπιτρέπεται νά τήν παραγνωρίσουμε: Συγκρότημα Λαμπράκη, Κόκκαλης, Μπόμπολας, Κωστόπουλος, Κοντομηνᾶς, Παπατούδης, ΣΕΒ, μεγαλοεργολάβοι, κατασκευαστές μεγάλων ἔργων δέν ἀφήνουν καμιά ἀμφιβολία γιά τή συμμαχία τοῦ μεγάλου κεφαλαίου μέ τό ΠΑΣΟΚ. Ἀλλά καί οἱ ἀνερχόμενες μεσοαστικές δυνάμεις πρὸς τό ΠΑΣΟΚ στρέφονται. Ἀκόμη καί ὁ Χριστοδουλάκης, παρά τά περί

λαϊκοῦ καπιταλισμοῦ πού ξεφουρνίζει κατά καιροῦς, δέν θά τό ἀμφισβητοῦσε αὐτό, ἀλλά οὔτε καί ὁ κ. Λαλιώτης. Ὁλος ὁ κόσμος ὅμως πιστεύει ὅτι τό ΠΑΣΟΚ, λόγω τῆς ιστορίας του καί λόγω τοῦ ἰδιαίτερου βάρους τῶν λαϊκῶν στρωμάτων πού συνδέονται μ' αὐτό, ἀνήκει στή δημοκρατική παράταξη. Δέν εἶναι λάθος αὐτό. Ποιός εἶπε ὅμως ὅτι ἡ δημοκρατική παράταξη, στή συγκεκριμένη φάση, εἶναι ἐχθρά τοῦ καπιταλισμοῦ; Αὐτό οὔτε ὁ κ. Σημίτης δέν θά τό ὑποστήριζε.

Τά σημερινά εὐρωπαϊκά μετα-σοσιαλδημοκρατικά κόμματα (πρώην κομμουνιστικά, παραδοσιακά σοσιαλδημοκρατικά, ριζοσπαστικά, σοσιαλιστικά) ἔχουν μιά μακρά ἱστορία μετασχηματισμῶν, ἤδη ἀπό τήν ἀμέσως μεταπολεμική περίοδο. Διένυσαν μιά πορεία πού ξεκίνησε ἀπό ριζοσπαστικές - ἀντικαπιταλιστικές θέσεις, μετασχηματίστηκαν στήν τυπική δυτικοευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία μέ κύριο στόχο τήν πλήρη ἀπασχόληση καί τό κοινωνικό κράτος, ὄντας ὡστόσο ἐπί δεκαετίες νατοϊκά καί μὴ ἀνατρεπτικά, γιά νά μετατραποῦν τή δεκαετία τοῦ '90 σέ «μετα-σοσιαλδημοκρατικά» (ὄρος προσωρινός, ἐλλείψει καλύτερου), κόμματα δηλαδή πού ἀποδέχονται τίς ἀρχές καί τήν πρακτική τοῦ φιλελευθερισμοῦ, μέ ἀχγή ἐξαίρεση τό Γαλλικό Σοσιαλιστικό Κόμμα τοῦ Ζοσπέν.

Ἀντίθετα, οἱ δυνάμεις πού συγκρότησαν καί ἀνέδειξαν τό ΠΑΣΟΚ προέρχονταν ἀπό προδικτατορικό δημοκρατικό Κέντρο καί ἀπό τήν Ἀριστερά. Ποτέ τό ΠΑΣΟΚ στά χρόνια τῆς ἀνόδου του, ἐπὶ Ἀνδρέα Παπανδρέου, δέν θεώρησε τόν ἑαυτό του σοσιαλδημοκρατικό. Πολύ ὄψιμα ἐντάχθηκε στή Σοσιαλιστική Διεθνή καί μόνο ἐπὶ Σημίτη ἐφέλλισε τινά περί τοῦ «σύγχρονου» σοσιαλιστικοῦ του χαρακτήρα. Κεντρῶο κόμμα ἦταν παρά τήν ἐπαναστατική, τριτοκοσμική του ρητορεία. Τώρα ἐναρμονίστηκε πλήρως μέ τήν εὐρωπαϊκή μετα-σοσιαλδημοκρατία, κάτι μεταξύ Μπλέρ καί Σρέντερ, χωρίς νά ξεχνᾷ ποτέ τίς λαϊκιστικές του συνήθειες καί τήν κεντρῶα του παράδοση. Καί ἐπειδή ἦταν τό ΠΑΣΟΚ πού τή δεκαετία τοῦ '90 –μέ ἐξαίρεση τό ἰντερμέτζο Μητσοτάκη 1990-1993– βρέθηκε στήν ἐξουσία ἦταν αὐτό πού διαχειρίστηκε τούς νέους, φιλελεύθερου προσανατολισμοῦ, μετασχηματισμούς πού ἐπικράτησαν σ' ὀλόκληρη τήν Εὐρώπη καί στήν ΕΕ. Ἐπόμενο ἦταν τό μεγάλο κεφάλαιο νά προσανατολιστεῖ πρὸς τό ΠΑΣΟΚ. Ἡ κρίση τῆς Ν.Δ. καί οἱ ἰσχνοί «ταῦροι» τοῦ κ. Μάνου δέν ἦταν ἀρετά πειστικοί ὥστε τά γιγαντιαῖα καπιταλιστικά συμφέροντα νά παραμένουν προσδεδεμένα στή συντηρητική παράταξη. Οἱ νέες τους ἀνάγκες τούς ἀπαγόρευαν νοσταλγικές ἀναπολήσεις τοῦ παρελθόντος. Ἐπρεπε νά ἐκσυγχρονισθοῦν, ὁ ἐκσυγχρονισμός ἦταν ὁ νέος ὀρίζοντάς τους. Στό πεδίο, λοιπόν, τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ τό μεγάλο κεφάλαιο καί οἱ ἀνερχόμενες τάξεις συνάντησαν τό ΠΑΣΟΚ καί τό ΠΑΣΟΚ τίς βρῆκε μπροστά του ἔτοιμες νά τό δεχθοῦν. Ἦταν μιά συνάντηση γόνιμη, μέ ἀμοιβαία ὠφέλεια καί γιά τούς δύο. Κι ὅμως αὐτή τήν βούσα πραγματικότητα, πού μέ τέχνη ἀπέκρυψε τό

ΠΑΣΟΚ, δέν ἔλαβαν ὑπόψη οἱ ἐπιτελεῖς τῆς ἀνανεωτικῆς Ἀριστερᾶς οἱς ἐκτιμήσεις καί τίς ἀποτιμήσεις τῶν ἐκλογικῶν ἀποτελεσμάτων. Ἦταν τό τίμημα πού πληρώθηκε στήν ἰδεολογία πού διατείνεται ὅτι οἱ ταξικές ἀναλύσεις καί ἀναφορές εἶναι ἀναχρονιστικές, κατάλοιπα τῶν οὐτοπιῶν τοῦ 19ου αἰῶνα, ἦταν ὁ ἀποπροσανατολισμός πού προκαλεῖ ἡ λαϊκότητα μεγάλου μέρους τῶν ψηφοφόρων τοῦ ΠΑΣΟΚ.

Τί εἶναι ὁ ἐκσυγχρονισμός;

Ἀλήθεια, τί εἶναι ὁ ἐκσυγχρονισμός; Τόν ὄρο, πού κατέχει πλέον τή θέση τοῦ αὐτονόητου, τόν ἐπαγγέλλεται τό ΠΑΣΟΚ, τόν ἐπαγγέλλεται ὁ Συνασπισμός ἀλλά καί ἡ Ν.Δ. τόν ἐννοεῖ. Ὁ Συνασπισμός βέβαια μάχεται γιά τόν «προοδευτικό» ἢ τόν «ριζοσπαστικό» ἐκσυγχρονισμό. Ἀλλά ἀρκεῖ ἕνα ἢ περισσότερα ἐπίθετα γιά νά ὑπάρξει προγραμματική, πολιτική καί ἰδεολογική διαφοροποίηση; Μήπως, ἐντέλει, ὑπάρχει κάποια ἀντικειμενική βάση σέ ἐκεῖνες τίς κριτικές πού ὑπαινίσσονται ὑπόρητα ἢ καταγγέλουν ρητά ὅτι ὁ ἐκσυγχρονιστικός λόγος τοῦ ΣΥΝ καί τοῦ Σημίτη συγγενεύουν; Μήπως ὅσοι ἀριστεροί –καί ἦταν πολλοί ὅπως εἶδαμε ἀπό τά ἐκλογικά ἀποτελέσματα– ψήφισαν ΠΑΣΟΚ τό ἐπραξαν διότι πιστεύουν ὅτι τό «ἐκσυγχρονιστικό» ὄραμα μόνον ἡ κυβέρνηση τοῦ ΠΑΣΟΚ μπορεῖ νά τό ὑλοποιήσει ἐνῶ ἡ Ἀριστερά, ἂν θέλει νά εἶναι σύγχρονη, ὀφείλει νά συμπράξει μέ τό κυβερνητικό κόμμα, μέ τόν ἕνα ἢ τόν ἄλλο τρόπο; Τήν ἔλλειψη ρεαλισμοῦ, ἄλλωστε, δέν προσάπτουν στόν ΣΥΝ ὅσοι ἤδη ἀποχώρησαν ἀπ' αὐτόν καί προσχώρησαν στό ΠΑΣΟΚ ἢ ὅσοι, ἀκόμη ἐντός τοῦ ΣΥΝ, συνηγοροῦν ὑπέρ τῆς σύμπραξης μέ τό κυβερνητικό κόμμα καί μάλιστα στή βάση ὅτι τό ΠΑΣΟΚ δέν εἶναι ἀρκοῦντας ἐκσυγχρονιστικό καί ὅτι μόνον ἡ Ἀριστερά μπορεῖ νά προσφέρει μιᾶ ξεκάθαρη ἐκσυγχρονιστική πολιτική; Αὐτό δηλαδή πού ὁ Μιχάλης Παπαγιαννάκης, προσφυῶς, λέει ὅτι «χρειάζονται καί οἱ ἐκσυγχρονιστές ἐκσυγχρονισμό».

Θά προσπαθῶ νά ἀπαντήσω στό ἐρώτημα πού ἔθεσα πιό πάνω, τί εἶναι ὁ ἐκσυγχρονισμός, γιατί οἱ τρέχουσες ἀπαντήσεις καταλήγουν εἴτε στό φαῦλο κύκλο τῆς ταυτολογίας εἴτε σέ μιᾶ ἐννοια - λάστιχο, πού ὁ καθένας τήν ὀρίζει κατά τό δοκοῦν. Οὕτως ἢ ἄλλως ἡ χρήση τοῦ ὄρου μόνο συγχύσεις δημιουργεῖ.

Ἐχει περάσει πολύς καιρός ἀπό τότε, ἦταν τό 1989, ὅταν ὁ νῦν πρωθυπουργός καί πρόεδρος τοῦ ΠΑΣΟΚ ἔγραφε:

«Μέσα σέ αὐτά τά πλαίσια εἶναι δύσκολο νά μιλῆσει κανεῖς γιά ταξική διάρθρωση καί, κατ' ἐπέκταση, γιά ταξικά συμφέροντα καί συγκρούσεις στήν Ἑλλάδα. Ἡ ἑλληνική κοινωνία συγκροτεῖται ἀπό πολλές ὁμάδες μέ εἰδικά συμφέροντα καί εἰδικές σχέσεις μέ τό πολιτικό σύστημα. (...) Αὐτή ἡ πραγματικότητα μεταφέρει τήν

κοινωνική σύγκρουση ἀπό τό ταξικό ἐπίπεδο στό ἐπίπεδο τῆς διεκδίκησης ἀπό τό κράτος».

Καί κατά τόν κ. Σημίτη αὐτή ἡ σύγκρουση μεταξύ ὁμάδων καί οἱ διεκδικήσεις ἀπό τό κράτος ἢ τό κόμμα πού κατέχει τήν κρατική ἐξουσία δημιουργοῦν «ἀποσπαστικότητα στήν ἀντιμετώπιση τῶν ἀμεσῶν αἰτημάτων», μιᾶ «ἰδεοληπτική ἀντίληψη τῆς ἰσότητας», ἢ «ἀξιοκρατία καί ἡ ἐπίδοση ἔχουν δευτερεύουσα σημασία», ἢ «κοινωνία χωρίζεται σέ ἐχθρούς καί φίλους» καί ἐν γένει δημιουργεῖται τό φαινόμενο τοῦ λαϊκισμοῦ πού πρέπει πάση θυσίᾳ νά ξεπερασθεῖ.

«Ὁ φαῦλος κύκλος», συνεχίζει, «πρέπει νά σπᾶσει. Ἡ ἀπάντηση στήν κρίση δέν μπορεῖ νά προέλθει μόνον ἀπό τήν ἀντιπαράθεση τῶν κομμάτων. Θά προέλθει καί ἀπό τήν ἀντιπαράθεση λαϊκιστῶν καί ἐκσυγχρονιστῶν μέσα στό κόμμα».¹

Στό κείμενο αὐτό, μέ δειλό καί ἀσαφῆ τρόπο εἶναι ἀλήθεια, ὁ μετέπειτα πρωθυπουργός μιᾶ γιά ἐκσυγχρονισμό. Ἄν ὅμως ὁ ὄρος ἐκσυγχρονισμός εἶναι ἀκόμη ἀσαφής –καί θά δοῦμε ὅτι ἡ ἀσάφεια, παρόλο πού χρησιμοποιήθηκε ἄπειρες φορές, διατηρεῖται μέχρι σήμερα– κατά τόν Κώστα Σημίτη, εἶναι σαφέστατο ὅτι στήν Ἑλλάδα δέν ὑπάρχουν τάξεις καί σαφεῖς ταξικές ὀριοθετήσεις. Βόλευε καί βολεύει αὐτή ἡ ἀναλυτική θαναυσότητα γιά τήν ὁποία ἄλλωστε συνηγορεῖ ἀκούραστα μιᾶ τεράστια ἀκαδημαϊκή φιλολογία κοινωνιολογικοῦ καί πολιτικοῦ τύπου, ἐγχώρα καί διεθνῆς. Βόλευε διότι ἔτσι τό ΠΑΣΟΚ μπορεῖ νά διατηρεῖ τόν πολυσυλλεκτικό του χαρακτήρα κυρίως, ὅμως, διότι μέ τόν «ἐκσυγχρονισμό» ἔδινε ἀπάντηση σέ χρόνιες στρεβλώσεις τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, ὑστερήσεις, ἀναχρονισμούς, διοικητικούς καί ἄλλους ἀνορθολογισμούς, καί μποροῦσε ἔτσι νά κατατάσσει αἰτήματα ἰσότητας καί κοινωνικῆς κατασφάλισης, ὄχι πάντα ἀδίκως, στό κατάστιχο τοῦ λαϊκισμοῦ. Ὁ ἐκσυγχρονισμός γινόταν ἔτσι τό ὄχημα τῆς ἐνταξίας τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας στή σύγχρονη μετανεωτερικότητα, τό ὄχημα πού, ταχύρρυθμα, θά ἐνέτασσε τήν Ἑλλάδα στή χορεία τῶν ἀνεπτυγμένων ἐυρωπαϊκῶν κοινωνιῶν. Συνάμα, στό πλαίσιο τοῦ ΠΑΣΟΚ, ὁ ἐκσυγχρονισμός ἀπέβαινε τό πολιτικό σύνθημα πού, στόν φθίνοντα λαϊκιστικό ἀνδροπαπανδρεϊσμό, ἔδινε μιᾶ νέα ἀπάντηση καί ταυτόχρονα ἀναδείκνυε τούς νέους νομείς τῆς ἐνδοπασοκικῆς κομματικῆς ἐξουσίας πού θά παραγκωνίζαν τόν προεδρικό κύκλο τῆς Ἐκάλης.

Ἡ ἐκσυγχρονιστική, ὡστόσο, ἐπαγγελία τοῦ Σημίτη ἀπέκρυβε, καί ἀποκρύβει ἀκόμη, τήν ταξική της λειτουργία. Ἡ καταπολέμηση καί ἡ ὑπέρβαση τῶν ποικίλων ἀναχρονισμῶν, πού ἄλλοι ἔρχονταν ἀπό τό ἴστο-

1. Βλέπε εἰσαγωγή τοῦ Κώστα Σημίτη στό συλλογικό ἔργο τῶν Νίκου Μουζέλη, Θάνου Λίποβατς καί Μιχάλη Σπουρδαλάκη *Λαϊκισμός καί Πολιτική*, ἐκδ. «Γνώση», Ἀθήνα 1989, σσ. 13-14 καί 17.

ρικό βάθος τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας καί ἄλλους εἶχε σωρεῦσει ὁ ἀνδρεπαπανδρεϊσμός, ἦταν τό εὐκοσμο καί ἀποδεκτό ὄνομα πού κάλυπτε τήν οὐσία τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ.

Οἱ νέες τεχνολογίες: οὐσία τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ

Καί ἡ οὐσία τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ, ὁ σκληρός του πυρήνας, ἦταν καί εἶναι ἡ *εἰσαγωγή τῶν νέων τεχνολογιῶν*: ἀπό τήν κινητή τηλεφωνία ὡς τή ρομποτική, ἀπό τοὺς ὑπολογιστές ὡς τό διαδίκτυο καί τήν τηλεματική. Ἡ εἰσαγωγή τῶν νέων τεχνολογιῶν δέν εἶναι ἡ οὐδέτερη χρησιμοποίηση «ἐφευρέσεων» καί νέων μηχανημάτων. Ὅπως μέ τή χρησιμοποίηση, τόν περασμένο αἰώνα, τοῦ αἰμποῦ καί ἀργότερα τοῦ ἠλεκτρισμοῦ ἀλλάξε ὁλόκληρο τό παραγωγικό ὑπόδειγμα καί γενικεύτηκε ὁ καπιταλιστικός τρόπος παραγωγῆς εἶται καί σήμερα οἱ νέες τεχνολογίες ἀνανεώνουν καί δυναμιτίζουν τό σύγχρονο καπιταλιστικό παραγωγικό ὑπόδειγμα. Συνδέονται ἄμεσα καί ἄρρηκτα μέ τά νέα μέσα παραγωγῆς, ἀλλάζουν τίς παραγωγικές δυνάμεις, ἀλλάζουν τίς παραγωγικές σχέσεις, τίς συνάδουσες ιδεολογίες, τίς μαζικές κοινωνικές πρακτικές. Στό νέο ἔδαφος, ἀκριβῶς, τῆς νέας τεχνολογικῆς ἐπανάστασης διαμορφώνονται νέες τάξεις μισθωτῶν καί νέα στρώματα ἀσπῶν συμπαρασύροντας ὁλόκληρη τήν κοινωνία πρὸς τοὺς «νέους καιρούς». Ἐμφανίζονται ὡς τό «πνεῦμα τῆς ἐποχῆς», ἐκεῖνο τό ἀκαταμάχητο καί ἀναντίστρεπτο δεδομένο τῆς ἐξέλιξης πού κανεῖς δέν μπορεῖ νά τοῦ ἀντισταθεῖ.

Στήν τρέχουσα, λοιπόν, ἀποδοχή του ὁ ἐκσυγχρονισμός εἶναι κάτι τό «πολύ καλό», εἶναι ταύτιση μέ τόν παρόντα χρόνο, γιατί εἶναι ὁ χρόνος ὁ παρῶν πού φέρει τίς νέες ἀξίες, τοὺς νέους τρόπους ζωῆς καί ὅ,τι, ὡς γνωστόν, δέν εἶναι τοῦ παρόντος χρόνου, εἶναι...τοῦ παρελθόντος. Τό ζεῦγμα ἐκσυγχρονισμός/ἀναχρονισμός δείχνει τήν κατεύθυνση, τήν ἴδια τή δύναμη τῆς ζωῆς. Μέ τή δύναμη τοῦ αὐτονόητου καί τοῦ ἀκαταμάχητου ἐγκαλεῖ τοὺς πάντες νά συμμορφωθοῦν.

Καί πράγματι ἀλλάζουν τά πάντα, ἀλλάζει καί ὁ καπιταλισμός, *γιά νά παραμείνει καπιταλισμός*. Αὐτό οὔτε ὁ Γκαίτης δέν θά τό ἀμφισβητοῦσε, κυρίως οὔτε αὐτός, ἄλλο τί λείπει ἡ κουτοπόνηρη κοινωνιολογία τοῦ Κώστα Σημίτη. Ἀλλάζει καί ὁ καπιταλισμός, δέν δουλεύει πιά μέ τόν αἰμό ἀλλά μέ τά μικροτσιπάκια. Ἡ καπιταλιστική σχέση ὁμως παραμένει ἡ ἴδια. Ἡ σχέση. Ὅλος ὁ μαρξισμός συμπυκνώνεται σ' αὐτή τή λεξούλα: τῆ σχέση πού δημιουργεῖ προλετάριους, νέους προλετάριους ἂν θέλετε πάντως προλετάριους, πού ὑφίστανται τήν ἐκμετάλλευση μέ σύγχρονο τρόπο. Κανείς πιά στίς κοινωνίες μας δέν κατεβαίνει στίς στοές τῶν ὄρυχείων μέ τήν ἀξίνα καί τό φτυάρι γιά νά ἐξορύξει μεταλλεύματα: τῆ δουλειά αὐτῆ τήν κάνουν τά «γυροῦνάκια» καί ρομποτάκια ἐπονομαζόμενα...

Υπάρχουν, λοιπόν, δύο ἐκσυγχρονισμοί. Ὁ ἓνας εἶναι αὐτός πού προωθεῖ τήν τεχνολογική βάση τοῦ κα-

πιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς καί, ὡς ἐκ τούτου, δυναμιτίζει ὁλόκληρη τήν κοινωνία. Τό ΠΑΣΟΚ, κόμμα ἐξουσίας καί στήν ἐξουσία, διαχειρίστηκε αὐτή τήν συγκλονιστική ἀλλαγή καί τέθηκε στήν ὑπηρεσία τῆς. Ἔτσι τά βρῆκε μέ τόν Κόκαλη καί ὁ Κόκαλης μαζί του. Ταυτίστηκε μέ τά ἰδιωτικά συμφέροντα πού ὁ ἐκσυγχρονισμός ἀναδεικνύει, ταυτίστηκε, κυρίως, μέ τίς νέες ἐλίτ πού διαμορφώνονται στό ἔδαφος τῶν νέων τεχνολογιῶν. Ἡ «μεταρρύθμιση» Ἀρσένη, οἱ ρυθμίσεις στή μέση ἐκπαίδευση καί στό πανεπιστήμιο, αὐτήν ἀκριβῶς τῆ λειτουργία ἐπιτελοῦν: νά διαμορφωθοῦν οἱ νέες διαχειριστικές ἐλίτ πού ἀπαιτοῦν οἱ νέες κοινωνικές σχέσεις. Ἐκεῖνα τά κοινωνικά στρώματα, τῆς ὀνομαζόμενης νέας μικροαστικῆς τάξης, πού εἶχαν συντελέσει στήν ἀνοδο καί τή διατήρηση τοῦ ΠΑΣΟΚ στήν ἐξουσία, εἶναι αὐτά ἀκριβῶς (οἱ νέες ἐλίτ) πού βρίσκονται μέσα στά ποσοστά ὑπερψήφισης τοῦ «κόμματος Σημίτη». Δέν τοὺς πᾶει πιά ἐκεῖνο τό ξεπερασμένο κόμμα τῶν «μὴ προνομιούχων». Τά βαφτίσια ἀλλά καί ἡ ἀποδοχή τοῦ ὀνόματος –ὅπως ἡ Εὐγενία γίνεται Τζένυ– ταιριάζουν στόν νέο ρόλο. Γι' αὐτά τά στρώματα τό νέο ὄνομα, ὅπως καί ὁ ἐκσυγχρονισμός, εἶναι ἡ ἐγγύηση γιά τή κοινωνική συνθήκη πού στή δεκαετία τοῦ '80 ἦταν ἀκόμη μακρινή προσδοκία. Ἡ προσδοκία ἐνυπῆρχε στήν ἴδια τήν κοινωνική δυναμική τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ, ἦταν ἡ δυναμική τοῦ ἀνερχόμενου. Τώρα ὁ ἀνερχόμενος ἀνῆλθε.

Ὁ «ἄλλος» ἐκσυγχρονισμός

Υπάρχει κι ἓνας δεύτερος ἐκσυγχρονισμός. Δέν μᾶς δίνεται ἡ ἐννοιά του, ἀλλά ἓνας κατάλογος αἰτημάτων καί ἓνας κατάλογος ὑστερήσεων στό βαθμό πού τά αἰτήματα δέν ικανοποιοῦνται. Γιατί γιά παράδειγμα –αὐτός ὁ δεύτερος ἐκσυγχρονισμός μιλάει μέ παραδείγματα–, γιατί νά ὑπάρχουν 52 ὄργανισμοί κυρίας ἀσφαλίσεως, γιατί νά ὑπάρχουν ράτζα στά νοσοκομεῖα, γιατί οἱ γιατροί νά παίρνουν φακελλάκια, γιατί οἱ δρόμοι νά ἔχουν λακοῦθες, γιατί τά καθυστεροῦν τά τρένα, τά ἀεροπλάνα, γιατί ἡ ἀνήκουστη γραφειοκρατία, γιατί δέν ὑπῆρχε ἀναδιάρθρωση τῶν καλλιέργειῶν, γιατί νά διατηρεῖται τό ἑλληνικό «ἐμπάρκο» στό ὄνομα τῆς Μακεδονίας, γιατί νά ἐπαναπροωθοῦνται οἱ Ἀλβανοί, γιατί νά καταδικάζεται ὁ Ἀνδρουλάκης, γιατί νά καταπατοῦνται οἱ αἰγιαλοί, γιατί νά μὴν ὑπάρχει περιφερειακή ἀνάπτυξη, γιατί νά μὴν ὑπάρχει ὁλοήμερο σχολεῖο, γιατί νά ὑπάρχουν φροντιστήρια, γιατί νά μὴν ὑπάρχει χωρισμός ἐκκλησίας καί κράτους, γιατί νά μὴν προστατεύεται ὁ καταναλωτής, γιατί τό κυκλοφοριακό χάος, γιατί τό μαράζωμα τοῦ χωριοῦ, γιατί τόσο σκουπίδι στους δρόμους, γιατί ἡ κακή μας μοῖρα καί ἄσχημη ἡ ζωῆ;

Δέν θά ἐπεκταθῶ ὁ κάθε ευαίσθητος πολίτης μπορεῖ νά μακρύνει τόν κατάλογο. Καί οἱ ἀριστεροὶ μποροῦν νά τόν κάνουν ἀτελεύτητο. Ὅλα αὐτά τά γιατί, ὅμως, δέν εἶναι παρά οἱ ἀνεπάρκειες, οἱ ιδιοτέλειες, ὁ

πολιτισμικός αναχρονισμός, ο έπαρχιωτισμός του ελληνικού μικροκαπιταλισμού, του ελληνικού λαϊκισμού που δεν είναι και δεν μπόρεσε να είναι σύγχρονος με τις ανάγκες του κόσμου και του τόπου. Και απ' αυτή την άποψη έχει δίκιο ο Μ. Παπαγιαννάκης που ζητά τον «εκσυγχρονισμό των εκσυγχρονιστών». Με την έννοια ότι, και νομίζω ότι δεν τον παραποιώ, η 'Αριστερά δεν μπορεί παρά να κάνει δικά της αιτήματα σαν τά προηγούμενα και να παλεύει γι' αυτά.

Η 'Αριστερά, όμως, ενώ δεν αδιαφορεί «για όλα αυτά», είναι κίνημα πάνω απ' όλα αντικαπιταλιστικό. Χωρίς την πάλη της κατά του καπιταλισμού, όσο την παίρνει και όπως την παίρνει, δεν έχει λόγο ύπαρξης. Κι όπως τον περασμένο αιώνα τό σοσιαλιστικό κίνημα φτιάχτηκε όχι παλεύοντας έναντι των τότε νέων τεχνολογιών —μόνον όρισμένοι αναρχοσυνδικαλιστές και οι λουδῆτες κατέγγελλαν και κατέστρεφαν τις μηχανές— αλλά παλεύοντας έναντι της καπιταλιστικής

σχέσης, έτσι και σήμερα: αφού οι νέες τεχνολογίες γίνονται ο μοχλός που δυναμιτίζει ολόκληρη την κοινωνία, αφού ο νέος τεχνολογικός εκσυγχρονισμός γίνεται ή αιχμή του δάρατος του σύγχρονου καπιταλισμού ή 'Αριστερά πρέπει να του απαντήσει με τη δική της τεχνολογία. Μιά τεχνολογία που δεν φτιάχνει μηχανές και μικροτσιπάκια αλλά πολίτες νέου τύπου, που οργανώνει τους νέους και τους παλιούς προλετάρους. Λέγεται και σοσιαλισμός αυτό, όχι εκσυγχρονισμός που μάς ρίχνει στην παγίδα της πολυσυλλεκτικής κουτοπονηριάς του Σημίτη. Είναι πολύ ωραίο πράγμα ο σοσιαλισμός ώστε να τον αφήσουμε στα εκσυγχρονιστικά όραματα του ΠΑΣΟΚ που τον ευτελίζουν. Ωστόσο κανένας σοσιαλισμός δεν θά έχει ελπίδα αν δεν στηριχθεί και δεν αναδείξει τά δημοκρατικά υποκείμενα μέσα στην ασάφεια και τη μεταβατικότητα της εποχής μας.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ SCRIPTA

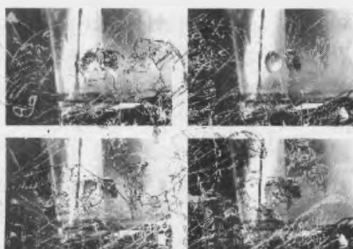
Π Ρ Ο Ο Π Τ Ι Κ Ε Σ

η αλήθεια

Στοχασμοί πάνω σε μερικές προφανείς αλήθειες

Pascal Engel

Π Ρ Ο Ο Π Τ Ι Κ Ε Σ

ΜΕ ΠΡΟΛΟΓΟ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

PASCAL ENGEL

Η ΑΛΗΘΕΙΑ

Τι είναι η αλήθεια; Η συμφωνία των παραστάσεών μας με την πραγματικότητα, η απλή συνοχή μεταξύ τους, ή η ένδειξη της ορθής θεμελίωσης των πεποιθήσεών μας;

Ορισμένοι σύγχρονοι φιλόσοφοι υποστηρίζουν ότι η αλήθεια αφορά μόνο τις νοητικές παραστάσεις, τις προτάσεις και τις θεωρίες μας. Έτσι προσπαθούν να την υποτιμήσουν και προχωρούν σε μια πραγματική μεταφυσική «συστολή» της.

Αυτό το δοκίμιο αντιτίθεται σε μια τέτοια στάση που συνδέεται με τον σύγχρονο σχετικισμό. Επιδιώκει να αποκαταστήσει τον ρόλο της αλήθειας ως κανονιστικής αρχής και ιδεώδους.

SCRIPTA

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 10 106 80 ΑΘΗΝΑ ΤΗΛ: 3616 528 FAX: 3616 529

ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ: Η ΜΟΝΗ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΑΝΑΝΕΩΤΙΚΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ

του Σταύρου Κωνσταντακόπουλου

Τά εκλογικά αποτελέσματα της 9ης 'Απριλίου έδωσαν τό αποτέλεσμα πού όλοι γνωρίζουμε: νίκη του Σημίτη, άνοδος της Ν.Δ., στασιμότητα του Κ.Κ.Ε, υποχώρηση του Συνασπισμού, κοινοβουλευτική έξαφάνιση του Δ.Η.Κ.Κ.Ι. Πρόκειται για ένα όδυνηρό για τήν 'Αριστερά αποτέλεσμα, ένα αποτέλεσμα όμως πού είναι άντιστρέψιμο άρκεί νά έντοπιθοϋν οι αίτιες πού τό προκάλεσαν. Καί σ' αυτήν τήν κατεύθυνση, του έντοπισμού δηλαδή τών αιτιών, κινήθηκαν τίς μέρες αυτές, όπως ήταν φυσικό, άρκετοί σχολιαστές της 'Αριστεράς. Δέν κινήθηκαν, βέβαια, μόνον σχολιαστές της 'Αριστεράς, πλύν όμως μού προκαλούν άπέχθεια οι όξουσες ρατσισμού έρμηνείες του εκλογικού αποτελέσματος ως συνέπεια της ψήφου τών «έλληνοποιημένων» και τών Τούρκων της Θράκης, ενώ μέ γεμίζουν τρόμο οι αναλύσεις-άλαλαγοί χαράς μέ φόντο τήν τυπική επικύρωση της μονοκρατορίας του Συγκροτήματος Λαμπράκη. Έπανερχόμενος στις αναλύσεις τών άριστερών έχω τήν έντύπωση ότι θά μπορούσαμε νά τίς κατατάξουμε σέ δύο μεγάλες κατηγορίες: οι πρώτες επαναλαμβάνουν μονότονα, σχεδόν άνιαρά, ότι τό εκλογικό αποτέλεσμα όφείλεται σέ άμυγείς πολιτικούς λόγους, ενώ οι δεύτερες, οι πίο ένδιαφέρουσες, κατά τήν γνώμη μου, έπιζητούν νά βροϋν τό κοινωνικό υπόστρωμα ενός τέτοιου εκλογικού αποτελέσματος.

Οι πρώτες διαπνεόμενες από μιά παν-πολιτική αντίληψη του πολιτικού θεωρούν ότι ή εκλογική περιθωριοποίηση της 'Αριστεράς είναι τό αποκλειστικό αποτέλεσμα του διπολισμού, του εκλογικού συστήματος κ.λ.π. Η επίκληση τέτοιων λόγων δέν είναι σίγουρα άυθαίρετη, διαθέτει όμως τό μειονέκτημα νά έγκλωβίζει τή σκέψη μας σέ ένα κλειστό σύστημα τό όποιο επαναλαμβάνόμενο σέ κάθε εκλογική άναμέτρηση μās άποστερεί τελικά από τή δυνατότητα νά διαγνώσουμε αυτό πού πράγματι αλλάζει. Η άναλυτική συνέπεια στην περίπτωση αυτή δέν συνιστά άρετή αλλά μάλλον τύφλωση έφόσον προβάλλει ως σχεδόν μοναδική αίτια

όλων τών εκλογικών αποτελεσμάτων της τελευταίας είκοσαετίας τά έκβιαστικά διλήμματα τών μεγάλων κομμάτων και ιδιαίτερα του ΠΑΣΟΚ. Έτσι, μείζονες μεταλλαγές τόσο στον διεθνή περίγυρο, όσο και στην έλληνική κοινωνία δέν είναι μέ τόν τρόπο αυτό άναγνώσιμες και έμεις θυμίζουμε τόν άτυχή εκείνον τύπο ό όποιος διόλου δέν άνηρούχησε όταν τόν είδοποίησαν ότι τό σπίτι του έπιασε φωτιά, έφόσον τά κλειδιά του σπιτιού βρισκόντουσαν στην τσέπη του.

Η δεύτερη κατηγορία αναλύσεων πλεονεκτεί της πρώτης γιατί θεωρεί ότι οι εκλογές τών τελευταίων χρόνων δέν αποτελούν παραλλαγές στο ίδιο θέμα και ότι στην έλληνική κοινωνία έχουν έπιτελεσθεί σημαντικές άλλαγές οι όποιες έπιζητούν τήν άναγκαστική τους έκφραση στο επίπεδο τών εκλογών. Παρά τό ένδιαφέρον, όμως, της κατηγορίας αυτής στο σύνολό της, πιστεύω ότι πρέπει νά σταθοϋμε κριτικά άπέναντι σ' εκείνη τήν υποκατηγορία ή όποία μās προτρέπει σέ μιά συνεργασία μέ τήν ήγεσία του μεταπαπανδρείκου ΠΑΣΟΚ στο βαθμό πού πρεσβεύει ότι αυτή ή τελευταία κατόρθωσε νά αποκωδικοποιήσει τό κοινωνικά καινοτόμο και νά έμπνευσθει στην πολιτική της από αυτό. Όχι γιατί ή αποκωδικοποίηση αυτή δέν γίνεται πράγματι, αλλά γιατί δέν είναι καθόλου σίγουρο ότι έπιτελείται σέ μιά άποδεκτή από τήν 'Αριστερά κατεύθυνση.

Η σημερινή κοινωνία, κοινωνία του άτομικισμού, βλέπει τό άτομο νά έγκαταλείπει τόν δημόσιο χώρο και νά άποσύρεται παράμερα μέ μοναδικό του μέλημα τή φροντίδα τών ιδιωτικών του υποθέσεων, τών στενών έγωϊστικών του συμφερόντων. Η άδιαφορία για τά κοινά πού μιά τέτοια άπόσυρση συνεπάγεται, έχει ως αποτέλεσμα τήν ένίσχυση της κεντρικής έξουσίας ή όποία του λοιπού παρουσιάζεται μέ τά χαρακτηριστικά μās κηδεμονικής και ρυθμιστικής έξουσίας. Έτσι ή εικόνα του Σημίτη, ως του σοβαρού και νοικοκυρη διαχειριστή, δέν έχει ως μοναδική αίτια τό προφανές

τέχνασμα τής απόκρυψης τών άπεχθών πλευρών του ΠΑΣΟΚ, αλλά υπηρετεί έπιπλέον τήν ανάγκη, σήμερα, πού οι πολίτες έχουν πάει σπίτια τους, νά υπάρχει μιά έξουσία ικανή νά φροντίσει όσα οι πολίτες δέν φροντίζουν από μόνοι τους. Η 'Αριστερά όμως δέν συγκροτήθηκε καταστατικά μέ τό μέλημα νά άνευρει μιά πατρική έξουσία αλλά μέ εκείνο τών ενήλικων πολιτών οι όποιοι συλλογικά άντενεργοούν γιά τή μοίρα τους. Τίποτα, λοιπόν, δέν μπορεί νά τής είνai πiό ξενο από τήν υπαγωγή τής σέ ένα πολιτικό σχέδιο πού μοναδικός άρμος του είναι τό πρόσωπο του μεγάλου άρχηγού.

Το γεγονός ότι τό ΠΑΣΟΚ κατόρθωσε νά «διαβάσει» τή σύγχρονη τεράστια έπιρροή τών ΜΜΕ διόλου δέν καθιστά τόν ρόλο του άνακαινιστικό έφόσον ή έπιρροή αυτή χρησιμοποιήθηκε γιά νά παραχθεί μιά τυραννία τής πλειοψηφίας πού ή ένταση τής μόνον μέ αυτή πού διαμορφώθηκε στή διάρκεια του «μακεδονικού» μπορεί νά συγκριθεί. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τών όσων άναφέρω είναι ό τρόπος μέ τόν όποιο άντιμετωπίστηκε ή έτεροδοξία από τίς στήλες του μετεκλογικού *Βήματος*, γιά τόν κύριο Πρετεντέρη όσοι άμφισβητούν έντονα τόν Σημίτη έχουν ανάγκη τών ψυχιατρικών υπηρεσιών του ΕΣΥ, ενώ γιά τούς κυρίους καί τίς κυρίες τής «Πρωτοβουλίας», τών όποίων τήν άνακοίνωση παραθέτει ή καλή έφημερίδα, οι «ώριμοι (!) ψηφοφόροι τής άριστεράς στίς εκλογές αυτές ψήφισαν ΠΑΣΟΚ». "Όσοι δηλαδή ψήφισαν Συνασπισμό καί στέκονται κριτικά άπέναντι στήν πολιτική λειτουργία τής εικόνας «Σημίτη», δέν αξίζουν πολιτικών κατηγοριών αλλά πρέπει νά άντιμετωπισθούν ως ψυχασθενείς ή ως άνώριμοι στήν καλύτερη τών περιπτώσεων. Ο κύκλος τόν όποιο χαράζει ή τυραννία τής πλειοψηφίας είναι έξαιρετικά άυστηρός καί όσοι άποφασίζουν νά κινηθούν έξω από αυτόν είναι άποσυνάγωγοι καί έξοβελιστέοι.

Θά μπορούσα, άν ό χρόνος τό επέτρεπε, νά άναφερθώ καί σέ άλλα παραδείγματα γιά τό πόσο καί σέ ποιά κατεύθυνση είναι νεωτεριστικό τό ΠΑΣΟΚ: θά ήθελα, γιά παράδειγμα, νά ξετάσω γιάτί οι θεράποντες μιάς πολιτικής ιδεολογίας του 18ου αιώνα, καί άναφέρομαι έδω στόν φιλελευθερισμό, είναι περισσότεροι καινοτόμοι από αυτούς πού προστρέχουν σέ ιδεολογίες του 19ου καί του 20ου αιώνα, πιστεύω όμως ότι στή σημερινή συγκυρία τό αίτούμενο δέν είναι τόσο αναλυτικό όσο πολιτικής θέλησης. Καί ή πολιτική θέληση τής ανανεωτικής 'Αριστεράς δέν μπορεί νά είναι άλλη από αυτή τής αυτόνομης πορείας τής. Όχι γιά λόγους «ήθικης άλαζονείας» όπως χαρακτήρισε μιά τέτοια στάση ό σύντροφος Σεβαστάκης («Ενθέματα» *Αύγης*, 16.4.2000), ούτε γιά λόγους έπιβεβαίωσης μιάς «νεοκομμουνιστικής ταυτότητας», όπως έγραψε ό σύντροφος Πανταζόπουλος (στό ίδιο), παρότι δέν έχω κανένα πρόβλημα μέ αυτό τό δεύτερο, αλλά γιά λόγους ύπαρξης τής 'Αριστεράς, γιά λόγους έπιβίωσης. Δέν είναι ό ναρκισσισμός τής μικροδιαφοράς αυτός ό

όποιος επιβάλλει στήν ανανεωτική 'Αριστερά μιά αυτόνομη ύπαρξη, αλλά ή ζωτική ανάγκη τής νά ύπάξει ως άριστερά. Άκόμα καί σέ μινιμαλιστικούς όρισμούς τής 'Αριστεράς, άν αυτόν πού μιά προσέφερε ό Μπόμπιο, δέν εκλείπει ως συστατικό στοιχείο τής τό αίτημα γιά ισότητα καί άδυνατώ νά κατανοήσω πώς είναι δυνατόν νά υπηρετηθεί, έστω καί στό ελάχιστο, τό αίτημα αυτό από προτάσεις συνεργασίας μέ ένα κόμμα τό όποιο, ως κυβέρνηση, συγκροτεί ένα ύπουργικό συμβούλιο όπου επικυρώνεται καί μέ τή βούλα ή έπιρροή τής πiό κραυγαλέας άνισότητας στήν ελληνική κοινωνία.

ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ

στήν

ΗΜΕΡΙΔΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΠΙΝΟΖΑ

μέ θέμα: «'Από τήν ύποταγή στήν έλευθερία:
'Η έπικαιρότητα τής σκέψης του Σπινόζα»

Σάββατο 20 Μαΐου 2000

Ώρες: 10.00-14.00 καί 16.30-20.00

Όργάνωση: τό περιοδικό *ΑΣΙΟΛΟΓΙΚΑ* καί ό τομέας *Κοινωνικής καί Πολιτικής Θεωρίας*, του τμήματος Πολιτικής Έπιστήμης καί Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου.

Όμιλητές:

Γ. Βώκος: «'Η Διόρθωση τής Νόησης καί τό 3ο είδος γνώσης»

'Α. Γαβριηλίδης: «'Ο Σπινόζα καί ή έπικαιρότητα»

Β. Γρηγοροπούλου: «Μέθοδος καί έλευθερία»

Λ. Ίωαννίδου: «Έπιθυμία καί έλευθερία»

Δ. Καρύδας: «'Η διένεξη γιά τόν Σπινόζα στόν γερμανικό Διαφωτισμό»

Δ. Κοτρόγιαννος: «'Η έννοια τής λαϊκής κυριαρχίας στόν Σπινόζα»

'Α. Μπαλτάς: «Βίγγκενσταίν καί Σπινόζα»

Θ. Πενολίδης: «'Χέγκελ καί Σπινόζα»

Π. Ποϋλος: «'Από τόν Σπινόζα στόν Μ. Προύστ καί τανάπαλιν»

Γ. Πρελορέντζος: «'Σχετικισμός καί κανονιστικότητα στόν Σπινόζα»

'Α. Στυλιανού: «'Ελευθερία καί Δημοκρατία: 'Ο άπόλυτος Σπινόζα»

Γ. Φουρτούνης: «'Αλτουσερ καί Σπινόζα»

ΑΓΡΟΤΕΣ ΚΑΙ ΕΚΛΟΓΕΣ: ΜΙΑ ΖΩΗ ΜΕ ΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑ

του Άντωνη Μουσιδή

Ενα σημαντικό ερώτημα πού πλανιόταν στον αέρα πριν από τις εκλογές της 9-4-2000 και γεννοῦσε ικανοποίηση ή δυσοφορία, ανάλογα με την πλευρά με την οποία θρυσκόταν ο καθένας, ήταν ότι ένα σημαντικό ποσοστό των αγροτών ψηφοφόρων γυρνοῦσε τήν πλάτη του πρὸς τό ΠΑΣΟΚ. Καί ὄχι μόνο αὐτό ἀλλά στρεφόταν, στό μεγάλο του μέρος, πρὸς τή Νέα Δημοκρατία. Εὐλογα, τά ἐπιτελεῖα τῶν δύο μεγάλων, κυρίως, κομμάτων ἐστρεψαν τήν προσοχή τους πρὸς τό στρῶμα αὐτό τοῦ πληθυσμοῦ με ὑποσχέσεις, ὁράματα, δεσμεύσεις, ἐξορκισμούς καί ἐκφοβισμούς γιά τά ἐπερχόμενα, γιά νά ξανακερδίσει τήν ἐκλογική του εὐνοια ἢ νά ἐνισχύσει τήν διαφαινόμενη ἐκλογική στροφή.

Ἄπό μία πρώτη ἐκτίμηση τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐκλογῶν φαίνεται νά δικαιώθηκαν καί τά δύο μεγάλα κόμματα. Τό μέν ΠΑΣΟΚ κατάφερε νά περιορίσει τή διαρροή, ἡ δέ ΝΔ νά κερδίσει σημαντικές μερίδες αγροτῶν. Μόνοι παραπονούμενοι ἔμειναν φυσικά, ὅπως, βέβαια, καί ἀπό τά συνολικά ἀποτελέσματα, τά μικρά κόμματα καθὼς τόσο ἡ στροφή τῶν αγροτῶν ὅσο καί τοῦ συνολικοῦ ἐκλογικοῦ σώματος ἐνίσχυσε τό δικομματισμό καί δέν εἰσακούσθηκαν οἱ δικές του προτάσεις καί ἐκκλήσεις.

Ἄπό τά παραπάνω γεννιοῦνται δύο βασικά ἐρωτή-

ματα: Πρῶτον, γιάτί μέρος τῶν αγροτῶν δέν ψήφισε, ὅπως στίς προηγούμενες ἐκλογικές ἀναμετρήσεις, τό ΠΑΣΟΚ.

Δεύτερον, γιάτί οἱ αγρότες αὐτοί προτίμησαν τή ΝΔ καί ὄχι κάποιο ἀριστερό κόμμα.

Ὅρισμένες πρῶτες σκέψεις, ὡς πρὸς τό πρῶτο, μᾶς ἐπιτρέπουν νά ποῦμε ὅτι ἔπρεπε νά τό περιμένει κανείς. Ὅσο ἀπλή κι ἂν ἀκούγεται ἡ θέση αὐτή τόσο σύνθετη εἶναι στό ὑπόβαθρο της. Βέβαια, οὔτε ὁ χῶρος οὔτε ἡ μορφή τῆς ἀνάλυσης μᾶς ἐπιτρέπουν μία σοδαρή ἐμβάθυνση. Παρόλα αὐτά, σημειώνουμε δύο τουλάχιστον πτυχές τοῦ φαινομένου. Ἡ μία ἀφορᾶ στίς ἀντικειμενικές κοινωνικές, οἰκονομικές καί πολιτισμικές ἀλλαγές πού συντελέσθηκαν καί συντελοῦνται στόν ἀγροτικό χῶρο κατά τά τελευταῖα χρόνια. Ἡ ἄλλη ἀφορᾶ τήν πολιτική φυσιογνωμία τοῦ ΠΑΣΟΚ τῆς δεκαετίας τοῦ '80 καί αὐτή τοῦ '90 καί ἀντίστοιχα τά χαρακτηριστικά τῆς ἀγροτικής πολιτικῆς του τῶν περιόδων αὐτῶν.

Σέ σχέση με τίς ἀλλαγές, σημειώνουμε, πολύ σύντομα, ὅτι ὁ ἀγροτικός χῶρος τῆς δεκαετίας τοῦ '80 καί ἀκόμα περισσότερο τοῦ '90 εἶναι σημαντικά πῖό διαφορετικός ἀπό αὐτόν τῶν προηγούμενων δεκαετιῶν. Πρόκειται γιά ἕναν χῶρο πού πέρασε τήν πληθυσμια-

κή άποδιάρθρωση και άνασύνταξη του στίς δεκαετίες του '60 και '70, προσάρμοσε τήν παραγωγή οργανωτικά και τεχνολογικά, ένωματώθηκε πλήρως στή λογική τής οικονομίας τής άγοράς και άκολούθησε μέ ταχείς ρυθμούς τήν υιοθέτηση τών άστικων προτύπων ζωής και κατανάλωσης μέ τή συνδρομή τής διαρκούς βελτίωσης τών μέσων μεταφοράς και έπικοινωνίας. Παράλληλα, ή άγροτική κοινότητα άλλαξε κοινωνική σύνθεση μέ τήν αυξανόμενη δημιουργία νέων μη άγροτικών επαγγελμάτων μέ πολλαπλές έπιπτώσεις. Η αύξηση τών μη άγροτικών δραστηριοτήτων αυξάνει και τίς ευκαιρίες για νέες πρόσθετες άπασχολήσεις και πηγές εισοδημάτων για τούς μικρούς και μεσαίους άγρότες και άρα για μεγαλύτερη εργασιακή τους κινητικότητα. Άπό τήν άλλη μεριά, οι μη άγρότες τών σύγχρονων χωριών είναι φορείς νέων ιδεών και αντιλήψεων μέ τίς όποιες έμποτίζουν τούς άγρότες. (Δέν είναι έτσι περίεργο π.χ. ότι μεγάλος άριθμός άγροτών συμμετέχει στό παιχνίδι του Χρηματιστηρίου.) Άπό τήν άλλη, βίβια, προκύπτει εύλογα και ένας σημαντικός κατακερματισμός τής παραδοσιακής κοινότητας τών συμφερόντων του πληθυσμού του χωριού καθώς οι διαφορετικές οικονομικές λειτουργίες συνεπάγονται και μιά κατάτμηση τής πολιτικής δούλησης, ως προς τί και μέ ποιό τρόπο είναι προς διεκδίκηση.

Συνοπτικά, μπορεί νά ειπωθεί ότι τά νέα αυτά φαινόμενα δρούν «άπελευθερωτικά» για τούς έγκλωβισμένους στήν παραδοσιακή λογική πολιτικής ένσωμάτωσης και χειραγώγησης του άγροτικού πληθυσμού μέ μέσα τίς εξαρτήσεις παλαιών τύπων και κυρίως τήν προσωπική πολιτική πατρωνεία.

Σέ σχέση τώρα μέ τήν εξέλιξη τής πολιτικής φυσιογνωμίας του ΠΑΣΟΚ και τίς αντίστοιχες άγροτικές του πολιτικές σημειώνουμε ότι: Η πρώτη περίοδος, περίοδος ανόδου του ΠΑΣΟΚ στήν εξουσία, πιστεύουμε ότι είναι πολύ πιο πολύπλοκη για νά άρκει ό γνωστός άφορισμός περί λαϊκισμού που άπαντάει σε όλα. Είναι άλήθεια ότι τό ΠΑΣΟΚ του '80 εξέφρασε, ως κόμμα τών «μή προνομιούχων», τούς μικροαστούς και μικροϊδιοκτήτες και άρα και τή συντριπτική πλειοψηφία τών άγροτών, μέ έπιθετική σοσιαλίζουσα ρητορεία αλλά έντός του συστήματος και χωρίς νά επαγγέλλεται ριζοσπαστικές αλλαγές, πόσο μάλλον τήν άνατροπή του κοινωνικού συστήματος που ιστορικά άποτελεί συνήθως τόν έφιάλτη τών μικροϊδιοκτητών.

Τό ΠΑΣΟΚ όμως, από τήν άλλη μεριά, κέρδισε ένα άλλο μεγάλο μέρος του άγροτικού πληθυσμού, αυτού που στίς μετεμφυλιακές δεκαετίες μέχρι και τά πρώτα χρόνια τής μεταπολίτευσης ζούσε, ιδιαίτερα στήν ύπαιθρο, υπό καθεστώς «μισής» δημοκρατίας. Η άποτίνα-

ξη του φόβου του κόσμου αυτού, χάρη στο ΠΑΣΟΚ, πιστεύουμε ότι δεν έχει μελετηθεί αρκετά ως σημαντική συνιστώσα της πολιτικοποίησης και ένταξης και με φανατισμό του κόσμου αυτού στο πολιτικό γίγνεσθαι.

Ός προς την αγροτική του πολιτική, εκτός από την ευνοϊκή σύμπτωση της ένταξης της χώρας στην ΕΟΚ που συνεπαγόταν την αύξηση των τιμών των αγροτικών προϊόντων και την εισροή σημαντικών ποσών από την Κοινότητα και άρα συνέβαλαν στην αύξηση του εισοδήματος των αγροτών, συνδυάστηκε και με ιδεολογικές πτυχές, έντονες την περίοδο αυτή, μέσα στο ΠΑΣΟΚ που άνηγαγαν τό συνεταιριστικό κίνημα και ιδιαίτερα τό αγροτικό (αγροτοβιομηχανικός συνεταιρισμός), σέ εναλλακτική μορφή κοινωνικής οργάνωσης έναντι του καπιταλιστικού και του συστήματος του ύπαρκτου σοσιαλισμού, δίνοντας έμφαση σέ έννοιες όπως αυτόδιαχείριση, αυτόδύναμη ανάπτυξη κ.λπ. Οι αντίληψεις αυτές οδήγησαν σέ μία ανεξέλεγκτη και χωρίς καμία σοβαρή προετοιμασία χρηματοδότηση των συνεταιρισμών και των λειτουργιών τους, μέσω της Άγροτικής Τράπεζας που μετέφεραν σημαντικά ποσά στον αγροτικό χώρο αλλά κατέληξαν τελικά στή χρεωκοπία και των δύο. Η «φιλοαγροτική», όμως, πολιτική ήταν γεγονός.

Τέλος, η οργάνωση του ΠΑΣΟΚ ως κόμμα εξουσίας και στο επίπεδο του χωριού, μετέτρεψε τόσο τις κομματικές οργανώσεις κυρίως όσο και τις μαζικές οργανώσεις (Συνεταιρισμούς, Αγροτικούς Συλλόγους) σέ ιμάντες μεταφοράς των αιτημάτων των αγροτών εγκαθιστώντας μία ιδιότυπη πατρωνεία στή θέση των παραδοσιακών μορφών πατρωνείας των κομματάρχων, βουλευτών κ.λπ. Κάτω από αυτούς τους όρους, αυτόνοτητα θά έλεγε κανείς, σημαντικό μέρος των αγροτών εντάσσονται και «δεσμεύονται» από τή «γοητεία» του ΠΑΣΟΚ και του τότε άρχηγού του.

Τά πράγματα όμως αλλάζουν σημαντικά όσο περνάει ο χρόνος και η δεκαετία του '90 θά βρει και τους αγρότες διαφορετικούς και τό ΠΑΣΟΚ. Οι πλήρως ένσωματωμένοι στο σύστημα της άγορας αγρότες θά πιέζονται όλο και περισσότερο στο πλαίσιο των αναθεωρήσεων της ΚΑΠ, ενώ τό ΠΑΣΟΚ δεν μπορεί νά συνεχίσει τήν παλιά «φιλοαγροτική» πολιτική του. Μέ μία δημοσιονομική πολιτική που αποπνέει έντονα φιλελευθερισμό και δεν επιτρέπει μεγάλες ύποσχέσεις, μέ τις οργανώσεις του σέ μαρasmus αλλά ούτως ή άλλως αδύναμες νά παίξουν ρόλους του παρελθόντος, καθώς η λογική του έκσυχρονισμού μειώνει τήν παρεμβατική τους δυνατότητα, θά αντιμετώπισει τή δυσaréσκεια των αγροτών που όγκώνεται και ξεσπάει στις μεγάλες κινητοποιήσεις μέ κορυφαία αυτή του '96 όχι μόνο δυναμικά αλλά και μέ στόχο τήν ολοκληρωτική τους ήττα. Οι αγρότες αφήνονται κυριολεκτικά βορά στήν κοινωνική δυσφορία, επωμίζονται τήν ευθύνη των αποτυχιών των αγροτικών πολιτικών παρελθόντων έτών και του έπνομαζόμενου «έπιδοτούμενου παραλογισμού» των πλεονασμάτων, χλευάζονται, και από χρή-

σιμη κοινωνική κατηγορία μετατρέπονται σέ «κοινωνικό βάρος». Η σημαντική συρρίκνωση του άριθμού τους αλλάζει και τή χρησιμότητά τους ως μεγάλης δεξαμενής ψηφοφόρων. Συνολικά χάνουν σημαντικά κοινωνικά και πολιτικά τους έρείσματα.

Η αναζήτησή τους για έναν άλλο φορέα - προστάτη έρχεται μάλλον ως αναπόφευκτη. Κι αυτός δεν είναι άλλος, από ότι φαίνεται, από ένα άλλο κόμμα εξουσίας δηλαδή τή ΝΔ, για νά μπούμε στο δεύτερο ερώτημά μας. Κι αυτό γιατί οι αγρότες ιστορικά πολλές φορές έναντιώθηκαν στις άρχές και μάλιστα βίαια, ποτέ όμως δεν έθεσαν θέμα άνατροπής. Διεκδίκησαν επίλυση των προβλημάτων της συγκυρίας και μετά άποχώρησαν μέχρι νά φανεί και νά μεγαλώσει τό έπομενο για νά επανέλθουν. Μία συνολική σύλληψη των τεκταινόμενων που θά οδήγησει σέ ένα ευρύτερο κοινωνικό όραμα είναι εκτός του πεδίου τους. Είναι μικροϊδιοκτήτες και η επίτευξη η μη της άναπαραγωγής τους προσλαμβάνεται ως άτομική μάλλον ύπόθεση παρά ως συλλογική. Είναι μικροϊδιοκτήτες και άρα έχουν νά χάσουν κάτι πέρα «από τις αλυσίδες τους» για νά χρησιμοποιήσουμε παλιές καλές έκφράσεις. Είναι από τή φύση, τή λογική και τις λειτουργίες της μικροκοινωνίας του χωριού έθισμένοι σέ μία σταθερότητα και επανάληψη. Η ριζοσπαστικότητα της σκέψης και της πράξης, η καινοτομία και οι γρήγορες και καθιές μεταβολές δεν τους έμπνέουν, και μάλλον τις έχθρεύονται, άν δεν τους οδηγούν σέ άνομικές έκδηλώσεις. Έτσι, η Άριστερά, μέ τό ριζοσπαστικό της λόγο που δεν μπορεί νά ύποσχεθεί κάτι άμεσο και που επαγγέλλεται πράγματα πέρα από τά δεδομένα δύσκολα μπορεί νά διευρύνει τό αγροτικό της άκροατήριο. Έδω άρμόζει άπόλυτα ένα κόμμα εξουσίας συνηθισμένο σέ άνέξοδες η εφαρμόσιμες ύποσχέσεις που θά λύσουν άμεσα και άπτά προβλήματα μέσα στήν οικεία διαδικασία της διαχείρισης του συστήματος ως έχει. Έδω άρμόζει ένα κόμμα που επαγγέλλεται τήν άναγκαία προστασία. Και στή συγκυρία αυτή της 9-4-2000 ήταν, βέβαια, η Ν.Δ.

Οι άλλες, βέβαια, που έπιστημάνθηκαν παραπάνω στήν κοινωνία, τήν οικονομία και τή ζωή στήν ύπαιθρο χώρα αφήνουν σοβαρά περιθώρια για μία Άριστερά που θά μπορέσει νά συνδυάσει τό όραμα μέ τήν καθημερινότητα, για νά άγγίξει τά στρώματα εκείνα της ύπαιθρου που οδηγούνται σταδιακά στις κατηγορίες των νεοπτύχων, στήν κοινωνική περιθωριοποίηση η και τόν αποκλεισμό. Τά άδιέξοδα, που έπέρχονται για τόν πληθυσμό της ύπαιθρου και ειδικότερα για τό σημαντικότερο κομμάτι των αγροτών, θά μεγαλώσουν. Η άπλή διαχείριση των πραγμάτων δεν θά είναι άρκετή για νά αίρονται έστω και τά συγκυριακά προβλήματα. Ένας νέος πολιτικός λόγος, σύνθετος στή δόμησή του, άπλός όμως στήν έκφρασή του, όραματικός στο στόχο του, πραγματιστικός όμως στήν καθημερινότητά του, θά είναι μάλλον άναγκαίος νά γεννηθεί.

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ - ΤΟ ΠΑΣΟΚ ΕΙΝ' ΕΔΩ!

«Δέν καταλαβαίνω τίποτα. Πρόκειται για ένα τρελοκομείο»

της Λουκίας Σαρφατή

Δύο βδομάδες πριν τις εκλογές:
Ερώτημα: Τί θα ψήφιζαν οι έγκλωβισμένοι της Σοφοκλέους; ΠΑΣΟΚ ή ΝΔ; Ή θα πουλούσαν τρέλα, μούτζα, Χριστοπιστία, Βεργή;

Κάποιος οικονομικός αναλυτής είπε: «Η ψυχολογία των μικροεπενδυτών είναι τραυματισμένη. Πολλά θα κριθούν όχι μόνον από τό τί περιμένουν να γίνει τις δέκα μέρες πριν τις εκλογές. Ο Παπαντωνίου μίλησε για δημοσιονομικό πλεόνασμα 400 δίσ δρχ. του ΥΠΕ-ΘΟ -πραγματικά θεωρήθηκε ύπαινιγμός ότι «τό ΠΑΣΟΚ είναι εδώ»- τό οποίο θα ριχθεί, έλεγαν, οι φήμες, στή Σοφοκλέους για να κρατήσουν τον γενικό δείκτη άνορθωμένο παρά τή φυσική τάση φυγής και άποκόμησης κερδών κατά τις τελευταίες συνεδριάσεις -πριν τις εκλογές- αλλά και από τό τί προσδοκούν οι επενδυτές να γίνει μετά, π.χ. άπελευθέρωση άγορών».

Πώς θα γινόταν ή άνάκτηση της συμπάθειας των έγκλωβισμένων και των λογιστικά χαμένων από τό ΠΑΣΟΚ;

Μέ τρεις τρόπους: Πρώτον, μέ τό «πράσινο ίπλικό»: τή συντονισμένη παρέμβαση κρατικών τραπεζών και «πράσινων» εταιρειών (τά έπονομαζόμενα «green chips») στά τελευταία ήμίωρα της συνεδρίασης (όπου υπολογίζεται, προς τό παρόν, ό μέσος όρος του γενικού δείκτη). Πράγμα πού έγινε και γίνεται ακόμα.

Δεύτερον, μέ τήν άσαφή και άνευ άρμοδιότητας έρευνα της Έπιτροπής Κεφαλαιαγοράς στό συνωμοτικό σενάριο: «Ποιός έριξε τον γενικό δείκτη τή στιγμή της όμιλίας του πρωθυπουργού κατά τήν ύποβολή της αίτησεως ένταξης της χώρας στην ΟΝΕ στις 9 Μαρτίου;» τό άποτέλεσμα της όποίας χωρίς ποτέ να κοινοποιηθεί -δέν υπήρξε άλλωστε άπάντηση, κατά δε άλλους ούτε και έρευνα- έσπειρε τή φήμη: «Γιά όλα φταίνε οι μπλέ χρηματιστηριακές εταιρείες και οι μπλέ δαρώνου!».

Τρίτον, μέ τον μπαμπούλα των ξένων κερδοσκοπών πού έποφθαλμούν τό βιός του Έλληνα νοικοκύρη,

στους όποιους έτριξε -τάχα- τά δόντια ή κυβέρνηση ύπεραμυνόμενη της Σοφοκλέους: άγαπημένο παραμύθι του σημιτικού ΔΟΛ-ιου τύπου (καθ' ύπαγόρευση κυβερνητικών στελεχών, έλεγαν οι φήμες)² αλλά και της Αύριανής (πολιτικό της άντανακλαστικό).

Έδιναν κι έπαιρναν τότε τά στοιχήματα για τό τί μέλλει γενέσθαι σέ νίκη του ενός ή του άλλου μονομάχου.

Έρωτούσα τότε τους ειδικούς: «Αν βγει ή Νέα Δημοκρατία και οι μικροεπενδυτές γνωρίζουν ότι τό ΠΑΣΟΚ έκανε στήριξη, πώς θα αντιδράσουν;» Άπάντηση: «Τότε θα γίνει των Άλληλούια Brothers».

Μονόδρομος δηλαδή: ΠΑΣΟΚ και πάλι ΠΑΣΟΚ.

Υπήρχε και ένα άλλο έρώτημα τότε πού έμπαινε, σφήνα πολιτικής άυτογνωσίας, στή σκέψη των έπαγγελματιών του είδους: «Οι έγκλωβισμένοι θα έδιναν έκδικητική ψήφο σέ μία πολιτική πού τους είχε, κατά τά άλλα, βραχυπρόθεσμα εύνοήσει;» Κι ή όποία δέν φαινόταν ν' αλλάζει.

Δηλαδή: στην πολιτική των άναριθμητων δημοσίων έγγραφών και αύξήσεων μετοχικού κεφαλαίου χωρίς άντίκρουσμα, έλλείψει έπιμελούς έποπτείας από τήν Έπιτροπή Κεφαλαιαγοράς πού έδωσε άέρα στις «φούσκες» στην έπεκτατική πολιτική του ελληνικού δημοσίου και ιδιωτικού κεφαλαίου -καλείται, ρομαντικά, και «άντιεθνικισμός»- προς τά Βαλκάνια κατά κύριο λόγο και τήν Τουρκία έπειτα: στην έπαγγελία των συμπαραμαρτούντων της «νέας οικονομίας» (και όχι κατ' άνάγκη της τεχνολογικής της διάστασης): άπελευθέρωση της άγοράς εργασίας, άνταγωνισμός από θέση περιφερειακής ύπεροχής, μεταπρατική δραστηριότητα.

«Τό κόμμα των έγκλωβισμένων και των λογιστικά χαμένων θα έκδικηθεί τήν κυβέρνηση στις εκλογές;», αυτό ήταν τό έρώτημα πού άπασχόλησε τον έγκριτο πολιτικό και οικονομικό Τύπο πριν τις εκλογές: τό όνόμασαν «πολιτικοποίηση της Σοφοκλέους» μέ άλλα λόγια: ένδεχόμενο μαύρισμα της παρεμβατικής πολιτι-

κῆς τῆς κυβέρνησης στήν πορεία τοῦ γενικοῦ δείκτη ἀπό τούς μικροεπενδυτές.

Παρεμβατική πολιτική στήν κακιά πορεία τοῦ γενικοῦ δείκτη, ἐννοεῖται: μιά πού ἡ «καλή παρέμβαση», πρὸς αὔξηση καί εὐημερία του –ὅπως κατὰ κόρον ἀσκήθηκε μέ χάσιμο ρευστῶν, ἐξαγγελίες ἐπικείμενης ἀναβάθμισης τῆς Σοφοκλέους σέ ὠριμη ἀγορά³ ἀκόμα καί ἐνσωμάτωσής της στό σοῦπερ-εὐρωχηματιστήριο,⁴ ὑποσχέσεις γιά καλύτερες ἀποδόσεις ἐν ὄψει ιδιωτικοποίησης τοῦ κλάδου ἐνέργειας, τηλεπικοινωνιῶν, μεταφορῶν, τραπεζῶν– ἐγινε ἀντιληπτή ὡς ὑποχρέωση τῆς κυβέρνησης νά στηρίξει τήν «ἐλεύθερη ἀγορά».⁵

Ποιός εἶπε ὅτι οἱ μικροεπενδυτές δέν γουστάρουν τόν κρατισμό ἢ γιά νά τό πῶ πιό ἀκομψα, τόν λαϊκισμό;

Τήν ἄλλη διάσταση τῆς πολιτικοποίησης τῆς Σοφοκλέους, δηλαδή αὐτή πού ἀφορᾶ τίς θεμελιώδεις πολιτικές πεποιθήσεις τῶν μικροεπενδυτῶν καί τή διάθεση τῆς ψήφου τους στό ἓνα ἢ στό ἄλλο κόμμα πού ὑποσχόταν ἀνοδική πορεία τοῦ γενικοῦ δείκτη δέν ἔβριξε κανείς, ἀπ' ὅσο τουλάχιστον γνωρίζω, ἐκ των ἐγκριτων οικονομικῶν καί πολιτικῶν ἀναλυτῶν εὐρείας κατατάξεως, σέ αὐτή τήν ἐκλογική ἀναμέτρηση πού χαρακτηρίστηκε «ἀπολίτικη».

Λές καί τό νοσηρό ζευγάριμα τῆς «ἐλεύθερης ἀγορᾶς» μέ τόν «λαϊκιστικό καπιταλισμό», πρακτική τοῦ ΠΑΣΟΚ –λυπᾶμαι... αὐτό κυβερνᾶ, αὐτό γνωρίζουμε– δέν ἀποτελεῖ πολιτική δράση καί θέση...

Ἡ «κακιά παρέμβαση», δηλαδή τό ξεφούσκωμα ἄρχισε, ὅταν μετά ἀπό τό μεθυσμένο ἀπό ὑπεραξίες περ-

σινό καλοκαίρι, τραπεζικοί καί κρατικοί παράγοντες προσπάθησαν μέ αὐστηρές παραινέσεις αὐτοσυγκράτησης πρὸς τούς μικροεπενδυτές –ἀπό τόν φόβο, κυρίως, τοῦ πληθωρισμοῦ, ἐνόψει μίας χρηματιστηριακά προεξοφλημένης ΟΝΕ, ἄρα ἀπέλπιδος δύναμης δημοουργίας ὑπεραξίας– νά βάλουν χαλινό στίς ὑπέμετρες ἐπιθυμίες τους.

Μέχρι τότε ὅλα, θεωρεῖτο, ὅτι ἔβαιναν καλῶς καί ἄς μὴν ἐφαρμόζονταν οὔτε οἱ στοιχειώδεις κανόνες καλόπιστης, ἐννοεῖται, λειτουργίας τοῦ χρηματιστηρίου. Ἄν δέν ὑπῆρχε ἡ κακιά ἐκείνη παρέμβαση... τήν ὅποια ἀναλυτές ἐκτιμοῦν ὡς τό βελόνι πού ξεφούσκωσε τό μπαλόνι.

Ὁ νόμος τῆς προσφορᾶς καί τῆς ζήτησης, τό ἀόρατο χέρι τῆς ἀγορᾶς, ἡ ἀλλαξοनीα τῶν μικροπαικτῶν περὶ χρηματιστηριακῆς μεγαλοφυΐας τους («έκαναν» τὰ ἑκατό χίλια), ἡ πίστη στήν ἀκλόνητη ἀνοδική πορεία τοῦ δείκτη πού προκαλοῦσε ἐκείνη τήν ἀπερίγραπτη εὐδαιμονία, γιά τήν ὅποια οἱ μὴ παίκτες φθονοῦσαν τούς παίκτες, ἐξανεμίστηκαν ὡς διά μαγείας...

(Ἐγὼ βέβαια πιστεύω, παρά τίς ἀναλύσεις τῶν ειδικῶν, ὅτι δέν ἔχει ποτέ στήν ἀνθρώπινη ἱστορία δράσει ἡ ἀόρατη χεὶρ καί ὅτι οἱ μικροεπενδυτές ἀπλῶς φαντασιῶνονταν τή μικροαστική ἐπιχειρηματικότητά τους).

Τότε, τήν ἐποχή τῆς ἀνόδου πρὶν τήν διολίσθηση, ἐγράφετο –μισοαστεῖα, μισοσοβαρά– ὅτι ζοῦμε τόν «λαϊκό καπιταλισμό» ὄρο πού περιγράφει τή λογιστική –ὅπως ἀποδείχθηκε, ἐξ οὗ καί οἱ ἐγκλωβισμένοι– μοιρασιά τῶν κερδῶν: ὄχι ὡς σεμνὸ μέρος, ἀλλά ὡς

συμμετοχή στό μή ρευστοποιούμενο ἀλισβερίσι τῆς φούσας.

Χρηματιστές διηγούνται ὅτι τό θρυλικό καλοκαίρι τοῦ '99, ὅταν ἡ κουτσή Μαρία μπήκε στό παιχνίδι μὴν ἀντέχοντας τὴν ἐπιτυχία τοῦ γείτονα, ἀγόραζε ὅ,τι ἔβρισκε μπροστά της. Πανδαιμόνιο, ζουρλοκομεῖο, ἔτσι περιγράφουν οἱ πιό σῶφρονες τόν χρυσό ἐκεῖνο –σύντομο– αἰώνα. Λίγο ἐνδιέφεραν τό ἱστορικό, οἱ ἰσολογομοί, τὰ ἐπενδυτικά προγράμματα, ἡ διαχείριση, ἡ ἀνταγωνιστικότητα ἢ καὶ ἡ ἴδια ἡ φυσικὴ ὑπόσταση τῆς ἐπιχείρησης.

Κινητήρια δύναμη πίσω ἀπ' ὅλα αὐτά, πιστεύω, ἡ ἀπελπισία: πόσες ζωές θά χρειαζόταν κανεὶς νά δουλεύει σάν τό σκυλί γιὰ νά συσσωρεύσει τέτοιο πλοῦτο, πού σημειωτέον ἔμεινε γιὰ τοὺς μικροεπενδυτές «στά χαρτιά»;

Ἀπελπισία στὴν ἐπίγνωση ὅτι δέν ὑπάρχει δικαιοτέρα ἀναδιανομὴ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος: ἀπελπισία γιὰ τὴν ἀποτυχία τοῦ συλλογικοῦ νά διεκδικήσει μεγαλύτερο μερίδιο σέ καλύτερη ποιότητα ζωῆς, ὅπως ἀποκαλεῖται. Ἡ ἀπελπισία ξεχνιόταν ὅσο ἀνέβαινε ὁ δείκτης.

Ἦταν λαϊκός ὁ καπιταλισμός τῆς Σοφοκλέους, ὑπὸ τὴν ἔννοια ὅτι ἐσήμαινε ψήφους, ἐπιδοκιμασία ἢ ἀποδοκιμασία ἑνός μεγάλου κομματιοῦ τοῦ πληθυσμοῦ στὴν κυβερνητικὴ πολιτικὴ –σύμφωνα μὲ ἐκτιμήσεις οἱ παίκτες ἦταν μεταξύ 600.000 (*Οἰκονομικός Ταχυδρόμος*, 29.4.1999) μὲ 1.500.000 (ἐκτιμήσεις τῆς ἀγορᾶς) ἐνήλικα ἄτομα.

Ψῆφο, ὅσο τὰ πράγματα πῆγαιναν καλά στὸν κερδοσκοπικὸ καπιταλισμό.

Παρ' ὅλα ὅσα εὐαγγελίζεται τό ἐκσυγχρονιστικὸ ΠΑΣΟΚ, τό ἑλληνικὸ χρηματιστήριο ἀποτέλεσε τό ὄχημα τοῦ λαϊκισμοῦ του: ἡ ἐπαγγελία τῆς πάντα ἀνοδικῆς πορείας τοῦ γενικοῦ δείκτη πρὸς τοὺς ἐκλεκτούς αὐτό εἶναι –τό μόνο– πού περίμεναν καὶ περιμένουν οἱ μικροεπενδυτές ἀπὸ τὴν κυβέρνησι Σημίτη. Ἐνα δίκτυο προστασίας στίς ἀρνητικὲς παρενέργειες τῆς «ἀόρατης χειρὸς» πάνω στὴν, κατὰ τὰ ἄλλα, καθ' ὅλα ἐπιθυμητὴ ἐλεύθερη ἀγορὰ.

Προσοκίες δέν δημιουργοῦν ἢ καταπολέμησι τῆς ἀνεργίας, ἢ ἀναδιανομὴ τοῦ πλοῦτου, τὰ κοινὰ οἰκονομικά ἀγαθὰ ὅπως ἡ δημιουργία ἑνός πεπαιδευμένου ἐργατικοῦ δυναμικοῦ ἱκανοῦ νά σταθεῖ μὲ ὑψηλὲς προσδοκίες σέ συνθήκες νεοβαρβαρισμοῦ, ἢ περίθαλψη χωρὶς διαβαθμίσεις, ἢ ἄμυνα χωρὶς σκιάχτρα. Ἡ μείωσι τῶν ἐπιτοκίων, ἡ ἐλαχιστοποίηση τῆς φορολογίας τῶν ἐπιχειρήσεων, οἱ ἐξαγορές, οἱ συνέργειες, οἱ συγχωνεύσεις, ὁ γιγαντισμὸς ἀνοίγουν τὴν ὄρεξη.

Τό τελευταῖο εἶναι αὐτό πού, ἐδῶ πού φτάσαμε, ξεχωρίζει καπιταλισμό ἀπὸ καπιταλισμό.

Ἦταν καὶ εἶναι αὐτοαναίρουμένη ἡ θέση τῆς κυβερνήσεως Σημίτη στό ζήτημα: ἀπὸ τὴ μιά ἡ ἰδεολογία ὅτι ἡ ἀγορὰ τῶν πιό ἀγρίων –κατὰ τὸν Κένυς⁶– ἀνθρώπων ἐνστικτῶν εἶναι τό τέλει μοντέλο τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζήτησε (ὁ καθρέφτης τῆς οἰκονομίας, κατὰ

τόν διοικητὴ τῆς Ἐθνικῆς Θεόδωρο Καρατζά), καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἡ ἀπόδοσι ὀλοιασδήποτε παρέκκλισης σέ σκοτεινοὺς ἢ ἀντιπολιτευόμενους κύκλους πού ἐπιδιώκουν νά πλήξουν τὴν ἀδιάβλητη ἀγορὰ ἀλλὰ καὶ τὴν ἀξιοπιστία τῆς κυβερνήσεως, ὅπως δήλωσε κατὰ τὴ διάρκεια τῆς κρίσεως τῆς 9ης Μαρτίου, ὁ κυβερνητικὸς ἐκπρόσωπος Δημήτρης Ρέππας ἀγνοώντας τὰ στοιχειώδη τῶν χρηματιστηριακῶν ἀντιφάσεων.

Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ἀντίληψη τῆς συνοδοιπορίας οἰκονομίας καὶ γενικοῦ δείκτη στά λόγια του. Νά δικαιώνει τὸν χαρακτηρισμὸ «ἀσχετοῦ» πού ἐκστομίζουν ἐπαγγελματίες χρηματιστές κάθε φορὰ πού κυβερνητικὸ στέλεχος κάνει «σχετικὲς» δηλώσεις;

Παρομοιάστηκε ἡ Σοφοκλέους μὲ τὸν τζόγο: ὅμως στὸν τζόγο ὁ παίκτης γνωρίζει ὅτι μπορεῖ νά χάσει. Ἀποδέχεται τὴ χασούρα του, κι ἄς τὴν ἐρμηνεύει ὡς κακοτυχία. Δέν συνέβη τό ἴδιο μὲ τοὺς παίκτες τῆς Σοφοκλέους. Ἐτεῖ ὁ ἐγκριτος τύπος ἀναρωτιόταν ἂν θά τιμωροῦσαν ἢ ὄχι τό ΠΑΣΟΚ ποντάροντας στὴ ΝΔ, ἕνα κόμμα μὲ παρεμφερεῖς ἀρχές ἀλλὰ μὲ μικρότερη –ὡς μὴ ἀποδεδειγμένη στὴν πράξι– διάθεσι «κακῆς παρέμβασης» ἢ καὶ ἀπὸ διάθεσι πειραματισμοῦ.

Ἡ κυβέρνησι ἐπράξε τὴν παρέμβασι πρὸ τῶν ἐκλογῶν ποντάροντας στὴ Σοφοκλέους, ἔβγαλε ὅλο τὸν λαϊκισμό τοῦ σημιτικοῦ ΠΑΣΟΚ: χωσίματα, λάσπη καὶ ξένοι δάκτυλοι. Ὑπερασπίστηκε μὲ νύχια καὶ μὲ δόντια, λέει, τό βίος τοῦ Ἑλληνα νοικοκύρη. Στό λαϊκισμό δέν καταφεύγει, οὕτως ἢ ἄλλως τό ΠΑΣΟΚ, ὅποτε τὰ βρίσκει σκοῦρα; Παρὰ ταῦτα τὰ χρηματιστηριακά οἱ μικροεπενδυτές μοιράστηκαν μεταξὺ ΝΔ καὶ ΠΑΣΟΚ.

1. Ὑπάρχουν ὑποψίες ὅτι δημιούργησαν πτωτικὸ κλίμα καὶ κακὴ ψυχολογία στοὺς πελάτες τους. Ἡ σκέψη ὅτι πολλοὶ κερδοσκόποι –αὐτὸ δέν εἶναι ὅλοι– εἶδαν τὴν ὁμίλια τοῦ Σημίτη ὡς εὐκαιρία ρευστοποίησης στοῦ ἀποκορύφωματος τῶν προσδοκιῶν ἢ ὡς παιχνίδι «πυραμίδας μουαγιέν» (μαζικὴ πώλησι μετοχῶν καὶ ξαναγόρασμα τους σέ χαμηλότερη τιμὴ), θεωρήθηκε ἀνωμαλία ἀπὸ τοὺς πράσινους ἀναλυτές πού θεωροῦν –φαίνεται– ὅτι καλὸ πρᾶγμα ἢ κερδοσκοπία, ἀλλὰ ὅταν μιλάει ὁ πρωθυπουργὸς στεκόμαστε σοῦζα.

2. Ἐκδήλωσι τοῦ σημιτικοῦ ΠΑΣΟΚ πού μᾶλλον θά προσιδιάζε στοῦ ΔΗΚΚΙ.

3. Πού θά προσελκύσει τὰ funds πού ἐπενδύουν σέ ὠριμες ἀγορές, χάνοντας ὡστόσο τὰ funds πού πᾶνε στίς ἀναδυόμενες μὲ μίαν ἀρχικὴ (φυσικὴ) ἀπάλεια ρευστοῦ στὴ φάσι τῆς ἀναβάθμισις λόγω μὴ καθορισμένου status.

4. Τό χρηματιστήριον πού θά προκύψει ἀπὸ τὴ συγχώνευσι τῶν χρηματιστηρίων Λονδίνου, Παρισίου, Φρανκφούρτης καθρέφτης, λένε οἱ ειδικοί, τῆς γύμνιας πολλῶν εισηγμένων ἐταιρειῶν τῆς Σοφοκλέους λόγω τῆς διαφάνειας τοῦ εὐρώ καὶ τῆς συγκρισιμότητος τῶν μεγεθῶν. Τό ΠΑΣΟΚ δέν δίνει ἐρμηνεία γιὰ αὐτὴ τὴν πιθανότητα.

5. Ἀκόμα καὶ πολιορκία τῆς Σοφοκλέους ἐγινε ἀπὸ μικροεπενδυτές ἀξιωνοντας κυβερνητικὴ παρέμβασι.

6. Ὑπῆρξε ὁ ἴδιος μέγας κερδοσκόπος.

ΓΙΑ ΤΗΝ «ΤΟΛΜΗ ΤΗΣ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ»

Σχόλιο για τις προγραμματικές δηλώσεις

του Βασίλη Ζουναλή

Ο άρχηγός της Ν.Δ. στην όμιλία του επί των προγραμματικών δηλώσεων της νέας Κυβέρνησης επέκρινε, μεταξύ άλλων, και την «καθεστωτική νοοτροπία» του ΠΑΣΟΚ και του κ. Σημίτη. Ουδέν αληθέστερον αυτού. Καθεστώς είναι τό ΠΑΣΟΚ την τελευταία εικοσαετία (πλήν της περιόδου 1990-1993), καθεστωτική είναι και η νοοτροπία του. Άλλωστε, αυτή η «καθεστωτική νοοτροπία» είναι ένα από τα σημαντικότερα στηρίγματα των κυβερνήσεων του ΠΑΣΟΚ και τό βαρύ πυροβολικό των εκλογικών ανανεώσεων της καθεστωτικής του θητείας. Τό δυστύχημα για τόν κ. Καραμανλή και τή Ν.Δ. είναι ότι στερούνται σήμερα αντίστοιχης «καθεστωτικής νοοτροπίας» κι άπλως ξεχειλίζουν από φθόνο γι' αυτό τό έλλειμμα.

Αυτό δέν σημαίνει ότι η «καθεστωτική νοοτροπία» του ΠΑΣΟΚ δέν ένεχεται για πολλές από τις άθλιότητες που μās ταλανίζουν. Τουναντίον. Είναι γι' αυτό καλοδεχούμενος άκόμη και ό κ. Καραμανλής, όταν επικρίνει αυτή τήν νοοτροπία (ιδιοτελώς, έστω). Μās παρέχεται έτσι κι από τήν πλευρά του, για πολλοστή φορά, η εύκαιρία νά δοϋμε πίσω από τήν «καθεστωτική νοοτροπία» του ΠΑΣΟΚ τήν «καθεστωτική νοοτροπία» του σύγχρονου καπιταλιστικού μονόδρομου, ή όποια άφενός τρέφει κι άναπαράγει τό ΠΑΣΟΚ κι άφετέρου τρέφεται κι άναπαράγεται άπ' αυτό στην επικράτειά του. Οι προγραμματικές δηλώσεις της 22ας Άπριλίου, *pot pourri* του δυτικοευρωπαϊκού «έκσυγχρονιστικού» πνεύματος στις γενικές πολιτικές κατευθύνσεις των έπιμέρους τομέων, είναι ένα χαρακτηριστικό δείγμα αυτής της άλληλουποστήριξης.

Τό περιδόλι των προγραμματικών δηλώσεων έχει άπ' όλα: και άνάπτυξη, και διαρθρωτικές άλλαγές και κοινωνικό κράτος (ή δόση του τελευταίου κατά πολύ μεγαλύτερη των άλλων). Σέ γενικές γραμμές ό πρωθυπουργός «δεσμεύτηκε» πώς «ή Ελλάδα του 2004 δέν θά μοιάζει σέ τίποτε μέ τήν Ελλάδα του 1994» και ότι ό βασικός του στόχος είναι «μιά καλύτερη ζωή για όλους». Τό «δεσμεύομαι», ρήμα-καραμέλα της προεκλογικής περιόδου, κυριάρχησε και σ' αυτές τις μετεκλογικές προγραμματικές δηλώσεις. Όπως όμως τονίσθηκε, σωστά, και από μέρος του Τύπου της 23ης Ά-

πριλίου, οι δεσμεύσεις της νέας κυβέρνησης στους διάφορους τομείς πολιτικής είναι άόριστα εύχολόγια. Μάλλον άποδεσμεύσεις είναι, παρά δεσμεύσεις. Άκόμη και οι ειδικές δεσμεύσεις, όπως τό περίφημο δεκαχίλιαρο (προεκλογική υπόσχεση της τελευταίας στιγμής προς όσους άμείδονται μέ τό κατώτατο ήμερομίσθιο), δέν έχουν σαφές χρονοδιάγραμμα πραγματοποίησης. Δέν ισχυρίζομαι ότι τό δεκαχίλιαρο, οι 152.000 δρχ. κατώτατη σύνταξη του ΙΚΑ και οι λοιπές ειδικές δεσμεύσεις που κατέθεσε ό κ. Σημίτης στή Βουλή (έκτός κειμένου προγραμματικών δηλώσεων), δέν θά υλοποιηθούν. Μάλλον θά πραγματοποιηθούν κάποτε. Πόσο, όμως, θά μετρούν τότε; Πόσο σημαντικές είναι οι 300.000 νέες εύκαιρίες άπασχόλησης στην τετραετία 2000-2004; Θα μειωθεί ή όχι ή άνεργία λόγω αυτών των νέων εύκαιριών; Αυτή η δέσμευση καθώς και οι λοιπές συναφείς μέ τήν άπασχόληση δεσμεύσεις (άμοιβόμενη κατάρτιση, έπανακατάρτιση, διάθεση 1 τρια. δρχ. για έκμάθηση νέων τεχνολογιών) δέν σνιστοϋν από μόνες τους και δέσμευση για τή μείωση της άνεργίας, αυτής της καπιταλιστικής μάστιγας. Δέσμευση θά ήταν ένα σαφές χρονοδιάγραμμα μείωσης της άνεργίας, μέ ταυτόχρονη άνάληψη όλης της ευθύνης σέ περίπτωση μή πραγματοποίησής του. Γνωρίζουμε, όμως, ότι μιά τέτοια δέσμευση είναι άδύνατο νά άναληφθεί: δέν είναι συμβατή μέ τό αστάθμητο της σύγχρονης καπιταλιστικής οικονομίας.

Πώς άξιολογείται ό κοινωνικός προϋπολογισμός ύψους 45 τρια. δρχ. για τήν τετραετία 2000-2004; Σημαίνει αυτό περισσότερο κοινωνικό κράτος άπ' ότι σήμερα; Ένδεχομένως, ή κατώτατη σύνταξη του ΙΚΑ παραδείγματος χάρη, που θά διαμορφωθεί στις 152.000 δρχ. από 1.1.2001 νά διευρύνει αντί νά έλαττώσει τό χάσμα μεταξύ χαμηλοσυνταξιούχων και ήμών των υπολοίπων. Τό πόσο θά μετρήσει αυτή ή δέσμευση θά κριθεί έκ των ύστέρων, κατόπιν έορτής. Τέτοιες δεσμεύσεις δέν σνιστοϋν δεσμεύσεις για περισσότερο κοινωνικό κράτος. Ό άπολογισμός της τετραετίας δέν θά νομιμοποιείται νά έγκαλέσει τόν κ. Σημίτη για άθέτηση δεσμεύσεων.

Θά μπορούσε κανείς νά συνεχίσει εξετάζοντας και τις λοιπές ειδικές δεσμεύσεις (οι γενικού χαρακτήρα

δεσμεύσεις δέν εἶναι παρά εὐχολόγια ἢ περίτεχνες ἀποσιωπήσεις) καταλήγοντας στήν ἴδια, κάθε φορά διαπίστωση: πρόκειται γιά δεσμεύσεις πού ἀποδεσμεύουν ὡς πρὸς αὐτό πού ὑποτίθεται ὅτι θεραπεύουν, ὡς πρὸς τὸ βασικό στόχο τοῦ πρωθυπουργοῦ γιά «μιά καλύτερη ζωή γιά ὅλους». Γιά κάποιους, ὅπως ὁπότε. Ὁχι, πάντως, γιά ὅλους.

Οἱ πολλοὶ καταλαβαίνουν πὼς τὸ «δεσμεύομαι» ἀλά Σημίτη, σημαίνει «ἀποδεσμεύομαι», ἀλλὰ τὸ καταπίνουν εἴτε ἐπειδὴ αὐτὸ τοὺς βολεῖ, εἴτε ἐπειδὴ ὑπερεκτιμῶν τὶς «καλές προθέσεις» γιά τὸ αὐριο λησιμονώντας τὶς διαφεύσεις τοῦ χθές, εἴτε ἐπειδὴ ἔχουν παραδοθεῖ στό μονόδρομο τοῦ «ἐκσυγχρονισμοῦ». Ἡ ἀνοσία μας ἀπέναντι στήν ἐπιδημία συνεχῶς διάφευσης τῶν ὑποσχέσεων γιά «μιά καλύτερη ζωή γιά ὅλους» καλά κρατεῖ.

Δέν θά ἤθελα νά ἐπαναλάβω καί σ' αὐτὸ τὸ σημείωμα τὸ γνωστὸ τροπάριο γιά τὶς μεγάλες εὐθύνες τῆς Ἀριστερᾶς καὶ ἰδιαίτερα τῆς ἀνανεωτικῆς Ἀριστερᾶς, πού ἐπιτρέπουν πολιτικά στόν κ. Σημίτη νά ἰσχυρίζεται ὅτι «θὰ δουλέψουμε, θὰ δουλέψω σκληρά... Θὰ συνεχίσουμε νά κτίζουμε ἕνα ἀσφαλές μέλλον γιά ὅλους... μιά καλύτερη ζωή γιά ὅλους», χωρὶς νά κοκκινίζει ἀπὸ ντροπή. (Πὼς νά καταπιεῖς αὐτὸ τὸ «γιά ὅλους».)

Δέν θ' ἀποφύγω, ὅμως, τὸν πειρασμὸ καὶ θά σχολιάσω ἕνα ἄρθρο τῆς Ἐλίζας Παπαδάκη («Στρατηγικὸ κενό», *Αὐγή*, 23 Ἀπριλίου 2000) σχετικὸ μὲ τὶς προγραμματικές δηλώσεις τῆς νέας κυβέρνησης. Ἡ ἀρθρογράφος ἐπισημαίνει, εὐστοχα, πὼς οἱ προγραμματικές δηλώσεις εἶναι ἀσαφεῖς κυρίως στὰ μεγάλα ζητήματα τῶν διαρθρωτικῶν ἀλλαγῶν τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς ἀπελευθέρωσης τῶν αγορῶν. «Ἀπουσιάζει ἡ πολιτικὴ γιά τὶς διαρθρωτικὲς ἀλλαγές καὶ ἡ σύνδεσή τους μὲ τὶς κοινωνικὲς δεσμεύσεις», γράφει. Καὶ συνεχίζει: «μόλις τρεῖς ἀράδες ἀφιερώνονται σὲ μιά γενικόλογη ἀναφορά στήν ἀνταγωνιστικότητα μέσω τῶν διαρθρωτικῶν ἀλλαγῶν, ἰδίως μὲ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς αγοράς τῶν τηλεοπτικῶν καὶ τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας, τὴν ἐπιτάχυνση τῶν ιδιωτικοποιήσεων (...) τὸν ἐκσυγχρονισμό στὶς ἀγορές κεφαλαίου», ἐναντι πολλῶν σελίδων πού ἀναφέρονται στήν κοινωνικὴ πολιτικὴ καὶ ἀπασχόληση. Ὁ πρωθυπουργός, δηλαδή, θέλοντας νά ἐξωραΐσει τὴν πραγματικότητα ἐπαναλαμβάνει ὅτι ἔκανε καὶ προεκλογικά: ἀποφεύγει νά μιλήσει ἀναλυτικά γιά τὸν σκληρὸ πυρήνα τῆς μετὰ-ONE ἐποχῆς, γιά τὰ χαλινάρια τῆς παγκοσμιοποίησης, γιά τὶς ἐπερχόμενες πραγματικὲς δεσμεύσεις τοῦ «ἐκσυγχρονισμοῦ» του, καὶ φλυαρεῖ ἄνετα κι ἀδέσμευτα γιά τὴν ἀνάθμιση τοῦ κοινωνικοῦ κράτους. Γιά τὰ δεινὰ τῆς ἀπελευθέρωσης τῆς αγοράς ἐργασίας μιά καὶ μόνον πρόταση περίτεχνης ἀσάφειας: «θεσμικὲς ἀλλαγές πού εἶναι ἀναγκαῖες γιά νά τονωθεῖ ἡ παραγωγικότητα καὶ μέσα ἀπ' αὐτὴν ἡ ἀνάπτυξη πού δημιουργεῖ θέσεις ἀπασχόλησης»!

Ὡς ἐδῶ οὐδεὶς ψόγος γιά τὴν Ἐλίζα Παπαδάκη. Παραμένουν, ὅμως, δύο ὁμάδες ἐνστάσεων.

Πρῶτες ἐνστάσεις.

Ἡ ἀρθρογράφος θεωρεῖ ὅτι συνιστᾷ «ἀδυναμία τῆς νέας κυβέρνησης Σημίτη νά παρουσιάσει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς θητείας της ἕνα «ὀλοκληρωμένο, συνεκτικὸ στρατηγικὸ σχέδιο γιά τὴν τετραετία» κι ἔτσι δέν «διευκολύνει τὴν κατανόηση ἀπὸ τὴν κοινωνία τῶν προκλήσεων πού ἔχει νά ἀντιμετωπίσει, δέν διευκολύνει τὴν ἐνεργὸ συμμετοχὴ στὶς ἐπερχόμενες ἀλλαγές» (ὑπογραμμίζω).

Δέν θά ἐπιχειρηματολογήσω ἐδῶ γιά τοὺς λόγους πού θεωρῶ ἀδύνατη, ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν νέα κυβέρνησι Σημίτη, ἀλλὰ κι ὅποιαδήποτε ἄλλη κυβέρνησι «κεντροαριστεροῦ» ἢ «κεντροδεξιῶ» στίγματος (ὄχι μόνον στὴ χώρα μας ἀλλὰ καὶ στὶς χώρες τῆς Ἑυρωπαϊκῆς Ἐνώσεως, τουλάχιστον) τὴν παρουσίασι ἐνός «ὀλοκληρωμένου, συνεκτικοῦ στρατηγικοῦ σχεδίου τετραετίας». Τὸ «βλέποντας καὶ κάνοντας» εἶναι κοινὸς τόπος τῶν κυβερνήσεων πού ὑπηρετοῦν τὴ σύγχρονη παγκοσμιοποίηση. Μόνον ὁσείς παρηγοριάς εἶναι, ἴσως, σὲ θέσι νά προσφέρουν προγραμματικὰ στὶς κοινωνίες τους. Ὁ «Τρίτος Δρόμος» τοῦ Γκίντενς «ὁμολογεῖ» (χωρὶς νά τὸ ἀποδέχεται, ρητὰ, γνωρίζουμε ὅμως ὅτι ἔτσι συμβαίνει ἤδη) πὼς αὐτὲς οἱ τάσεις μαζί μὲ κάποιες ἀόριστες ὑποσχέσεις εἶναι ὅ,τι καλύτερο μποροῦν νά σχεδιάσουν.

Ὅσον ἀφορᾷ στὴν «ἐνεργὸ συμμετοχὴ στὶς ἐπερχόμενες ἀλλαγές», ποιὺς αὐτόχειρες ἔχει κατὰ νοῦ ἡ ἀρθρογράφος μας;

Δεύτερες ἐνστάσεις.

Γράφει, ἐπίσης, ὅτι αὐτὴ ἡ ἀνυπαρξία στρατηγικοῦ σχεδίου, τὸ στρατηγικὸ κενό, πού ἂν δέν ὑπῆρχε θά διευκόλυνε διήθεν «τὴν ἐνεργὸ συμμετοχὴ στὶς ἐπερχόμενες ἀλλαγές», ἐπειδὴ ἀκριβῶς ὑπάρχει «ἀφήνει τὸ δρόμο ἀνοικτὸ γιά ἀνασταλτικὴ γιά τὴν πορεία τῆς χώρας ὄξυνση τῶν συγκρούσεων» (ὑπογραμμίζω). Πιστεύει, πραγματικά, ὅτι ἡ ὅποια μελλοντικὴ ὄξυνση τῶν συγκρούσεων θά ὀφείλεται, ἐν πολλοῖς, στὴν μὴ ἐγκαιρὴ ἐνημέρωσή μας; Πιστεύει πραγματικά, ὅτι ἡ ὅποια μελλοντικὴ ὄξυνση τῶν συγκρούσεων (φτάσαμε στό σημεῖο νά ἀποστρεφόμεστε τὸν ὄρο ταξικὴ πάλι) θά εἶναι ἀνασταλτικὴ γιά τὴν πορεία τῆς χώρας; Πιστεύει πὼς αὐτὴ ἡ πορεία εἶναι κρίμα νά καθυστερήσει, ὅτι εἶναι ὄχι μόνον ἐφικτὴ, ἀλλὰ καὶ καλοδεχούμενη;

Ἄν, πράγματι, ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα καὶ δέν τὰ διαστρεβλώνω, τότε δέν μένει παρά νά *τολμήσουμε τὴ συναίνεση*, ὅπως ζήτησε ἀπὸ ὅλους ὁ κ. Σημίτης. Πρέπει νά σπεύσουμε μιά καὶ προγραμματικὲς δηλώσεις πού θά θεμελιώνουν καλύτερα αὐτὴ τὴν ἐκκλιση τοῦ κ. Σημίτη δέν προβλέπονται στό προσεχὲς μέλλον. Τό πολὺ πολὺ, οἱ πιὸ ἀπαιτητικοὶ ὑποψήφιοι τολμητίες τῆς συναίνεσης ἂν περιμένουν καὶ τὰ πρακτικὰ τῆς Διάσκεψης τοῦ Βερολίνου (2 Ἰουνίου 2000), ὅπου ἡ διεθνὴς «κεντροαριστερά», ἀπὸ τὸν Κλίντον μέχρι τὸν Σημίτη, θά ἐκλεπτύνει περαιτέρω τὸν «Τρίτο Δρόμο».

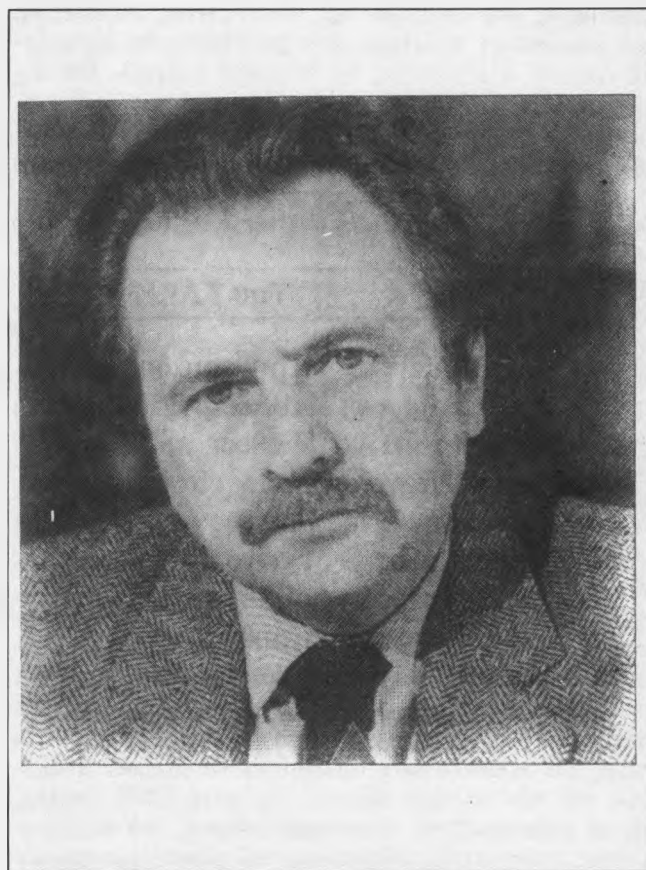
ΤΟ «ΠΝΕΥΜΑ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑΣ» ΤΩΝ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΩΝ ΤΑΓΩΝ

Μιά συνέντευξη του Ρεζίς Ντεμπραί

Διαβάζοντάς σας, έχει κανείς την εντύπωση ότι αλληλοσυγκρούονται ένας προβληματισμός άμεσα συνδεδεμένος με τις αντιδράσεις που προκλήθηκαν από αυτά που γράψατε για τον πόλεμο του Κοσόβου και ένας άλλος, πιο μακρόπνοος αυτός, ο οποίος ξεκίνησε με την έκδοση του βιβλίου σας για τη «Διανοητική εξουσία στη Γαλλία», στο τέλος της δεκαετίας του '70, και σύμφωνα με τον όποιο «η ηθική τάξη» περνά σήμερα στα χέρια μιας καινούργιας αυθεντίας, του Τύπου. Ποιό είναι το μερίδιο του συναισθήματος, αν μπορούσε να τό πει κανείς έτσι, στην «Επιρροή»;

Ρεζίς Ντεμπραί: Πώς να κάνει κανείς τη διάκριση ανάμεσα στο συναίσθημα και στην έννοια; Στην πραγματικότητα, αυτό που με φώτισε ήταν ο σπινθήρας που άναψε από τό βραχυκύκλωμα των δύο. Τό έργο του Αύγουστου Κόντ συμβαίνει να συμπεριλαμβάνεται στην ύλη των 'Ακαδημαϊκών 'Εξετάσεων (agregation) της Φιλοσοφίας, έτσι διαβάζοντάς το και ξαναδιαβάζοντάς το, ξαναβρήκα τό νήμα των θεωρήσεών του για την πνευματική εξουσία, παίρνοντας την αναγκαία χρονολογική απόσταση ώστε να κυριαρχήσω επί του συναισθήματος. Κατάλαβα ότι δέν είχα πέσει θύμα λυτσαρισματος, αλλά μιάς αντιμετώπισης κληρικαλικού τύπου και ότι υπήρχε μιά εκπληκτική συνέχεια των κοινωνικών λειτουργιών. Τόσο πολύ μάλιστα, ώστε οι κάτοχοι της κοινωνικής λειτουργίας είχαν ήδη αλλάξει ή ήταν σε διαδικασία αλλαγής —θέλω να πω ή διαχείριση των θρησκευτικών αξιών μιάς εποχής που δίνει σε αυτή τη θρησκευτική τάξη την έτυμολογική της σημασία ως σύστημα αξιών που ένοποιούν. Κατάλαβα ότι υπάρχει σήμερα μιά νέα θρησκεία, με τούς ιερείς

* 'Η συνέντευξη του Ρεζίς Ντεμπραί δημοσιεύτηκε στην *Humanité*, 13.4.2000. 'Η μετάφρασή της δημοσιεύτηκε επίσης στην *Αυγή* της 21.4.2000, με έλαφρές περικοπές. 'Εδώ

της, τίς βαθμίδες της, τίς συνοριακές της ζώνες, τούς άπιστούς της, τούς αίρετικούς της. Στο βιβλίο αυτό δέν καταγγέλλω τίποτα, προσπαθώ να εξηγήσω ένα μοναδικό φαινόμενο. Για να απαντήσω ακόμα ακριβέστερα στην ερώτησή σας, είχα ένα αιωρούμενο συναίσθημα, κάτι σαν περιπλανώμενο φάντασμα, τό όποιο ξαφνικά ήρθε να βολευτεί μέσα σε μιά έννοια που του πήγαινε κουτί...

Μιλᾶτε γιά «θρησκεία», ἀλλά δέν λέτε τίποτα περί «θεοῦ» ὁ ὁποῖος θά μπορούσε νά συνάδει μέ αὐτή...

Ρεζίς Ντεμπραί: Ὑπάρχουν θρησκείες χωρίς θεό. Εἶμαστε ὑπερβολικά ζαλισμένοι μέ αὐτή τή μονοθεϊστική ἔμμομή σέ ἕναν προσωπικό καί μοναδικό Θεό. Ἐπειτα, ἄς μῆν ξεχνᾶμε ἄλλες ἀπόπειρες, πῶ πρόσφατες, ἐγκαθίδρυσης θρησκείων χωρίς Θεό: «ἡ θρησκεία τῆς ἀνθρωπότητας» τοῦ Αὐγουστου Κόντ είναι ἕνα παράδειγμα, ὅπως καί ἕνας ὀρισμένος ρεπουμπλικανικός μυστικισμός ἢ, ἀκόμα, ὁ σοσιαλιστικός μυστικισμός πού γνώρισα στήν Κούδα γύρω ἀπό τόν Τσέ Γκεβάρα. Ἐπομένως, χρησιμοποιοῦ ἐδῶ αὐτόν τόν ὄρο «θρησκεία» κατά κάποιον τρόπο ὡς ἀνθρωπολόγος: δέν τῆς ἀποδίδω κανένα ἀντικληρικαλικό περίγραμμα. Ἀπλῶς σκέπτομαι ὅτι κάθε θρησκεία φέρει τόν κίνδυνο τοῦ κληρικαλισμοῦ, δηλαδή τῆς σύγχυσης τῶν πεδίων.

Γράφετε ὅτι ἡ «τέταρτη ἐξουσία» ἔγινε «πρώτη ἐξουσία». Τό σχῆμα αὐτό δέν είναι λίγο ἀναγωγικό;

Ρεζίς Ντεμπραί: Ἡ ἀνάλυσή μου εἶναι ἀποφασιστικά καί φαινομενικά ἀντι-υλιστική. Ὡστόσο, εἶμαι ὑλιστής: ἐπικαλοῦμαι τό δικαίωμα νά ὀμιλῶ γιά τό πνευματικό, ὁ χῶρος τοῦ ὁποίου μοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι ὄλο καί πῶ σημαντικός. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἐπέβαλα μία ρῆξη –σίγουρα καταχρηστική– μεταξύ τῆς οικονομικῆς ἐξουσίας, τῶν πολιτικῶν ἐξουσιῶν καί τῆς θρησκευτικῆς ἐξουσίας, ἡ ὁποία μοῦ φάνηκε ὅτι εἶναι ἡ νεκρή γωνία αὐτοῦ τοῦ τριγώνου. Φυσικά, θά ἦταν ἐνδιαφέρον νά μελετηθεῖ ἡ ἀρθρωση μεταξύ τῶν τριῶν αὐτῶν ἐξουσιῶν. Τούτου λεχθέντος, θά ἐπρεπε νά ἐρωτηθεῖ ἕνας ἱστορικός ἂν ἡ καθολική Ἐκκλησία ἦταν ἐξαρτημένη ἀπό τήν ἔγγειο ἰδιοκτησία. Ἡ χρηματιστική ἐξουσία ἡ ὁποία εἶναι πραγματική ἐξουσία εἶναι προφανῶς στήν κρυφή τῆς τηλεοπτικῆς ἐξουσίας, ὡστόσο, ἀπᾶλειψα τή διάσταση αὐτή γιά νά ἀποφύγω τόν οικονομικό ντετερμινισμό, ὁ ὁποῖος εἶναι πολύ ἀναγωγικός καί ὁ ὁποῖος θά μᾶς ἐπέβαλε νά μιλήσουμε γιά «ἰδεολογικούς μηχανισμούς τοῦ κεφαλαίου». Πολύ περισσότερο, πού τό σημερινό οὐσιαστικό χαρακτηριστικό νομίζω ὅτι εἶναι ἡ ἀὐτονομία τῶν συντακτικῶν ὁμάδων τῶν δημοσιογράφων ἀπό τό ἰδιοκτησιακό κεφάλαιο, ὅπως καί ὁ Ἅγιος Φραγκίσκος τῆς Ἀσίζης δέν ἐξαρτάτο πραγματικά ἀπό τόν φεουδάρχη γαιοκτήμοντα ὁ ὁποῖος συγκέντρωνε τό εἰσόδημα ἀπό τήν ἔγγειο ἰδιοκτησία: εἶχε τό δικό του ὄνομα ὅπως καί οἱ δημοσιογράφοι... Ἄν περιοδικά ὅπως τό Ἐξπρές ἢ τό Πουάν ἀλλάζουν ἰδιοκτησιακό καθεστῶς –κάτι πού συμβαίνει ἀρκετά συχνά– ἡ ἐξέλιξη αὐτή δέν ἀλλάζει τήν κουλτούρα τῶν συντακτικῶν δημοσιογραφικῶν ὁμάδων ἢ ὁποῖα ἀποκρυσταλλῶναι, συμπυκνῶναι, ἐκδηλῶναι τήν ἐπιπλέον ἰδεολογία τῆς στιγμῆς καί ἡ ὁποία εἶναι ἕνας ἔσοχος καθρέπτης γιά ὅλους μας. Δέν μιλῶ γιά «κάστα», «συντεχνία», ἢ δέν ξέρω τί ἄλλο, πού ὀρθώνεται πάνω στό πτώμα τῆς κοινωνίας τῶν πολιτῶν.

Καθόλου! Ἡ κουλτούρα τῶν δημοσιογραφικῶν συντακτικῶν ὁμάδων εἶναι συμπυκνωμένη ἔκφραση τῆς κοινωνίας τῶν πολιτῶν. Οὔτε ἀναζητῶ ἀποδιοπομπαῖο τράγο: ἡ ἀνάλυση τήν ὁποία προτείνω γιά τή δημοσιογραφία εἶναι καί μία μορφή αὐτοανάλυσης...

Χρησιμοποιεῖτε τήν ἔκφραση: «Ἰσχυρό κράτος, ἀδύναμος κληρός, ἰσχυρός κληρός, ἀδύναμο κράτος... Στό κρατικό *laisser-faire*, ἀπαντᾶ ὁ τηλεοπτικός ἀκτιβισμός...». Στίς φράσεις αὐτές δέν ὑπάρχει μία νοσταλγία τοῦ χαμένου μεγαλείου τοῦ «ἔθνους-κράτους».

Ρεζίς Ντεμπραί: Ἄν μέ αὐτό θέλετε νά μέ κάνετε νά πῶ ὅτι εἶμαι ἕνας παρελθοντολόγος, θά σᾶς πῶ «ναί». Ἐξάλλου, ἔχω πίσω μου ἐνδοξους προγόνους: ὁ Ροβιεσπιέρος ἦταν νοσταλγός τῆς ρεπουμπλικανικῆς Ρώμης καί ὁ Λένιν τῆς Κομμούνας τοῦ Παρισιοῦ. Συχνά οἱ ἐπαναστάτες εἶναι βαθιά μελαγχολικοί. Παρατηρῶ ἀπλῶς ὅτι ἡ μείωση τοῦ κράτους (πού ὀρισμένοι μᾶς τήν παρουσίασαν ὡς ἐγγύηση χειραφέτησης τῶν ἀτόμων) ἔπαιξε τό δικό της ρόλο στήν ὑπερτίμηση ἐξουσιῶν ἄμεσα συνδεδεμένων μέ τό οικονομικό. Ὁμολογῶ ὅτι γέλασα πολύ ἀκούγοντας τούς φίλους μας τούς σοσιαλιστές νά ἰσχυρίζονται μετά τό 1981: «Ἀπελευθερώσαμε τήν κοινωνία ἀπό τό κράτος». Πράγματι, ἀνταλλάξαμε μία ἐξάρτηση μέ μία ἄλλη. Τό μοναδικό ζήτημα ἦταν νά μάθουμε ποιά ἦταν ἡ χειρότερη: ἀξίζει καλύτερα νά ἐξαρτιόμαστε ἀπό τό κράτος ἢ ἀπό τό χρήμα;

Μποροῦμε σήμερα νά μένουμε ἰκανοποιημένοι ἀπό τήν ἐκφορά αὐτοῦ τοῦ διλήμματος; Καί ἂν ἐπιχειρούσαμε νά ὑπερβοῦμε τόσο τήν «ἐπιρροή» τοῦ κράτους ὅσο καί αὐτή τοῦ χρήματος;

Ρεζίς Ντεμπραί: Ὅταν λέω «ἐξάρτηση» δέν ἐννοῶ «προσχώρηση». Ὑπῆρχαν πολλοί κομμουνιστές στήν τηλεόραση τῆς ἐποχῆς τοῦ Ντέ Γκῶλ, οἱ ὁποῖοι ἔκαναν σπουδαία πράγματα, κυρίως στό ντοκιμαντέρ. Καί σήμερα ὑπάρχουν θαυμάσιοι ρεπόρτερ σέ ἕναν Τύπο κατεχόμενο ἀπό τήν οικονομική ἐξουσία. Ὡστόσο, ἡ παγκοσμιοποίηση παράγει ἕνα καινούργιο δεδομένο. Σίγουρα, βρισκόμαστε στήν ἐποχή μιᾶς μετατόπισης, ἀπό τό χαρτί πρὸς τό «Νέτ», ἀπό τό πυραμιδικό πρὸς τό δικτυακό μοντέλο, ἀπό τό κάθετο πρὸς τό πλάγιον.

Τό βιβλίον σας μιλᾶτε γιά τά ἀνθρώπινα δικαιώματα, γιά «τά δικαιώματα τοῦ οἰκουμενικοῦ ἀνθρώπου» ὡς «κορωνίδα τῶν παγκοσμίων δικαιωμάτων τοῦ ἐμπορεύματος». Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά ὑπογραμμίζετε: «Ἡ ἰδέα ὅτι ὑπάρχει ὑπεράνω τῶν νόμων, πού θεσπίζει κάθε κυρίαρχος λαός, κάποιες ἀρχές πού καμιά τοπική κυριαρχία δέν μπορεῖ νά παραβιάζει, εἶναι τό τελευταῖο καταφύγιο τῶν δικαιωμάτων». Ὁ οἰκουμενικός χαρακτήρας τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου δέν πρέπει νά περιορίζεται σέ αὐτή τήν ἐννοια τῆς «τελευ-

ταίας προσφυγῆς». Δέν νομίζετε ὅτι σέ ἕναν ἀλληλεξαρτώμενο κόσμο ὅπως εἶναι ὁ δικός μας, θά πρέπει νά ἀναδυθεῖ κάτι τό ὁποῖο νά προέρχεται ἀπό τήν ἀνθρωπότητα στό σύνολό της;

Ρεζίς Ντεμπραί: Ὑπάρχει μιᾶ ἀντικειμενική, ἱστορική, μακρᾶς διάρκειας ἄνοδος πρὸς τό οἰκουμενικό. Καί στό βάθος, ἡ θρησκεία τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, ἀποσπώμενη ἀπό τίς διαφορετικές θρησκείες τῆς Βίβλου, ἀκόμα καί ἀπό ὅλες τίς ὑπαρκτές θρησκείες, ἔχει ἕναν κοινό παρανομαστή: τό σύνολο τῶν κοινά ἀποδεκτῶν ἀξιών γύρω ἀπό τίς ὁποῖες μπορεῖ νά ἐνοποιηθεῖ ἡ σκεπτόμενη ἀνθρωπότητα. Ὡστόσο, ἄλλο πράγμα εἶναι ἡ οἰκουμενική ἀξίωση ἡ ὁποία ἐπιτρέπει στήν ἀνθρωπότητα νά ζεῖ, σέ κάθε περίπτωση μέ τρόπο φαντασμαγορικό, ὡς ἕναν ὄλον —πράγμα τό ὁποῖο εἶναι καθησυχαστικό καί θετικό— καί ἄλλο πράγμα εἶναι ἡ χρήση πού κάνουν σέ αὐτήν τήν προσδοκία ἰδιαίτερα, συγκεκριμένα καί κυρίαρχα συμφέροντα. Δέν εἶναι ἐπειδή ὁ εὐρω-ατλαντικός κόσμος αἰχμαλώτισε πρὸς ὄφελός του, κατά κάποιον τρόπο, τή «Διακήρυξη τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου», πού θά πρέπει νά τήν ἀρνηθοῦμε: ἀπλῶς, πρέπει νά προσέχουμε νά μήν ταυτίζουμε τήν ἀπόφαση καί τίς χρήσεις πού τῆς γίνονται. Ἐπιπλέον, ὅπως σέ κάθε θρησκεία, ὑπάρχει κάτι τό ὁποῖο κεῖται ἀπολύτως ὑπεράνω κριτικῆς: ἂν ἀσκεῖτε κριτική στήν Ἱερά Ἐξέταση, θά σᾶς προσάψουν ὅτι φτύσατε τό πρόσωπο τῆς Ἁγίας Εἰκόνας τό

ὁποῖο εἰσήγαγε τή συμπόνοια, τήν ἀδελφότητα καί τήν ἀναγνώριση τοῦ προσώπου. Ἄν διαμαρτύρεστε ἐναντία στούς βομβαρδισμούς τοῦ ΝΑΤΟ κατά τῆς Γιουγκοσλαβίας, θά σᾶς κατηγορήσουν ὅτι εἰσθε ὁπαδός τῆς βαρβαρότητας κλπ. Ὑπάρχει ἕνα σφοδρό ρητορικό καί ἐπιτηδευμένο παιχνίδι. Κατά βάθος παίρνω τό ρίσκο νά σφισθῶ τίς χρήσεις, χωρίς νά ἀμφισβητῶ τίς ἀποφάνσεις... Πόσο μᾶλλον πού σήμερα κυριαρχεῖ ἡ φιλελεύθερη ἐρμηνεία τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καί ὄχι αὐτή τοῦ πολίτη: οἱ κυρίαρχες οἰκονομικά καί στρατιωτικά δυνάμεις χρησιμοποιοῦν τά ἀνθρώπινα δικαιώματα γιά νά διαλύσουν τίς ιδιότητες τοῦ πολίτη, τά κράτη καί τίς κυριαρχίες... τῶν ἄλλων! Καί ἐπειδή κανεῖς δέν λέει γιά «τό δικό τους συμφέρον», παρουσιάζουν τήν κρατική κυριαρχία ὡς ἀρχαῖο. Δεῖτε ὅμως πῶς οἱ Ἠνωμένες Πολιτεῖες σέβονται αὐτό τόν διπλό κανόνα, ὥστε κανέναν Ἀμερικανός στρατιώτη νά μήν τίθεται ὑπό τίς διαταγές κανέναν ξένου στρατηγῶ καί κανέναν Ἀμερικανός στρατηγός νά μήν μπορεῖ νά δικαστεῖ ἀπό δικαστή πού νά μήν εἶναι Ἀμερικανός! Καί ἔπειτα, ἐξάγουν τήν ἰδέα ὅτι ἡ κυριαρχία εἶναι καθ' ἑαυτή κάτι τό ἀπεχθές...

Παρ' ὅλα αὐτά, τί πρέπει νά κάνουμε ὅταν τά ἀτομικά δικαιώματα δέν γίνονται ἀντικείμενο συλλογικῆς ἐγγύησης, ὅταν οἱ θηριωδίες πολλαπλασιάζονται ἀγγίζοντας τό ἐγκλημα κατά τῆς ἀνθρωπότητας;

Ρεζίς Ντεμπραί: Χρειάζεται, κατά τή γνώμη μου, νά συσχετίσουμε ἕνα ὀρισμένο ἀριθμό στοιχείων ὑπερβολικά διάχυτων μέσα στήν κοινή συνείδηση. Ζοῦμε ταυτόχρονα τήν ἐποχή τοῦ ναρκισσιζμοῦ, τοῦ εἰκονικοῦ, τοῦ ἠθικισμοῦ καί τῆς μεγαλοστομίας. Κατά τή γνώμη μου ὁ ἠθικισμός εἶναι ἀνήθικος, ἂν δεχθοῦμε ὅτι ἡ ἠθική συνίσταται ἀκριβῶς στό νά ἀντιμετωπίζεις τό πραγματικό, τήν ἑτερότητα. Ἡ ἠθική ἀρχίζει ἀπό τή στιγμή ὅπου ἐξέρχεσαι ἀπό τόν ἑαυτό σου καί ὅπου ἀρχίζεις ἕναν διάλογο μέ τόν ἄλλο. Ὁ ἠθικισμός ἐγινε μία μορφή ναρκισσιζμοῦ ἡ ὁποία συνίσταται στήν αὐτοϊκανοποίηση γιά νά ἀποφύγεις τήν ἀντιμετώπιση τοῦ πραγματικοῦ καί, κατά ἕνα μέρος, ἔχει μαζί του τίς νέες τεχνολογίες τῆς πληροφορίας, οἱ ὁποῖες ἐπιτρέπουν ἀρκετά καλά νά ἀποφεύγεται τό πραγματικό: ὑπάρχουν δημοσιογραφικές συνθέσεις, περιλήψεις, τυπωμένα «χαπάκια» τά ὁποῖα ἐξασφαλίζουν ἕνα εἶδος ἐξαρετικῆς «νάρκωσης». Εἶναι ἀλήθεια ὅτι τό πραγματικό ἀπαιτεῖ ὑπομονή: εἶναι βραδύ, μακρόσυρτο γιά νά δοθεῖ τό περίγραμμά του, ἐνῶ ἡ ἠθική ἐντολή ἐπιτρέπει τήν ταχύτητα. Μέσα σέ αὐτή τήν ἔκρηξη τοῦ ἠθικισμοῦ, προσλαμβάνω μία μορφή ἀποθέωσης τοῦ δυτικοῦ ἐγωισμοῦ, ἕναν τρόπο γιά νά λείει, κοιταζόμενος στόν καθρέφτη: «Τί καλοί πού εἴμαστε, ἐμεῖς πού ἀντιτιθέμεθα στό κακό». Τό πρόβλημα εἶναι μετά: σήμερα, παραδείγματος χάρη, ἔχουμε τό πραγματικό Κόσοβο, μετά τό εἰκονικό καί ἠθικό Κόσοβο. Πρὶν ἕνα χρόνο ἐπέτρεψα στόν ἑαυτό μου νά πει: «ἡ ὑπόθεση αὐτή εἶναι περίπλοκη». Ὅπως ἔγραψε ἕνας κοινωνιολόγος, τό Κόσοβο «εἶναι τουλάχιστον δύο, ἀκόμα καί τρία ἢ τέσσερα». Τρία ἢ τέσσερα, εἶναι κάτι τό περίπλοκο γιά τόν μανιχαϊσμό: ποῖος μιλοῦσε γιά τήν τοιγάνικη κοινότητα, τήν τουρκική κοινότητα κλπ.; Τό σύνθημα ἦταν: «Ὅταν τά γεγονότα παύουν νά ἀνταποκρίνονται σέ ὅ,τι σκεπτόμαστε γι' αὐτά καί ἀναδύονται ἀπό παντοῦ τρομακτικά σταματᾶτε τά ρεπορτάζ...». Βαρέθηκα τούς δημοσιογράφους, τό ἐπάγγελμα τῶν ὁποίων εἶναι νά ἀποκαλύπτουν τό πραγματικό, νά προσδιορίζονται μόνο ἠθικο-ανθρωπιστικο-ιδεολογικές ἀναφορές. Αὐτή εἶναι ἡ «ἠθική τάξη» καί αὐτή ἡ ἠθική τάξη εἶναι ἐλεεινή...

Γιά νά ἐπανεέλθουμε στή Διανοητική Ἐξουσία, τί ἔχει, κατά τή γνώμη σας, ἀλλάξει περισσότερο τά τελευταῖα εἴκοσι χρόνια;

Ρεζίς Ντεμπραί: Ἡ κατάρρευση τοῦ ὀτιδήποτε διέθετε αὐτονομία στόν πανεπιστημιακό μηχανισμό, ἡ ὀργάνωση τοῦ σχολείου πάνω σέ φιλελεύθερα πρότυπα, τήν ὁποία ἀκολούθησαν λίγο ἕως πολύ ὅλες οἱ κυβερνήσεις, ἡ συγκέντρωση τῶν Μέσων σέ λίγα χέρια, ἡ μείωση τοῦ πολιτικοῦ καί τοῦ κράτους ἀπέναντι στήν ἀγορά, τῆς ἐθνικῆς μνήμης μπροστά στή λεγόμενη «παγκόσμια» μνήμη, στήν πραγματικότητα εὐρέως ἀμερικανική, καί μετά, καί κυρίως, ἡ πτώση τοῦ Τοί-

χους τοῦ Βερολίνου, ἡ παγκοσμιοποίηση τοῦ χρηματιστηριακοῦ καπιταλισμοῦ, μέ τή μέθη τῶν ἰσχυρῶν, ἡ γέννηση μιᾶς ὕβρεως –μέ τήν ἀρχαιοελληνική ἐννοια τῆς λέξης. Περάσαμε ἀπό τίς δύο ὑπερδυνάμεις σέ μία «ὑπέρ - ὑπερδύναμη»... Ὅλα αὐτά εὐνόησαν τήν ἀνάδυση ἐνός κάποιου «μηντιακοῦ» κλήρου: ἀλλά, ἀκόμα μία φορά, ὅταν χρησιμοποιοῦ τή λέξη «κλήρος» ἡ «θρησκεία», δέν ἔχει ἀρνητική χροιά στά λόγια μου, ἀκόμα καί ἂν ὁμολογήσω, ὅτι προτιμῶ τίς εἰλικρινεῖς θεολογίες, οἱ ὁποῖες δηλώνονται ὡς τέτοιες, ἀπό τίς θεολογίες πού μεταμφιέζονται σέ «μηντιολογίες».

Ὁ κόσμος πού περιγράφετε, ἀποκλείει κάθε δυνατότητα δημοκρατικῆς πολιτικοποίησης τῶν διεθνικῶν, ἡπειρωτικῶν ἀκόμα καί τῶν πλανητικῶν πεδίων;

Ρεζίς Ντεμπραί: Δέν ὑπάρχει σύστημα τό ὁποῖο νά μὴν ἐκκρίνει τό ἀντιούστημά του, δέν ὑπάρχει ὀρθοδοξία πού νά μὴν ἐκκρίνει τίς αἰρέσεις της, δέν ὑπάρχει καταπίεση πού νά μὴν ἐκκρίνει τίς ἀντιστάσεις της... Ἐπιπλέον, τά νέα τεχνολογικά δεδομένα τά ὁποῖα ἐνεργοποιοῦνται μποροῦν νά εἶναι ἕνα στοιχεῖο πού νά εὐνοεῖ τήν διάλυση τῶν συγκεντροποιημένων καί πυραμιδικῶν ἡγεμονιῶν. Ἡ ἀντικαθεστωτική ἐτεροφροσύνη δύναται νά βρεῖ –λέω, δύναται...– στό Ἴντερνετ μέσα δράσης καί διαβούλευσης: τό παράδειγμα τοῦ Σιάτλ εἶναι ἕνα παράδειγμα πού μοῦ ἐρχεται στό νοῦ καί, ὅσο ἀφορᾶ τό Κόσοβο, εἶχα τή δυνατότητα νά ἔχω πρόσβαση στόν ἀμερικανικό ἢ βρετανικό Τύπο οἱ ὁποῖοι, ἔξω ἀπό τή Γαλλία, παράγουν οἰγά σιγά μεγάλης ποιότητας ἀναλύσεις. Θέλω ὅμως νά πῶ καί τοῦτο: ἐκνευρίζομαι λίγο ἀπό ὅσους σήμερα λένε: «Δέν θά τήν ξαναπάθουμε ἄλλη φορά», ὅπως τό εἶχαν πει μετά τήν Τιμισοάρα καί ὅπως τό εἶπαν μετά τόν πόλεμο τοῦ Κόλπου... Ἐγώ, λέω: «Αὐριο θά μᾶς ξαναπαγιδεύσουν»...

Γιά ποιούς λόγους;

Ρεζίς Ντεμπραί: Ἴσως γιατί ὁ «ἠθικισμός» ἔχει ἀνάγκη ἀπό σταυροφορίες... Δέν ξέρω. Ἴσως ὅμως εἶναι ἕνα ζήτημα τό ὁποῖο θά ἔπρεπε νά τό δοῦν ἀπό κοινού ὀρισμένοι δημοσιογράφοι. Ἐγώ βλέπω ὅτι θά ἦταν χρήσιμο νά γίνει ἕνα συνέδριο μέ δημοσιογράφους τοῦ *Μόντ Ντιπλωματίκ*, τῆς *Ουμανιτέ*, τοῦ περιοδικοῦ *Μαριάν* καί ἄλλους. Ὅπου νά θέσουν τό ἐρώτημα πού ἐσεῖς θέσατε σέ ἐμένα. Θά ἔπρεπε νά εἰσεέλθουμε στήν ἀνάλυση τῶν μηχανισμῶν ἐκφοβισμοῦ. Καί νά ἀναρωτηθοῦμε γιατί, παραδείγματος χάρη, ὁ Τύπος τῆς Αὐτοκρατορίας εἶναι πιό διανυγῆς γιά τήν Αὐτοκρατορία ἀπ' ὅ,τι ὁ Τύπος τῶν δορυφορικῶν χωρῶν; Εἶμαι ἐντυπωσιασμένος ἀπό τό γεγονός ὅτι γιά τό Κόσοβο, οἱ καλύτερες ἐρευνες καί οἱ καλύτερες ἀναλύσεις προῆλθαν ἀπό τόν ἀγγλο-σαξωνικό Τύπο: ἀπό τό BBC καί ἀπό τή *Wall Street Journal*....

Η «ΦΘΟΡΑ» ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, Η «ΑΦΘΑΡΣΙΑ» ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ*

του Γιάννη Η. Χάρη

«**Η** "φθορά" της γλώσσας, ή "αφθαρσία" της γλώσσας» είναι τό θέμα μου, και σπεύδω νά διευκρινίσω ότι τούς ὄρους *φθορά* και *αφθαρσία* τούς ἐννοῶ μέσα σέ εἰσαγωγικά: δέν παραπέμπουν στό φαινόμενο ἀλλά στόν λόγο πού διαπιστώνει ἀκριβῶς φθορά τῆς γλώσσας, συρρίκνωση, μαρασμό ἢ καί θάνατο τῆς γλώσσας. Ἀπέναντι λοιπόν σ' αὐτό πού ἐννοεῖται σάν φθορά τῆς γλώσσας θέλω νά ἀντιτάξω τήν ἀφθαρσία, ὄχι σάν ἐννοια ἀντίπαλη, παρά σάν ἀκύρωση τοῦ συλλογισμοῦ αὐτοῦ: ἰσχυρίζομαι δηλαδή ὅτι ἡ φθορά τῆς γλώσσας, αὐτό πού μπορεῖ νά θεωροῦμε φθορά τῆς γλώσσας, εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἀφθαρσία τῆς γλώσσας.

Βρίσκομαι ἐδῶ ἐξαιτίας τῆς ἐπαγγελματικῆς μου ιδιότητας, τοῦ διορθωτῆ κειμένων, τοῦ ἐπιμελητῆ ἐκδόσεων, πού μέ φέρνει ἐπί τριάντα χρόνια σέ στενή, διαστροφική ἐπαφή μέ κάθε λογῆς κείμενα, καί ἔχω τήν τύχη νά ἀπευθύνομαι σέ ἀνθρώπους πού ἔχουν οἱ περισσότεροί ἐπαγγελματική σχέση μέ τή γλώσσα: ἔτσι, πιστεύω ὅτι θά ἀναφερθῶ σέ κοινές ἐμπειρίες καί σέ κοινά ἀνακλαστικά. Πρέπει γι' αὐτό νά κάνουμε «ἀνακωχή»: δέν γράφετε ἐσεῖς σήμερα –μιλῶ γιά τούς δημοσιογράφους– καί δέν κρατῶ ἐγώ τόν κόκκινο μαρκαδόρο πού πουλάει σοφία καί ἐμβρίθεια, πού ἐπιβεβαίει στά κείμενα καί στή γλώσσα σας, καί ἴσως κάποτε αὐθαιρετεῖ. Προσπαθώντας νά κάνει, τί; Νά διορθώσει τό λάθος, νά συμμορφώσει, νά ὑποτάξει στή νόρμα. Ἀλλά ποιῶ ἡ νόρμα; Κι ὅμως, κάθε γλώσσα ἔχει μιά νόρμα, μιά νόρμα πού ὅπωςδήποτε δέν εἶναι πλαίσιο, κάρδο ἀπολύτως γεωμετρημένο καί κλειστό, ἀλλά δέν παύει νά εἶναι παραταῦτα νόρμα –δηλαδή κανόνες. Οἱ ὅποιοι βεβαίως δέν εἶναι ποτέ δοσμένοι ἀρχῆθεν, ἐκ Θεοῦ. Καί ἐδῶ θά παραπέμψω στίς κοινές ἐμπειρίες, ὅπως ἀνάγγειλα: ὅλοι ἔχουμε περιπλανηθεῖ ἀτέλειωτα, ἀναζητώντας τά ἀσαφῆ ὅρια πού ὑπάρχουν –ὅπωςδήποτε ὑπάρχουν– στή διακίνηση ἀνάμεσα στά διαφορετικά ἱστορικά στάδια τῆς γλώσσας καί

ὅλοι μποροῦμε νά μαρτυρήσουμε γιά τήν κάποτε ἀνυπαρκτή, ἄλλοτε λειψή, συχνά ἀποπροσανατολιστική βοήθεια τῶν λεξικῶν καί τῶν συναφῶν ἐγχειριδίων. Ὅπως εἶναι φυσικό, σ' ὅλη αὐτή τή διαδρομή ἀνθοῦν τά λάθη. Κι ἐρχόμαστε τώρα κάποιος ἀπό ἐμᾶς, ὁ δάσκαλος, ὁ φιλόλογος, ὁ φύλακας, ὁ τροχονόμος, ὁ διορθωτής, ὁ ἀπέναντι ἀναγνώστης ἢ ἀκροατής, εἰδικοί καί μή, ὅλοι μέ τό κοινό μας πάθος γιά τή γλώσσα, ἐπισημαίνουμε τά λάθη –ὀρθῶς!– καί λιγοθυμοῦμε –λάθος!

Λόγω τῆς ἐπαγγελματικῆς μου ιδιότητας μπορῶ νά καταλάβω περίοπτη θέση στήν ἱεραρχία τῶν λαθολόγων. Καί μπορῶ ἔτσι νά ἀπλώσω μπροστά σας κατασπαρτα «λιβάδια μέ μαργαρίτες», ὅπως λένε, ὄχι ἀπό αὐτά τά ὅποια διαπομπεύουν μικρά παιδιά τοῦ σχολείου, μαθητές καί φοιτητές, ὅλη αὐτή τήν ἀνεκδοτολογία πού συσκοτίζει ἢ καί ἀγνοεῖ τά μαθησιακά προβλήματα, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, πλάι στόν ἐξουσιαστικό λόγο τοῦ σχολείου ἢ τό ἄγχος τῶν ἐξετάσεων –ὄχι ὑλικό ἀπό τέτοια πηγή ἀλλά ἀπό τά δικά μας τά κείμενα, τά δικά μου καί τά δικά σας, τῶν ἐπαγγελματιῶν τῆς γραφῆς, καί ἀκόμα παραπάνω, κείμενα καθηγητῶν φιλολόγων, καθηγητῶν γλωσσολόγων, καί νά φαιδρύνουμε τήν ἀτμόσφαιρα, νά σκανδαλίσουμε καί νά σκανδαλιστοῦμε. Εὐκόλο πολύ αὐτό, ἀλλά, πέρα ἀπό τό νά σαρκάσει αὐτούς πού μιλοῦν γιά «φθορά» τῆς γλώσσας ἀντιτάσσοντάς τους τή «φθορά» τῆς δικῆς τους γλώσσας, δέ μᾶς θγάξει πουθενά. Κυρίως μᾶς παγιδεύει σέ μιά λογική πού θέλω νά δείξω ὅτι ἐλάχιστη σχέση ἔχει μέ τήν ἱστορία τῆς γλώσσας, ἄρα μέ τή γλώσσα τήν ἴδια, ἀφοῦ ἀπ' τή μιά τή θέλει ἀδιάσπαστη καί τρισχιλιετή καί ἀπ' τήν ἄλλη ἐπιμένει νά τήν παρατηρεῖ καθηλωμένη καί στατική μέσα στά ἐλάχιστα τετραγωνικά πού ἐπιτρέπει ἡ προσωπική, συγχρονική ματιὰ τοῦ καθενός μας.

Ἡ ἀπό αἰώνων ἐσχατολογία

Ἐναφέρθηκα ἀπ' τήν ἀρχή στήν ἐσχατολογία πού σκύβει πάνω ἀπό τά ὄντως ὑπαρκτά καί ὄντως πολλά λάθη πού δυναντοῦμε κάθε μέρα, καί πάνω σ' αὐτά τά λάθη μοιρολογεῖ τή γλώσσα –καί θέλω νά τονίσω σ'

* Εἰσήγηση στό συνέδριο μέ θέμα «Δημοσιογραφία καί γλώσσα», πού ὁργανώθηκε ἀπό τό Μορφωτικό Ἴδρυμα τῆς Ἑνώσης Συντακτῶν Ἡμερησίων Ἐφημερίδων Ἀθηνῶν, 15-16 Ἀπριλίου 2000.

αὐτό τό σημείο ὅτι τό φαινόμενο δέν εἶναι οὔτε τωρινό οὔτε ἐγχώριο. Ἀκόμη καί οἱ Ἕλληνες θρηνοῦν τή δική τους γλώσσα, ὅτι φτωχαίνει, λένε, καί συρρικνώνεται, παρά τό γεγονός ὅτι αὐτήν δέν τήν ἀπειλεῖ κάποια ἀνύπαρκτη ἰσχυρότερη. Δέν εἶναι ἐγχώριο λοιπόν τό φαινόμενο τῆς ἐσχατολογίας. Ἀλλά δέν εἶναι, εἶπα, καί τωρινό: ὅσο πίσω καί νά ἀνατρέξουμε, ἀπό τό πολύ πρόσφατο παρελθόν ἕως τό ἀπώτερο, στίς ἐφημερίδες, στά βιβλία, στίς ἱστορικές πηγές, πάντα βλέπουμε τήν ἐντονη ἀνησυχία ἢ τήν κινδυνολογία γιά τήν τύχη τῆς γλώσσας.

Αὐτό καί μόνο πρέπει νά μᾶς βάλλει σέ σκέψεις. Τί λέει δηλαδή ἡ ἱστορία; Ὅτι *κάθε ἐποχή* ἄνθρωποι σοβαροί, εἰδικοί ἐπιστήμονες, δηλαδή γραμματικοί, τό πάλαι ποτέ, φιλόλογοι ἔπειτα, γλωσσολόγοι σήμερα, ἐπισημαίνουσαν πλῆθος παρεκκλίσεις καί λάθη στή χρήση τῆς γλώσσας, καί συμπεραίνουν ἔτσι πῶς ἡ γλώσσα νοσεῖ, κινδυνεύει, πεθαίνει. Εἰδικοί, εἶπαμε, οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, καί δίκιο ἔχουν ὀλοφάνερα σ' αὐτά πού ἐπισημαίνουσαν, στά λάθη. Ἄν ὅμως εἶχαν δίκιο καί στήν ἐκτίμησή τους ὅτι μ' αὐτά τά λάθη –τά ὄντως ὑπαρκτά καί ὄντως πολλά, τό ξαναλέω– σβήνει, πεθαίνει ἡ γλώσσα, τότε θά βρισκόμασταν σήμερα ἄφωνοι, ἄγλωσσοι, ἢ πάντως μέ κάποια διάλεκτο, μέ κάποια γλώσσα ἄλλη ἀπό αὐτήν γιά τήν ὁποία περηφανευόμαστε πῶς εἶναι μία, ἐνιαία, τρισχιλιετής. Φανταστεῖτε δηλαδή μία γλώσσα πού ἐπί αἰῶνες νοσεῖ, πού συσσωρεύει στό σῶμα τῆς λάθη ἐπί λαθῶν, τί ξέφτι γλώσσας πλέον πρέπει νά εἶναι.

Γιά νά τό πῶ ἀλλιῶς: ἂν εἶχε δίκιο ὁ Φρύνιχος, λόγου χάρη, τόν 2ο αἰῶνα μ.Χ., καθώς στηλιτεύει τή γλώσσα τῆς ἐποχῆς του, μέ τίς «ἐκφυλες πάνυ» καί «ἀηδεῖς», ὅπως τίς χαρακτηρίζει, λέξεις, καί ἂν τότε ἡ Κοινή τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων, ἡ γλώσσα τῶν Εὐαγγελίων, εἶναι λείψανο κακοφορμισμένο τῆς ἀττικῆς γλώσσας –σάν τί νά εἶναι, κοντά εἴκοσι αἰῶνες μετά, ἡ γλώσσα ἡ σημερινή; Στή γλωσσική χωματερή λοιπόν καί Σολωμός καί Παλαμάς, Σικελιανός καί Ρίτσος, Σεφέρης καί Ἐλύτης, γιά νά μείνω στήν ποίηση μόνο, καί σ' αὐτούς πού ἔχουν φύγει μόνο.

Ὁ βέβηλος αὐτός λόγος γεννᾷ τήν ἀντίδραση, πού εἶναι αὐτονόητη, πῶς ὄχι, ἀλίμονο, ἀλλοῦ ἐντοπίζεται καί τεκμαίρεται ἡ φθορά, ἀλλοῦ οἱ ἄγλωσσοι, καί ἄλλοι. Δέν ἔχει σημασία ἐδῶ νά ἀθροίσουμε γλωσσικές παρεκτροπές, κάποτε ἠθελημένες ἀλλά κυρίως ἀθέλητες, ἀπό τό περίφημο «ἐπέστρεφε» τοῦ Καβάφη ἕως κοινότατα καί πανθομολογούμενα λάθη τοῦ τύπου «ἀπ' ἀνέκαθεν» κτλ., πού τά συναντᾷ κανεῖς στό ἔργο μέγιστων συγγραφέων, ἀκόμη καί κραυγαλέες συντακτικές παραβάσεις –λάθη, πάντως, πού ὅπωςδήποτε δέν τά καλύπτει ἡ γνωστή «ποιητική ἄδεια». Δέν ἔχει, λέω, σημασία, νά ἀθροίσουμε λάθη ἀκόμα καί τῶν μεγαλύτερων τεχνιτῶν τοῦ λόγου, δόκιμων φιλολόγων καί ἐιδικῶν ἐπιστημόνων, ἔστω γιά νά ποῦμε

ὅτι, ἀφοῦ αὐτοί κάνουν λάθη, πόσο μᾶλλον ὁ πτωχός δημοσιογράφος, πόσο μᾶλλον ὁ δόλιος ὁ φοιτητής, ὁ μαθητής, ὁ ἀπλός χρήστης. Ἡ ἀναφορά στους μεγάλους ποιητές ἔχει ἐδῶ τήν ἐξῆς σημασία: ὅτι οἱ δημιουργοί αὐτοί ὑπρέτησαν τό ποιητικό τους ὄραμα, ἔδωσαν τό ἔργο αὐτό πού ὄλοι τό θαυμάζουμε, μέ τή γλώσσα πού τούς δόθηκε, τή γλώσσα, θά πῶ, πού «τούς βρέθηκε», τή γλώσσα-ἀποτέλεσμα συνεχῶς, ἀκατάπαυστης ἐξέλιξης, ἀλλαγῆς, τήν ἴδια γλώσσα μέ τήν ὁποία μπορεῖ νά μεγαλοουργήσει ὁ τεχνίτης ἀλλά καί νά βαναυσολογήσει ὁ ξυλοσχίστης.

Ἡ ὑποδοχή τῶν ἀλλαγῶν στή γλώσσα

Ἐδῶ ἀγγίζουμε τόν κοινό τόπο ὅτι ἡ γλώσσα, κάθε γλώσσα, κάθε ζωντανή γλώσσα, ἀλλάζει, ὅπως ἀκριβῶς ἀλλάζει κάθε ζωντανός ὄργανισμός, σημάδι δηλαδή, ἐπιβεβαίωση πῶς εἶναι ζωντανή ἡ γλώσσα, εἶναι τρόπον τινά ζωντανός ὄργανισμός. Μένει νά ρωτήσουμε πῶς βλέπει ὁ καθένας μας, πῶς τήν ἀντιλαμβάνεται πρῶτα καί ἔπειτα πῶς τήν ὀνοματίζει αὐτή τήν ἐξέλιξη, τήν ἀλλαγὴ τῆς γλώσσας. Πῶς τήν ὀνομάζουν, εἰδικότερα, οἱ συγκαίρινοί, οἱ μάρτυρες (μάρτυρες καί μέ τήν ἔννοια τῶν θυμάτων, ἂν θέλετε) τῶν ἐπιμέρους ἀλλαγῶν πού συνιστοῦν –μακροπρόθεσμα, ἐννοεῖται– τή ριζικότερη ἀλλαγὴ τῆς γλώσσας. Φοβοῦμαι πῶς ἡ ἀπάντηση εἶναι μία: τήν ἐξέλιξη τῆς γλώσσας οἱ συγκαίρινοί, οἱ σύγχρονοι τῶν ἀλλαγῶν τή βλέπουν πάντοτε σάν φθορά τῆς γλώσσας. Δέν θά μπορούσαν ἄλλωστε καί νά τή δοῦν διαφορετικά. Βλέπετε, ὅταν κοιταζόμαστε στόν καθρέφτη κάθε πρωί, διαπιστώνουμε πῶς μεγαλώνουμε, γερονάμε, ἄρα πεθαίνουμε. Καί ὅπως ἕνα κλικ χωρίζει τή λογική ἀπό τή σχιζοφρένεια, ἔτσι καί ἐδῶ, εἶναι θέμα μιᾶς μικρῆς μετατόπισης ἀπό τόν ναρκισσισμό καί τόν αὐτισμό στή νηφάλια παρατήρηση πῶς τό ἀνθρώπινο εἶδος δέν ἐξαντλεῖται στό ὄντως μοναδικό καί ἀνεπανάληπτο ἐγώ μας, πῶς δέν ἀρχίζει ἀπό ἐμᾶς ἡ ἱστορία καί δέν τελειώνει μ' ἐμᾶς. Κι ἐμείνα μόνο, σκόπιμα, στήν ἐξωτερική ἐμφάνιση: αὐτήν βλέπουμε στόν καθρέφτη, αὐτήν βλέπουν καί οἱ ἄλλοι πρῶτα σ' ἐμᾶς, αὐτή –μέ τήν ἀποσπασματική καί μονοσήμαντη παρατήρηση– ὑποβάλλει τήν ἔννοια τῆς φθορᾶς, τόν τρόπο τοῦ ἐπικείμενου θανάτου.

Καί ὁ τρόμος τοῦ θανάτου δέν καθησυχάζεται, γιατί ὁ τρόμος δέν γνωρίζει λογική. Δέν πᾶ νά λέει ἡ ἐπιστήμη πῶς ἐξελίσσεται διαρκῶς ἡ γλώσσα καί πῶς δέν πεθαίνει, ἐγώ τή βλέπω αὐτή τή λέξη, καί τήν ἄλλη, καί τήν παράλλη, νά συρρικνώνεται, νά ἀλλάζει σημασία ἢ νά χάνεται, βλέπω τό λάθος, τήν ἀσυνταξία, τήν παραβάση. Καί εἶναι φυσικό αὐτό. Διαβάζουμε, ὄχι λογοτεχνία –ἄς τήν ἀφήσουμε τώρα– ἀλλά ἕνα ὁποιοδήποτε κείμενο, μία ἐφημερίδα, ἕνα βιβλίο: ποτέ δέν λέμε καθώς διαβάζουμε, μία μία λέξη, μία μία φράση, ἂ ναι, σωστή κι αὐτή, κι ἡ ἄλλη, κι ἡ παράλλη λέξη, καί ἡ φράση, σωστή, καί συχνά μπορεῖ καί

ώραία, δέν τό λέμε, δέν είναι φυσικό, δέν είναι αυτός ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο διαβάζουμε –δέν μπορεῖ νά είναι. Μά μόλις πέσουμε στό λάθος, μᾶς διαπερνᾷ ηλεκτρικό ρεῦμα. Καί είναι κι αὐτό ἀπολύτως φυσικό. Δέν ἐννοῶ ἐδῶ ὅτι θά ἔπρεπε –μολονότι, νάί, συχνά θά ἔπρεπε, τό ὀφείλουμε– νά μετροῦμε λάθη καί σωστά καί νά βγάζουμε ἰσολογισμό. Ἄπλως ἐξηγῶ τή δύναμη τοῦ λάθους, πού αἰχμαλωτίζει τήν προσοχή μας. Δέν πρέπει, λέω, νά σταθοῦμε στό ποσοτικό θέμα, ὅσο καθοριστικό κι ἂν εἶναι, ἀπό μίαν ἄποψη. Θά γυρίσω σ' αὐτό πού εἶπα λίγο πρῖν. "Ὅτι τήν ἀλλαγὴ τῆς γλώσσας στή συγχρονική παρατήρηση τῆ βλέπουμε ἀναπόφευκτα σάν φθορά. Καί ἡ ὄψη τῆς φθορᾶς, ἄρα ἡ ὄψη τοῦ θανάτου, εἶναι ἀποτρόπαιη, τρομαχτική.

Στόν ζυγὸ τῶν αὐτονοήτων

Πρέπει ὅμως νά τόν καθουχάσουμε τόν τρόπο μας. Πρέπει νά μεταποτιστοῦμε ἀπό τὰ αὐτονόητα, νά ἀκούσουμε τουλάχιστον τήν Ἱστορία. Πού μᾶς δείχνει τὰ συνεχῆ λάθη, τή συνεχῆ ἀλλαγὴ τῆς γλώσσας, ἢ ὁποῖα παραμένει ζωντανή, ὀλοζώντανη, ὄχι *παρά* τὰ λάθη, ἀλλά *ἀκριβῶς μέ* τὰ λάθη. Τά χτεσινὰ λάθη, πού εἶναι τὰ σημερινά σωστά, αὐτά πού τὰ ἀπειλοῦν τὰ σημερινά λάθη, δηλαδή τὰ αὐριανὰ σωστά. Ἐξελεκτικός νόμος, νομοτέλεια. Καί ἀπλή λογική. Εἶναι ὅμως πῶς ἀπλή ἢ ἄλλη, ὄχι λογική μὰ πάντως ἰσχυρότατη, πανίσχυρη ἐμπειρική παρατήρηση: ὅτι ὁ ἥλιος βγαίνει τό πρῶι ἀπό κάποιο σημεῖο, τό λέμε ἀνατολή, ἀνεβαίνει σιγά σιγά στόν οὐρανὸ ψηλά, καί πέφτει, δύει, σέ ἄλλο σημεῖο. Ἐδῶ, ἀνίσχυροι καί παραιτημένοι, πιστεύουμε τυφλά αὐτά πού μᾶς εἶπε κάποια στιγμή ἢ ἐπιστήμη: πῶς ὄχι, δέν τὰ κάνει ὁ ἥλιος αὐτά, ἀλλά ἐμεῖς πάνω στή γῆ πού κινεῖται, πού γυρίζει, καί ἔρχεται μάλιστα τὰ πάνω κάτω, καί τότε, στά κάτω, ἐμεῖς στεκόμαστε ἀνάποδα, κι ὅμως δέν πέφτουμε –ἄλλο μέγα παράδοξο δηλαδή, ὁ νόμος τῆς βαρύτητας. Δέν τὰ συλλαμβάνουμε αὐτά. Μά τὰ πιστεύουμε. Στή γλώσσα ὅμως ἀρνούμαστε νά πιστέψουμε ὄχι τήν ἀρμόδια ἐπιστήμη ἀλλά αὐτά πού ἀπλά κι ὠραία μπορούμε νά τὰ δοῦμε μόνοι μας στά βιβλία, καί στή δική μας τή μικρὴ ἱστορία.

Ἄπ' τό σωστό στό λάθος στό σωστό

Τί βλέπουμε λοιπόν, δίπλα μας, στά βιβλία; "Ὅτι τό ὄρημι τοῦ Ὅμηρου ἔχει γίνει ὄρῶ στόν Ξενοφῶντα καί βλέπω στόν Ἐλύτη. Ποιός ἀπ' τοὺς τρεῖς ἔχει γλώσσα πλούσια καί ποιός γλώσσα φτωχή; Ποιός δυσκολεύτηκε νά ἐκφράσει αὐτό πού ἤθελε; Τοῦ ἔλειπε τοῦ Ξενοφῶντα τό ὄρημι καί ξέπεσε στό ὄρῶ; Καί συμβιβάστηκε ὁ Ἐλύτης μέ τό βλέπω; Φαντάζεστε νά εἶπε κανεῖς, ἐπιστήμονας, γραμματικός, διορθωτής, πῶς ὄχι, δέν μᾶς κάνει τό ὄρημι, νά τό κάνουμε ὄρῶ, καί ὄχι, οὔτε ὄρῶ: βλέπω, καλύτερα. Ἀντίθετα, δέν σᾶς φαίνε-

ται σάν νά ἀκοῦμε τίς φωνές πού θά στηλίτευαν τό λαθεμένο ὄρῶ ἀντί τοῦ ὄρημι, κι ἔπειτα τόν παροπλισμό τοῦ ὄρῶ (αὐτές πιά τίς φωνές τίς ἔχουμε πραγματικά σ' ἄφτιά μας), ὅταν ἄρχισε νά ἐπικρατεῖ τό *βλέπω*. Μιά ἱστορία «φθορᾶς» εἶναι δηλαδή ἡ γλώσσα, μιά ἀλυσίδα λαθῶν.

Λάθος ὁ *σμίπους* πού ἔγινε *κράββατος*, ὅπως λέει ὁ Φρύνιχος τήν ἐποχὴ τοῦ «ἄρον τόν κράββατόν σου» κι αὐτός ὁ «πάνυ ἔκφυλος» *κράββατος* ἔγινε τώρα *κρεβάτι*. Φώναζε ὁ Φρύνιχος ὅτι τό *βρέχειν* ἀντί γιὰ τό *ῥεῖν*, μάλιστα, τό *ῥεῖν*, εἶναι «παντελῶς ἀποδοκιμαστέον», καί ὅτι εἶναι «ἀηδής» ἢ λέξη *διωτικόν*, μέ τήν ὁποῖα κάποιοι «προχειρολόγος» τῆς ἐποχῆς θά συνόψιζε τό «χρήσιμον ἐν τῷ βίῳ».

"Ὅλα λάθη, ἀπό τὰ πιό ἀπλά καί φαινομενικῶς ἀνώδυνα –πού τώρα φαίνονται ἀνώδυνα, ἢ πού τὰ ὀνομάζουμε, τώρα πιά, προῖον ἀπλούστευσης, συμμόρφωσης, ἀναλογίας, ἢ ἔλξης: τὰ ὀνομάζουν δηλαδή ἔτσι οἱ ἐπιστήμονες, τώρα πού παρατηροῦν καί ἐξημενεύουν τὰ φαινόμενα, καί τὰ δεχόμαστε κι ἐμεῖς. Θέλω ὅμως πάντοτε νά σκεφτόμαστε πῶς νά τὰ ἔλεγαν οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς, τότε πού θά ξεπήδαγε τό λάθος, ἢ ἀλλαγὴ, σέ κάποιου τό στόμα, τή γραφίδα, τόν πάπυρο, τήν περγαμινή. Νά δοῦμε λοιπόν τό *δεικνυμι* πού γίνεται *δεικνύω*, καί σήμερα *δείχνω* τό *ὀμνυμι* πού γίνεται *ὀμνύω*, ἕνα *ὀμνύω* πού σήμερα μόνο στόν Καδάφη ἐπιζει, ἀλλιῶς *ὀρκίζομαι* ἢ τό *οὖς-τοῦ ὠτός, ὠτίον*, καί ἀπό ἐκεῖ *ἀφτί*.

Φθορά θά ἦταν, λάθη δηλαδή, καί τὰ συμφωνικά συμπλέγματα πού ἀπλοποιοῦνταν: τό *σικχαίνομαι-σικχαίνομαι*, τό *ρογγαλίζω-ρογγαλίζω*, ὁ *σφιγκτός-σφικτός-σφιχτός*, τὰ *σπλάγχχνα*, ὁ *βραγχχός*.

Τό αἰώνιο πρόβλημα μέ τήν εἰσαγωγή ξένων λέξεων –ἐδῶ πιά θά μᾶς βούλιαζαν τὰ παραδείγματα. Ἡ τίς ξένες καταλήξεις: τήν ἰταλική κατάληξη *-άδα*, πού μᾶς καταδίκασε, βλέπετε, κάποιο ἀπομεσήμερο, σέ *βαρκάδα*, ἢ τή λατινική κατάληξη *-άτος*, πού μᾶς τιμώρησε μέ τό *σολωμικό τῆς αὐγῆς τό δροσάτο ὕστερο ἀστέρι!* Αὐτά, θά μᾶς ποῦν, κάποτε συμμορφώνονταν στό τυπικό τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας, ἐνῶ σήμερα... Ἄλλο εἶναι τό θέμα μας ἐδῶ: ἐάν γίνονταν αὐτομάτως ἀποδεκτά, ἐπειδή τάχα συμμορφώνονταν.

Πᾶμε πίσω στά λάθη: νά δοῦμε τὰ χειρότερα: ἐκεῖ πού οἱ λέξεις ἀλλάζουν σημασία: Ποιά διαστροφή, λοιπόν, ἢ μήπως φιλοπαιγμων διάθεση, ἔκανε τόν ἀρχαῖο καλόν νά εἶναι σήμερα *ῥαῖος*, καί καλός νά εἶναι ὁ ἀρχαῖος *ἀγαθός*, πού σήμερα κοντεύει νά εἶναι μόνο *ἀφελής*; Ποιός νά εἶπε ὅτι ὄχι δά καί νά λέμε ὅλα τὰ πουλιά *ὄρνιθες* –μόνο τίς *κόττες!* Ἡ νά ἦταν ἄραγε προπάππους τοῦ Λαφάργκ (μέ τό περίφημο δικαίωμα στήν τεμπελιά) αὐτός πού ἔκανε τή *δουλεία* - *δουλειά*;

Ἄκόμα χειρότερα, καί μυστήρια. Τό *νερό* (*νηρόν*), πού ἦταν κάποτε ἐπίθετο, σήμαινε *φρέσκος*, καί προσδιόριζε, μεταξύ ἄλλων, καί τό *ὔδωρ*: *νηρόν ὔδωρ*. Καί μάλιστα ὁ Φρύνιχος, ξανά, ἔλεγε: «νηρόν ὔδωρ μή εἶ-

πης, ἀλλὰ πρόσφατον, ἀκραιφνές). Κανένας δέν τόν ἀκουσε. Ὅχι μόνο! Ἐγινε τό ἐπίθετο οὐσιαστικό, καί ἐκτόπισε τό ὕδωρ. Ἐνα ἀντίστοιχο σενάριο φαντάζει σήμερα ἐξωπραγματικό: τό ἐπίθετο κόκκινος, λόγου χάρη, πού μπορεῖ νά προσδιορίζει ἀπό τό τριαντάφυλλο ἕως τό φόρεμα μιᾶς κυρίας, νά ἐπικρατήσῃ καί νά σημαίνει κάποτε τριαντάφυλλο ἢ φόρεμα –τό ὁποῖο φόρεμα, πού θά τό λένε πιά «κόκκινο», θά χρειαστεῖ τότε ἄλλο ἐπίθετο γιά νά προσδιορίσῃ τό χρώμα τό ὁποῖο λέμε σήμερα «κόκκινο»: ἐπιστημονική φαντασία, μά νά πού κάτι τέτοιο ἔγινε, αἰῶνες πρὶν!

Λεξιλογικό καί πολιτισμικό χάσμα

Κι ἄλλα χειρότερα, βλάσφημα καί σκανδαλιστικά, μά καί ἐπίκαιρα. Τήν παράλλη Δευτέρα, Μεγάλη Δευτέρα, ἂν πᾶμε στήν ἐκκλησία θά ξανακούσουμε στό εὐαγγέλιο ὅτι κάποιος «γαμήσας ἐτελεύτησε...» Τώρα ξέρομε ὅτι δέν πέθανε ἀπό κατάχρηση, ὅταν ὅμως τό ἀκούγαμε αὐτό μικρότερο (ὅπως καί τώρα, φυσικά, ὅταν τ' ἀκούει τό σημερινό παιδί), μαζί μέ τό ἐξίσου ἀνιερὸ ἔκλασε τοῦ Ἰησοῦ στήν πιό ἱερή στιγμή, τότε πού παρέδιδε τό σῶμα καί τό αἷμα του στοὺς μαθητές του (λαβὼν ἄρτον, ἔκλασε καί εἶπε...), καί τόσα ἄλλα, τότε λοιπόν, ὅταν τὰ ἀκούγαμε αὐτά πλάι στά κηρύγματα γιά τή μία καί ἐνιαία γλώσσα, τήν περιούσια γλώσσα πρότυπο, ἀπλῶς σκανδαλιζόμαστε, τὰ παρανοοῦσαμε –καί «παρανοοῦσαμε». Κανείς δέν μᾶς ἔλεγε τότε, καί οὔτε λέει καί μετά, πῶς, ναί, ἡ γλώσσα μία καί ἐνιαία εἶναι, ἀλλὰ μέ σαφῶς διακριτά, μέσα στήν πορεία τῶν αἰῶνων, τὰ πολλά καί διαφορετικά στάδιά της, πού εἶναι ἴδια καί διαφορετικά μαζί ὅσο ἴδια καί διαφορετικά εἶναι, λ.χ., τὰ μέλη μιᾶς οἰκογένειας, ἀκόμη καί στή «συγχρονία» τους, ὁ πατέρας δηλαδή μέ τό γιό του, κοκ. Ἐδῶ πάντως θέλω πάλι νά φανταστοῦμε τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς ὅπου τό *γαμῶ=νυμφεύομαι*, *παντρεύομαι*, ἄρχισε νά δηλώνει ὄλο καί περισσότερο, κι ἔπειτα ἀποκλειστικά, τήν ἐρωτική πράξη. (Σκόπιμα χρησιμοποιοῦν παραδείγματα ἀπό αὐτά πού τὰ λέμε «σόκιν», νά δοῦμε ὅτι μέσα στή συνέχεια τῆς γλώσσας, πλάι στίς λέξεις πού ἔμειναν ἀναλλοίωτες ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Ὁμήρου, τήν ἴδια ἀκριβῶς στιγμή κάποιες «ἀλλοιώσεις» ἐπιμένουν νά μαρτυροῦν κατά τόν πλέον σκανδαλιστικό τρόπο τήν «αὐτόβουλη» πορεία τῆς γλώσσας, νά ὑποδεικνύουν ὄχι ἀπλῶς τό αὐτονόητο χρονικό χάσμα ἀλλὰ καί χάσμα αἰῶνων πολιτισμικό, ἄλλοι θά λέγαν «ἠθικό», ἀπό τό ἱερό στό ἀνιερὸ κοκ.) Ἄλλο σενάριο, κατά μίμησιν καί αὐτό: τό σημερινό πλέον *γαμῶ*, τό «ὑποκατάστατο» τοῦ παλαιοῦ *νυμφεύομαι*, νά ἐκτοπιστεῖ, λ.χ., ἀπό τό *πῆδῶ* ἢ ἀπό τό *παίρνω*, πού θά χάσουν ὅλες τίς ἄλλες σημασίες τους καί θά δηλώνουν ἀποκλειστικά τήν ἐρωτική πράξη: ἡ σημασία αὐτή ὑπάρχει ἤδη, καί μάλιστα στό *παίρνω* ἐντοπίζονται διαφορετικά ἐπίπεδα: ἀπό τό οὐσιαστικά σεμνότυφο

«τὴν παίρνει», «τὴν πῆρε», ὅπως διαβάσουμε, κυρίως σέ μεταφρασμένη λογοτεχνία, ἀπό τὰ γαλλικά, ἕως τό σαφῶς ἀγοραῖο –μέ συγχωρεῖτε– «τόν παίρνει».

Ἀλλὰ καί ὁ σημερινὸς ἀγγλόφωνος, ὁ ὀμιλητὴς δηλαδή τῆς γλώσσας κοσμοκρατείας πού τήν τρέμουν γλώσσες μικρές καί μεγάλες, ὁ ἴδιος πού λέει (καί τό λένε καί τὰ λεξικά του –προσοχή, δέν ἀναφέρομαι σέ γλώσσα life-style), αὐτὸς πού λέει τό ἀκραιφνῶς γαλλικό «φιανσέ» (*fiancee-fiancee*) γιά τό ἀραβωνασικός-ιά, καί σημειώνει καί τόν τελείως ξένο στή γλώσσα του τόνο στό *e*, καί λέει *γκαράζ* προφέροντάς το γαλλικά, μέ παχύ ζῆτα, καί *ἀβάν-γκάρντ*, αὐτὸς λοιπόν ὁ Ἄγγλος δέν τολμάει νά πεῖ ὅτι τό πάρτι ὅπου πῆγε ἦταν gay, γιατί ἀμέσως θά θριαμβεύσει ὁ Χριστόδουλος καί ἡ Μαλβίνα, πού ἔχουν κάνει ντοκτορά γιά τόν μειωμένο ἀνδρισμὸ τῶν ξένων γενικά, τῶν Ἄγγλων εἰδικότερα. Αὐτοὶ μετροῦν τόν ἀνδρισμὸ, ἐμεῖς μετροῦμε τίς γλώσσες, καί τίς χωρίζουμε σέ πλούσιες καί φτωχές, σέ ἀνώτερες καί κατώτερες. Ὅπως μπορεῖ καί ὅπως βούλεται ὁ καθένας. Θέμα ἰδεολογίας εἶναι ἐντέλει.

Πέραν τοῦ ἐφησυχασμοῦ καί τοῦ πανικοῦ

Στά σοβαρά, ὅμως: τί κάνουμε τώρα, τί κάνουμε κάθε φορὰ; Ἐμεῖς, οἱ ἄλλου τύπου ἴσως ρυθμιστές, θά ποῦμε, τάχα, ὠραῖα καί καλά τὰ λάθη; Φέрте μας λάθη, γιά νά πάει μπροστά ἡ γλώσσα; Ὅχι, πρῶτα θά καταλάβουμε ἀκριβῶς ὅτι δέν εἴμαστε ἐμεῖς οἱ ρυθμιστές, οἱ τροχονόμοι. Ἐμεῖς θά διορθώνουμε μέ τό κόκκινὸ μας, μά θά ἀποφασίσῃ κάποτε ἡ ἴδια ἡ γλώσσα, σύμφωνα μέ τίς ἀνάγκες της καί μέ τή δική της λογική, τί θά δεχτεῖ καί τί θά ἀπορρίψει, τί θά κρατήσῃ καί τί θά ἀποβάλῃ. Κανένας ἐφησυχασμὸς δηλαδή, μά προπαντὸς κανένας πανικός. Ὅμως ἡ κινδυνολογία –θά τό πῶ ἀπερίφραστα–, εἶτοι ὅπως γυρίζει προκλητικά τήν πλάτη στήν ἱστορία, στήν ἴδια τή γλώσσα, ἀλλὰ καί στήν κοινή λογική, ἀπαγορεύεται. Στό κάτω κάτω, ἂν κινδυνεύει μιὰ γλώσσα, μπορεῖ νά κινδυνεύει ἀπό τόν ἀπαξιωτικὸ λόγο, αὐτόν πού ἀποστρέφει τό πρόσωπό του ἀπὸ τή γλώσσα τῆ «φθαρμένη», λέει, ἢ καί τῆ «νεκρῆ», καί δηλητηριάζει τήν ψυχὴ, τῶν νέων παιδιῶν ἰδιαίτερα, καί τῆ ζωὴ μας.

Ὅμως ἡ γλώσσα, ὅπως πάντα, προχωρεῖ, ἐπιλέγει, σωστά καί λάθη μαζί καί προχωρεῖ, καί εἶναι πάντα ἐκεῖ, ἔτοιμη νά ὑποδεχτεῖ τόν Ὁμηρο, ἀλλὰ καί, αἰῶνες μετά, τόν ἀλλόγλωσσο, τόν Σύρο Ρωμανὸ τόν Μελωδό, πολλοὺς αἰῶνες ἀργότερα τόν ἰταλοτραφῆ Διονύσιο Σολωμό, μόλις χτές τόν Σεφέρη καί τόν Ἐλύτη, ὅλους ἐμᾶς, ὅσους μέ ἐγνοια καί μ' ἀγάπη τήν προσεγγίζουμε, καί ἀπ' ἀγάπη πάντα διαπιστώνουμε ἄλλοι τόν θάνατο ἢ τῆ ζωὴ της, τῆ φθορὰ ἢ τήν ἀφθαροσία της: δέν τίς γνωρίζει ὅμως αὐτές τίς ἐννοίες ἡ γλώσσα: μέσα ἀπὸ τήν ἱστορία της, μέ τήν πορεία της, εἴν δέν τίς χλευάζει ἐλαφρῶς, πάντως τίς ἀγνοεῖ. Εἶναι ἐκεῖ.

ΑΠΟ ΤΙΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

- **ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ. Ιστορία της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας, εκδόσεις Σοκόλη, Αθήνα 1999, τόμοι 3, σ. 558 + 660 + 542.**

Περισσότεροι από εκατόν πενήντα πανεπιστημιακοί, από πολλές ευρωπαϊκές χώρες, εργάστηκαν εκ παραλλήλου για τή δημιουργία αυτού του έργου. Από ελληνικής πλευράς, στή δεκατετραμελή βασική ομάδα πού έχει τόν συντονισμό και τήν ευθύνη για τά αντίστοιχα κεφάλαια, συμμετέχει ή Έλένη Πολίτου-Μαρμαρινού, ή όποια και συνέγραψε αυτό πού αφορά τό δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα (ρεαλισμός και νατουραλισμός). Επίσης, οι Α. Βασιλικοπούλου (Η βυζαντινή κληρονομιά), Κ. Στεργιόπουλος (Κ.Π. Καβάφης), Ν. Βαγενάς (Γ. Σεφέρης), Δ. Άγγελάτος (Ρέα Γαλανάκη) έχουν γράψει τά εδάφια «έλληνικού ενδιαφέροντος», ενώ οι Όλ. Φράγκου-Ψυχοπαίδη, Ρ. Φράγκου-Κικίλια, Γ. Γιατρομανωλάκης, Α. Καραθανάσης, Κ. Πηδώνια, Άλ. Πολίτης, Σ. Άλεξίου συμπληρώνουν τίς σχετικές ψηφίδες σέ έπιμέρους περιόδους και θέματα. Άποτέλεσμα τής δουλειάς έγκυρων μεταφραστών ή ελληνική έκδοση, φροντισμένη και έπιμελημένη, μέ πλούσια και έπιτυχημένη εικονογράφηση, ακολουθεί τό δρόμο πού ήδη έχουν διανοίξει οι κλασικές πλέον σειρές των εκδόσεων Σοκόλη.

Έν γένει καλό και χρήσιμο ένα έργο σάν αυτό, μά τό έρώτημα είναι ποιές συγκεκριμένες ανάγκες έρχεται νά έξυπηρετήσει ένα έγχείρημα τέτοιας έμβέλειας και μέ ποιό τρόπο τίς ικανοποιεί. Στόν πρόλογο, οι Άνικ Μπενουά-Ντυσωζούα και Γκύ Φονταίν, πού έχουν τή διεύθυνση τής έκδοσης, ορίζουν τήν άφετηρία τους: «Οι κατάλογοι όλων των μουσείων των Καλών Τεχνών είναι διεθνείς. Τί γίνεται μέ τούς άλλους εκείνους καταλόγους τής λογοτεχνίας πού είναι οι ιστορίες των λογοτεχνιών; Αυτοί είναι έθνικοί, κυρίως έθνικοί, δυστυχώς!».

Άν μιλάμε για καταλόγους και λεξικά, τότε τό πράγμα είναι σχετικά απλό, γιατί άρκει νά συνοψίσουμε αντίστοιχες εκδόσεις άπο τίς χώρες πού αποτελούν τή γεωγραφική Ευρώπη και μιά καλή έπιμέλεια. Άπό αυτή τήν άποψη, ό περιγραφικός κύριος τίτλος «Ευρωπαϊκά Γράμματα», παρ' ότι άφόρητα έπεκτατικός, μπορεί νά στεγάσει μιά προσπάθεια καταγραφής και κατ' άρχήν παρουσίασης. Άν όμως πρόκειται για συμπαρουσίαση, συνεξέταση, σύνθεση και έν τέλει «Ιστορία τής ευρωπαϊκής λογοτεχνίας», όπως ό υπότιτλος δηλοί, τότε τά πράγματα αλλάζουν. Άν ό στόχος είναι ή αναζήτηση τής ευρω-

παϊκότητας στή λογοτεχνία, ως συνιστώσα τής ζητούμενης ένγένει ευρωπαϊκότητας, πού αναζητείται κάτω άπο τό βάρος των αναγκών τής δρομολογημένης και διακυβευόμενης ευρωπαϊκής ένοποίησης, τότε οι άπαιτήσεις είναι ιδιαίτερα ύψηλές, οι άπαντήσεις πιθανόν χρονοδóρες και σίγουρα βασανιστικές, όπωσδήποτε τίποτα άξιο λόγου δέν μπορεί νά έπιτευχθεί κάτω άπο τό βάρος του ύπερφιάλου «δυστυχώς!» του πρόλογου.

Και έν άρχή τό έρώτημα πού τόσο συζητήθηκε μέ άφορητή τό Ευρωπαϊκό Μουσείο: πότε άρχίζει, ή Ιστορία τής Ευρώπης, πότε ή ιστορία τής ευρωπαϊκής λογοτεχνίας; Η παρούσα έκδοση ξεκινά μέ τό κεφάλαιο «Η έξω-ευρωπαϊκή κληρονομιά», όπου εξετάζονται (ευρωκεντρικά) τά ρεύματα του έξωτισμού και του έξευρωπαϊσμού. Άκολουθούν τά σχετικά σύντομα κεφάλαια «Η έλληνο-λατινική κληρονομιά», «Η ιουδαιο-χριστιανική κληρονομιά», «Η βυζαντινή κληρονομιά», και έν συνόλω τά τέσσερα αυτά κεφάλαια προτάσσονται του κατ' ουσίαν έναρκτηρίου «Η γένεση των ευρωπαϊκών γραμμάτων», ή όποια τοποθετείται ανάμεσα στόν όγδοο και τόν δέκατο τρίτο αιώνα. Σ' αυτήν τήν περίοδο, διακρίνονται τρία έπιμέρους πολιτισμικά σύνολα, τό Βυζάντιο, ό σλαβικός χώρος και ή λατινική Δύση, διάκριση πού μάλλον άξιολογείται ως εφήμερη.

Τό σημείο εκκίνησης για τήν ευρωπαϊκή λογοτεχνία τοποθετείται εκεί όπου και αυτό τής ευρωπαϊκής ιστορίας, δηλαδή στήν έποχή του κράτους του Καρλομάγνου. Η όλη διαδρομή έχει σάν «έδρα» τή δυτική Ευρώπη και τίς γλώσσες πού κυριαρχούν, ένω ή λογοτεχνία των «άπομακρυσμένων» χωρών, δηλαδή όλων δέν χωράνε στήν έπιχειρούμενη ευρωπαϊκή ένοποίηση, είτε παρουσιάζεται ύποβαθμισμένη, είτε έντάσσεται στό όλο σχήμα δια των εύκόλως μεταφράσιμων στοιχείων των έπιμέρους έθνικών λογοτεχνιών, είτε, σωστότερα, διά των συμβατών μέ τήν εικόνα πού έχουν οι σημερινοί Δυτικοευρωπαίοι για τό παρελθόν και τήν ιστορία τους, συμβατών και μέ τήν ζητούμενη ευρωπαϊκότητα. Όλα αυτά βέβαια δέν γίνονται μέ βίαιο τρόπο, δέν καταργούνται κάποιες βασικές συμβάσεις και παραδοχές, αλλά συνθέτουν μιά όρισμένη ανάγνωση τής ευρωπαϊκής λογοτεχνίας, ή όποια όμως δέν θά μπορούσε νά ταυτιστεί, γενικά, μέ τήν ιστορία τής. Για παράδειγμα, οι προτιμώμενοι άπο ελληνικής πλευράς Καβάφης και Σεφέρης όντως έχουν θέση σέ όποιοδήποτε άξιολογικό και συνθετικό σχήμα και στίς δέ «σύγχρονες μορφές», γιατί όχι, ή Γαλανάκη. Όμως, μιά ιστορική άποτίμηση θά έπρεπε νά άναμετρηθεί μέ τό μέγεθος

του Κάλβου, του Παπαδιαμάντη, του Έλύτη, ενώ, με τό πιστόλι της επιλογής στον κρόταφο, μάλλον θα είχε επιλέξει αντίστροφα ανάμεσα στον άγνωστο στην Εύρωπη και ίσως αδιάφορο από τή σκοπιά που συζητάμε Σολωμό και στον γνωστό και πλέον «συμβατό» Σεφέρη.

Τό αίτημα λοιπόν της εύρωπαϊκότητας κατανοητό και όπωσδήποτε νόμιμο, όπως και τό έν πολλοίς άμετάφραστο της λογοτεχνίας δεδομένο. Ένα έγχειρημα σαν τό προκειμένο δέν πρέπει νά κρίνεται από τήν έξαντλητική παρουσίαση, αλλά από τό άν συνθέτει ένα πρόσωπο της εύρωπαϊκής λογοτεχνίας τό όποιο φωτίζεται έπαρκώς και άν υπάρχουν ισχυρές ένδειξεις για τίς πλευρές που μένουν άθέατες. Άν ή γλώσσα της ζωγραφικής είναι (σχεδόν) διεθνής, ή εικόνα της εύρωπαϊκής λογοτεχνίας είναι άποτέλεσμα της γλωσσικής της Βαβέλ, οι «έθνικές ιδιαιτερότητες» δέν συνιστούν κάποιο αναπόφευκτο «πρόβλημα» αλλά άποτελούν τίς έκδοχές και άποχρώσεις που τονίζουν σωστά τά βασικά χρώματα, είναι τά περάσματα από τή μιά χρωματική περιοχή στην άλλη. Μά και ή Ιστορία της Εύρωπαϊκής Λογοτεχνίας δέν μπορεί νά γραφεί παρά μέσα από άπόπειρες σαν αύτή. Μάλιστα, ή ιστορία της εύρωπαϊκής ένοποίησης έτσι άπογράφεται, έγκυρα και μέ τρόπο χαρακτηριστικό. Άπαραίτητη και ένδιαφέρουσα λοιπόν ή σειρά, ταυτόχρονα και μιά σαφής προειδοποίηση, πώς θά χρειαστεί νά περιμένουμε αρκετά για τίς «όριστικές» άπαντήσεις και έκδόσεις.

- ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΙΣΑΡΙΔΗΣ, *Συναντήσεις και έννοχές, διηγήματα, έκδόσεις Κέδρος, Άθήνα 2000, σ. 166.*

Μετά τό Χρονικό μιάς πρεμιέρας (Έξάντας, 1997) ό έκ Βεροίας σαραντάχρονος διηγηματογράφος έπανέρχεται μέ ένα δεύτερο βιβλίο, ένώ έχει παρεμβληθεί και ένα θεατρικό που άνέθηκε από τό ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Σεργών. Ώριμος συγγραφέας ό Καισαρίδης, μέ μιά ιδιάζουσα ποιητικότητα στή γλώσσα του, τά διηγήματα του, μαζί μέ τήν έμβόλιμη νουβέλα που υπάρχει και στά δύο βιβλία του, κινούνται παλινδρομικά μεταξύ του φανταστικού και του πραγματικού, περνούν συνεχώς από τό άχνό ιστορικό τοπίο στά ύλικά τεκμήρια-έρείσματα της μνήμης. Η γλώσσα άποτελεί τό όχημα, τόν καμβά και τό κυριότερο «τεχνικό» του μέσο, χρωματίζει και φωτίζει τά γενόμενα, γεμίζει τά κενά της αφήγησης, έξαυλώνει τίς μορφές, χαρακτηρίζει τά πρόσωπα, σχεδόν δημιουργεί τήν αφήγηματική δομή. Η ροή της αφήγησης σέ μεγάλο βαθμό έξαρτάται από τή ρυθμική άγωγή του λόγου, οι διακυμάνσεις του, ακόμα και ή μετρική άποτύπωσή του, φθάνουν νά επικαλύπτουν τό στόρυ, πολλές φο-

ρές έγγίζουν τά όρια της εκζήτησης, αλλά σπανίως τά ξεπερνούν. Χωρίς, παρ' όλα αυτά, νά είναι γλωσσοκεντρικά, τά διηγήματα του Καισαρίδη άποφεύγουν και τή συνηθισμένη λύση της προσχώρησης στην ίμπρεσιονιστική γραφή, έστω και άν συχνά έρωτοτροπούν μαζί της.

Ό συγγραφέας επέλεξε νά έδράσει τή γραφή του στα όρια της ποιητικής του μύθου, έγχειρημα φιλόδοξο και παρακινδυνευμένο, τό όποιο έγείρει άπαιτήσεις μεγάλες, προϋποθέτει ύπόβαθρο τρομακτικό και σχεδόν άπαγορεύει εύρύτερες άναπτύξεις, προβλήματα που μέχρι στιγμής τά ξεπερνά προτιμώντας τά σύντομα διηγήματα και, εδώ, τό σπάσιμο της νουβέλας σέ μικρά κεφάλαια. Έξ άρχής βρίσκεται μέσα σέ διλήμματα πρωτογενή, που προσδιορίζονται από τά άρχαία εκείνα «βέλτιον» και «καθόλου» και πάντα πρό του άλματος στο κενό. Η ίδια ή φορά της γραφής του Καισαρίδη άποζητά τήν άρτίωση, ή όποία εκτός από τή βεβαιωμένη συγγραφική δυνατότητα άπαιτεί και πλήρη συνείδηση συγγραφέα. Τό σημαντικό δέν μπορεί νά προκύψει διά της άποφυγής, ή τεχνική των άποχρωματισμένων εικόνων αφήνει γκρίζες σκιές εκεί όπου οι πυρήνες του λόγου. Δέν είναι εύκολο νά ύποθέσει κανείς τή συνέχεια, πάντα ύπάρχει ή μικρή εκείνη πιθανότητα για τό μεγάλο, ή επανάληψη και ή άνάπτυξη σίγουρα μπορούν νά προσθέσουν καλούς και ένδιαφέροντες τίτλους στην πεζογραφία μας, έστω και άν, σέ τελευταία άνάλυση, θά σημαίνουν τήν ήττα μιάς έλπιδοφόρας γραφής. Ήττα βέβαια, αλλά σέ μιά μάχη που δόθηκε, έστω και άν μέ άψιμαχίες ή έλεγχόμενες μικρές συγκρούσεις και όχι έκ παρατάξεως. Άλλωστε, πόσοι τολμούν και κυρίως μπορούν νά τήν δώσουν έτσι; Σέ κάθε περίπτωση, όμως, μιλάμε για προβλήματα μιάς δόκιμης γραφής, ύποθέτουμε επί μιάς δυνατότητας ύπαρκτης, έχουμε νά κάνουμε μέ ένα σοβαρά ύποσχόμενο συγγραφέα.

Δέν είναι τά ήφαιίστεια που αίφνιδιάζουν/ μετά από βάθη έσβεσμένης σιωπής,/ δέν είναι αυτά που έρχονται μέσ απ' τή λάβα του χρόνου,/ μόνο είν' ένα παιδί τό πιο παλιό μυστήριο,/ και πριν ή όργισμένη φλόγα του ξεσπάσει,/ έτοιμος νά 'σαι,/ των αντιδράσεων του τή θέρμη νά αισθανθείς/ πάνω στή μούχλα του κορμιού σου...

Κώστας Βούλγαρης

- ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΑΡΚΗΣ, *Τό τέλος της σοφίας. Άπό τή μεταφυσική στην κοινωνική θεωρία*, έκδ. Στάχυ, Άθήνα 1999, σ. 444.

Στήν πρώτη του μεγάλη μελέτη στα ελληνικά (ή Έλλογος κατακραυγή. Για τήν Κριτική θεωρία, έκδ.

Σμίλη, Ἀθήνα 1990 καί τό *Ἰπὸ τήν σκιάν τοῦ Πλάτωνος. Δοκίμια Εὐρωπαϊκῆς φιλοσοφίας*, ἐκδ. Στάχυ, Ἀθήνα 1996 ἦσαν συλλογές κειμένων, ὁ Μαρκῆς γεφυρώνει τά παλαιότερα ἐνδιαφέροντά του γιά τό πρόβλημα τῆς γλώσσας ἰδωμένο ἀπό τήν σκοπιά τῆς Σχολῆς τῆς Φραγκφούρτης (βλ. D. Markis, *Protophilosophie. Zur Rekonstruktion der philosophischen Sprache*, Suhrkamp, Φραγκφούρτη 1980) μέ τά σημερινά ἐνδιαφέροντά του, πού ἀφοροῦν στήν Συστηματική θεωρία τοῦ Νίκλας Λούμαν (τοῦ ὁποίου κυκλοφόρησε πρὶν ἓνα χρόνο, τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1999, τό *Νομιμοποίηση μέσω διαδικασίας* ἀπό τήν Κριτική, ὅπου εἶχε ἤδη δημοσιευθεῖ ἡ *Εἰσαγωγή στή συστημική θεωρία* τοῦ Χ. Βίλκε τό 1996). Πῶς μποροῦν οἱ θεομοί (στούς ὁποίους ἀνήκει κατ' ἐξοχήν ἡ γλώσσα) νά μὴν ἐργασιοποιοῦνται, ὅταν ἔχει καταρρεύσει κάθε μορφή γνώσης στηριζόμενη στό ἀλάθητο, ὅταν –ὅπως διδάσκει ἡ συστημική θεωρία τοῦ Λούμαν προεκτείνοντας θέσεις τῶν Χορκχάιμερ καί Ἀντόρνο– εἶναι ἀνεφικτή γιά μᾶς μιά μεταγλώσσα ἰκανή νά ἐλέγχει τά ἐπί μέρους ἰδιώματα, μιά *μεταφυσική*; Εἰδικά, «μπορεῖ ὁ μαρξισμός νά ἐπιδιώσει τῆς “ἀπομύθευσής” του»; (σ. 374). Τέτοια εἶναι τά θέματα πού προσεγγίζει ἐδῶ ὁ Μαρκῆς, ἐπιστρατεύοντας μεγάλο πλοῦτο γνώσεων (ἀλλά δυστυχῶς χωρίς καμμία παραπομπή σέ βιβλιογραφία, καί χωρίς νά γράφει μέ λατινικούς χαρακτήρες πουθενά τά πολλά ὀνόματα ξένων στοχαστῶν).

- ΚΟΣΜΑΣ ΨΥΧΟΠΑΙΔΗΣ, *Κανόνες καί ἀντινομίες στήν πολιτική*, ἐκδ. Πόλις, Ἀθήνα 1999, σ. 670.

Τό ἕκτο (ἢ ἕβδομο) βιβλίο τοῦ Ψυχοπαίδη (μετά τό *Πρόβλημα τῆς θεμελίωσης μιᾶς Κριτικῆς τοῦ θεομοῦ λόγου*, Ἔρασμος 1976, πού ἐνωματώθηκε στό *Untersuchungen zur politischen Theorie von Immanuel Kant*, Schwartz, Γαλιτγκη 1980, τό *Ἱστορία καί μέθοδος*, γερμανικά 1984, ἑλληνικά, Σμίλη, Ἀθήνα 1994, τό *Ὁ Μάξ Βέμπερ καί ἡ κατασκευὴ ἐννοιῶν στίς κοινωνικές ἐπιστῆμες*, Κένταυρος, Ἀθήνα 1993, τήν *Πολιτική μέσα στίς ἐννοιες*, Νῆσος, Ἀθήνα 1997 καί τό *Ὁ φιλόσοφος, ὁ πολιτικός καί ὁ τύραννος. Γιά τήν πολιτική σκέψη τοῦ Πλάτωνα καί τοῦ Ἀριστοτέλη*, Πόλις, Ἀθήνα 1999) εἶναι καί τό ὀγκωδέστερο, καί ἴσως τό σημαντικότερο, μέ τήν ἐννοια ὅτι ἐπιβεβαιώνει καί συνάμα ἐκλεπτύνει τό πρότυπο τοῦ Ψυχοπαίδη, πού ἀποσκοπεῖ στό νά ἀνασκευάσει ἐγγενῶς τήν ἀποψη τοῦ Βέμπερ, ὅτι ἡ κοινωνική θεωρία ὀφείλει νά εἶναι ἀξιολογικά οὐδέτερη, ἀναδεικνύοντας ὅτι αὐτή ἡ θέση δέν συμφωνεῖ μέ τήν ἀποψη τοῦ ἴδιου γιά τήν ὀπωσδήποτε ἀξιακή συγκότηση κάθε τέτοιας θεωρίας, καί ἀντιπροτείνοντας μιά ἀξιολογική ἐρμηνεία τοῦ μαρξισμοῦ. Αὐτή ἡ ἐρμηνεία, πού

στηρίζεται τώρα –καί συγκεκριμενοποιεῖται– στήν ἀνάγνωση ὅλης τῆς παράδοσης τῆς πολιτικῆς καί κοινωνικῆς σκέψης, τῆς ἀρχαίας, στό πρῶτο βιβλίο τοῦ 1999, καί τῆς νεώτερης, σ' αὐτό γιά τό ὁποῖο μιλάμε ἐδῶ. Μολονότι μερικά κεφάλαια τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἔχουν ἤδη δημοσιευθεῖ αὐτόνομα, τό σύνολο ἀποτελεῖ μιά ἐνιαία πραγμάτευση τοῦ ζητήματος τῆς κανονιστικότητας (τῆς ἀξίας, τῆς ἀρνησης τοῦ σχετικισμοῦ) στήν πολιτική καί κοινωνική σκέψη –καί μιά σημαντική προσφορά στήν παγκόσμια βιβλιογραφία, πιστεύω.

- ΠΑΣΚΑΛ ΕΝΖΕΛ, *Ἡ ἀλήθεια. Στοχασμοί πάνω σέ μερικές προφανεῖς ἀλήθειες*, μτφρ. Στέλιος Βιρδικάκης, ἐκδ. Scripta, Ἀθήνα 2000, σ. 120.

Ἐνῶ ἀνήκει σέ μιά ἐντελῶς διαφορετική παράδοση, τήν «ἀναλυτική φιλοσοφία», τό βιβλίο τοῦ Ἐνζέλ ὑποστηρίζει, ὅπως ὁ Ψυχοπαίδη, μιά κανονιστική –ἀξιακή καί ἀντισχετικιστική ἀντίληψη γιά τήν ἀλήθεια. Μολονότι ἡ «μινιμαλιστική» θέση πού ὑποστηρίζει εἶναι τόσο «τετριμμένη» –εἶναι ἀλήθεια ὅτι «π», ἂν ὄντως π– πού εἶναι δύσκολο νά στηριχθεῖ ἐπάνω τῆς μιά τέτοια πρόθεση, ὅπως γνωρίζει ὁ ἴδιος. Τό ἔργο, κατατοπιστικό γιά τήν συζήτηση στήν ἐν λόγω παράδοση καί γλαφυρό, θά ἦταν ὡστόσο καλύτερο, πιστεύω, ἂν δέν κατηγοροῦσε ὅλους τούς γάλλους φιλοσόφους ἀδιακρίτως γιά σχετικισμό (καί ἐπίσης ἂν δέν θεωροῦσε, ἐν παρόδῳ, ὅλο τόν μαρξισμό ἐχθρό τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, σελ. 28).

Γιῶργος Φαράκλας

• ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

- Ἀργύρης Χιόνης, *Τότε πού ἡ σιωπὴ τραγουδοῦσε*, καί ἄλλα ἀσήμαντα περιστατικά, ποιήματα, ἐκδ. Νεφέλη, Ἀθήνα 2000, σ. 70.
- Εὐγένιος Ἀρανίτης, *Ἱστορίες του ἄρεσαν σέ μερικούς ἀνθρώπους πού ξέρω*, δευτέρη ἐκδοση, ἐκδ. Νεφέλη, Ἀθήνα 1999, σ. 356.

• ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

- Ulrich Beck, Ulf Erdmann Ziegler, φωτογραφίες Timm Rautert, *Μιά ζωή δική μας. Περιηγήσεις στήν ἀγνωστη κοινωνία πού ζοῦμε*, ἐκδ. Νῆσος, Ἀθήνα 2000, σ. 152.
- Ἀντώνης Δ. Μαγγανᾶς - Παναγιώτης Παπαϊωάννου, *Ὁ ἀστικός κώδικας γιά τόν πολίτη. Οἰκογενειακό δίκαιο. Μία ἐπιλογή παραδειγμάτων*, ἐκδ. Παπαζήση, Ἀθήνα 2000, σ. 278.

Δημήτρης Α. Στεργίου, *Τῆς Σοφοκλέους τό κάγκελο*, ἐκδ. Παπαζήση, Ἀθήνα 2000, σ. 550.

Κώστας Τσαρούχας, *Ἡ Μασονία στήν Ἑλλάδα*, ἐκδ. Ἑλληνικά Γράμματα, Ἀθήνα 2000, σ. 572.

● ΙΣΤΟΡΙΑ - ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Πέτρος Στ. Μακρής - Σταΐκος, *Κίτσος Μαλτέζος, Ὁ ἀγαπημένος τῶν θεῶν*, ἐκδ. Ὠκεανίδα, Ἀθήνα 2000, σ. 471.

Τάσος Κωστόπουλος, *Ἡ ἀπαγορευμένη γλώσσα. Κρατική καταστολή τῶν σλαβικῶν διαλέκτων στήν ἐλληνική Μακεδονία*, ἐκδ. Μαύρη Λίστα, Ἀθήνα 2000, σ. 407.

Ἐπιστημονικό συμπόσιο, *Ὁ ἐλληνικός ἐβραϊσμός*, ἐκδ. τῆς Ἐταιρείας Σπουδῶν Νεοελληνικοῦ Πολιτισμοῦ καί Γενικῆς Παιδείας, Ἀθήνα 1999, σ. 350.

Παῦλος Β. Πετρίδης, *Σύγχρονη ἐλληνική πολιτική ἱστορία. Τόμος δεύτερος 1862-1917*, ἐκδ. Γκοβόστη, Ἀθήνα 2000, σ. 312.

Ἑλληνική Ἐταιρεία Πολιτικῆς Ἐπιστήμης, *Ἡ δικτατορία 1967-1974. Πολιτικές πρακτικές - Ἰδεολογικός λόγος, Ἀντίσταση*, εἰσ. - ἐπιμ. Γιάννα Ἀθανασάτου, Ἄλκης Ρήγος, Σεραφεῖμ Σεφεριάδης, ἐκδ. Καστανιώτη, Ἀθήνα 1999, σ. 308.

● ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ

Barrie Houlihan, *Ντόπινγκ*, ἐκδ. Παπαζήση, Ἀθήνα 1999, σ. 360.

● ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

Δ.Ν. Μαρωνίτης, *Ὀμηρικά μεγαθέματα. Πόλεμος - Ὀμιλία - Νόστος*, ἐκδ. Κέδρος, Ἀθήνα 1999, σ. 276.

Ἀνδρέας Παναγόπουλος, *Παλίμνηστα καί ἄλλα κριτικά κείμενα καί διακείμενα ἀρχαῖα καί νέα*, ἐκδ. Παπαζήση, Ἀθήνα 2000, σ. 136.

● ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ

Ρόμπερτ Φ. Μπάρακι, *Νόαμ Τσόμσκι. Ἡ ζωή ἐνός ἀντιφρονούντα*, μτφρ. Πηνελόπη Ρομποτή, ἐκδ. Ἐκκρεμές, Ἀθήνα 2000, σ. 318.

● ΔΟΚΙΜΙΑ

Pascal Engel, *Ἡ ἀλήθεια. Στοχασμοί πάνω σέ μερικές προφανείς ἀλήθειες*, μτφρ. Στέλιος Βιρβιδάκης, ἐκδ. Scripta, Ἀθήνα 2000, σ. 120.

Βασίλης Καραποστόλης, *Ὁ Πειρασμός τοῦ Ἡρόστρατου. Περί ἠθῶν καί αἰσθημάτων*, ἐκδ. Ἀλεξάνδρεια, Ἀθήνα 1999, σ. 256.

Βασίλης Καραποστόλης, *Συμβίωση καί ἐπικοινωνία*

σὴν Ἑλλάδα, ἐκδ. Ἀλεξάνδρεια, Ἀθήνα 1999, σ. 236.

Stephen Jay Gould, *Ἀνακρίνοντας τή χλιετία*, μτφρ. Βασίλης Ἀδραχτιάς, ἐκδ. Ἑλληνικά Γράμματα, Ἀθήνα 1999, σ. 200. *σ Κείμενο καί ἐπικοινωνία*, ἐκδ. Ἑλληνικά Γράμματα, Ἀθήνα 1999, σ. 320.

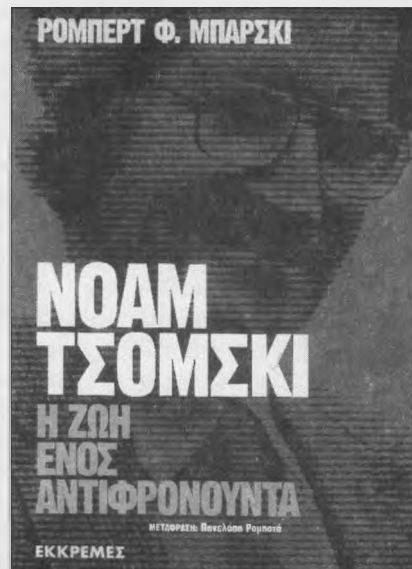
● ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

Ἐ. Κακούρος - Κ. Μανιαδάκη, *Διαταραχή Ἐλλειμματικῆς προσοχῆς - Ὑπερκινητικότητα*, ἐκδ. Ἑλληνικά Γράμματα, Ἀθήνα 2000, σ. 323.

Richard Carlson / Benjamin Shield, *Ἐγχειρίδιο τῆς ψυχῆς*, μτφρ. Ἀγορίτσα Μπακοδήμου, ἐκδ. Ἑλληνικά Γράμματα, Ἀθήνα 2000, σ. 270.

Henri Rubinstein, *Ἡ νόσος τοῦ Ἄλτσχάιμερ*, μτφρ. Φωτεινή Μεγαλούδη, ἐκδ. Ἑλληνικά Γράμματα, Ἀθήνα 2000, σ. 261.

Ἄννα Παγοροπούλου, *Ἡ γεροντική κατάθλιψη*, ἐκδ. Ἑλληνικά Γράμματα, Ἀθήνα 2000, σ. 126.

Το βιβλίο του Μπάρακι είναι βασικό για όλους όσοι ενδιαφέρονται για το έργο του Νόαμ Τσόμσκι και τις βαθύτερες ρίζες του. Με τον πλούτο των αυθεντικών πληροφοριών του σκορπίζει άπλετο φως στη σκέψη και τη δράση του "αποδεδειγμένου σημαντικότερου διανοούμενου εν ζωή". Το βιβλίο συνιστά ασύγκριτη εισαγωγή και προνομιακή πρόσβαση σε μια ζωή στρατευμένη στον αγώνα για έναν καλύτερο κόσμο, καθώς και στην σκέψη μιας απ' τις πιο αξιοσημείωτες μορφές της σύγχρονης ιστορίας.

Εκδόσεις
ΕΚΚΡΕΜΕΣ

Ιουλιανού 41 - 43 • Αθήνα 104 33 • Τηλ./Fax: 822.0006
Στόα του Βιβλίου • Πεσμαζόγλου 5 • Αθήνα • Τηλ.: 321.3583

ΤΡΕΙΣ ΔΗΛΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΙΑ ΠΑΡΑΙΝΕΣΗ ΤΟΥ ΜΙΧΑΛΗ ΜΟΔΙΝΟΥ

Ο εκδότης του *ΠΟΛΙΤΗ* Άγγελος Ήλεφάντης είχε την καλοσύνη, μετά τη δεύτερη επίθεση του κ. Σφενδουράκη κατά του βιβλίου *Η Φύση στην Οικολογία*, εκδ. ΣΤΟΧΑΣΤΗΣ, Αθήνα 1999, να θέσει στη διάθεσή μου τίς στήλες του περιοδικού, αν επιθυμούσα να απαντήσω. Τόν ευχαριστώ αλλά δεν νομίζω ότι έχω τίποτα να προσθέσω επί της ουσίας τη στιγμή αυτή, στόν επιστημονικά ενδιαφέροντα αυτό διάλογο (ίσως άλλοι έχουν) και παραπέμπω στο άρθρο μου «Η Φύση της οικολογίας», *Ο ΠΟΛΙΤΗΣ* /τ. 72/2000 όπως και στο επίμαχο βιβλίο. Ήπειδή, πάντως, πολλοί συνεργάτες και αναγνώστες του περιοδικού με ρώτησαν πού αποδίδω την ιδιάζουσα εμπάθεια τών επιθέσεων αυτών θά δηλώσω και πάλι ότι ούτε τόν κ. Σφενδουράκη γνωρίζω, ούτε τό έργο του και ότι, ειλικρινώς, αντίστην στόν πειρασμό να κάνω έρευνα αστυνομικού τύπου, προκειμένου να μήν παγιδευθώ σε εικασίες πού πιθανότατα δεν έχουν τίποτα να κάνουν με τίς άγνές προθέσεις του για έπιστημονική καθαρότητα. Τό μόνο πού γνωρίζω για τόν κ. Σφενδουράκη είναι ότι είναι Βιολόγος - Διδάκτωρ, όπως ο ίδιος μάς πληροφορεί, και από εκεί μπορώ να τεκμάρω και τούς πιθανούς δασκάλους του.

Η δεύτερη δήλωσή μου έχει να κάνει με τό ότι τό Διεπιστημονικό Ίνστιτούτο Περιβαλλοντικών Έρευνών είναι μιά άστική μη-κερδοσκοπική εταιρεία πού διεξάγει όντως διεπιστημονικό έργο. Όποιος πράγματι ενδιαφέρεται για τό έργο και τίς έρευνές μας μπορεί να γράψει ή να περάσει από τά γραφεία μας, αν και μέρος αυτού του έργου είναι δημοσιοποιημένο και ίσως γνωστό: συνι-

στά, δηλαδή, δημόσια παρέμβαση.

Τρίτον, στό Θερινό οικολογικό Πανεπιστήμιο δεν καλούμε «γνωστούς» μας, όπως εύκολα μπορεί κανείς να συνάγει από τόν ποικίλο κατάλογο όμιλητών και συγγραφέων. Νομίζω ότι είναι προοβολή κατά τών τελευταίων και του συγγραφικού - επιστημονικού τους έργου ο ύπαινιγμός αυτός και μάλλον θά έπρεπε να άποσυρθεί, όπως επίσης ή υπόθεση ότι στη χώρα μας (;) χρηματοδοτούνται - επιδοτούνται όσοι και μόνον όσοι έχουν φίλους σε κάποιο Ύπουργείο. Έάν κάποιος υιοθετήσει αυτή την άποψη θά φτάσει στο μάλλον άπαισιόδοξο συμπέρασμα ότι δεν υπάρχει διόλου αντικειμενική έρευνα στόν τόπο αυτόν και ούτε ποτέ υπήρξε, κάτι πού αφήνει έκθετη ολόκληρη την ακαδημαϊκή κοινότητα. Ειδικά για ένα νέο έπιστήμονα, όπως υποθέτω ότι είναι ο κ. Σφενδουράκης, άς μου έπιτραπεί να πώ ότι τέτοιου είδους γενικευμένα συμπεράσματα είναι θλιβερά με όλες τίς εκδοχές του όρου.

Τέλος, αν εκλάβω κυριολεκτικά τόν όρο ήμι-μάθεια πού τόσο εύκολα και έπανελημμένα μου προσάπτει ο κ. Σφενδουράκης, θά τόν θεωρήσω ως κομπλιμέντο (μακάρι να έγνωρίζα έστω και τά μισά απ' όσα ή οικολογική έπιστήμη μάς έμαθε όλες αυτές τίς δεκαετίες). Ήπειδή όμως οι λέξεις φέρουν ένα ιστορικό φορτίο και ή πιό πάνω λέξη εκλαμδάνεται συνήθως ως ύβρις, θά παρακαλούσα τόν νέο έπιστήμονα να τήν χρησιμοποιεί με μεγαλύτερη φειδώ, όχι μόνο για λόγους εύπρέπειας αλλά γιατί χαρακτηρισμοί αυτού του τύπου έπιστρέφονται με μεγάλη εύκολία και συχνά με περισσή εύστοχία στούς πομπούς τους. Άλλά και έ-

πειδή από τήν εποχή του Πλάτωνα και του Γοργία του, αν όχι από παλιότερα, γνωρίζουμε ότι ο διάλογος άπαιτεί μιά κοινή γλώσσα. Αυτή ή «κοινότητα» όφείλει να καλλιεργηθεί στούς όντως χαστικούς καιρούς πού ζούμε.

Μιχάλης Μοδινός

Θέσεις

ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ - ΚΡΙΤΙΚΗ
ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΛΗΣ
ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

Πάλη των εθνών ή πάλη των τάξεων;

- Editorial: Υπαρκτός νεοφιλελευθερισμός Άκης Γαβριηλίδης: Η συνέχιση του εμφυλίου με άλλα μέσα. Μέρος Β'
Γιάννης Μηλιός: Χρηματοστέρηο και κοινωνικές συμμαχίες
Ηλίας Ιωακείμογλου: Τα άμεσα καθήκοντα της ριζοσπαστικής Αριστεράς
Ανέστης Ταρπάγος: Η κυριαρχία του νεοφιλελεύθερου δικοματισμού στη συγχυρία των βουλευτικών εκλογών 2000
Δημήτρης Χριστόπουλος: Αχροδεξιά, φιλελεύθερος χώρος και αντιρατσιστικός λόγος
Γουέην Χωλ: Αντιρατσισμός ή απομονωτισμός;
Γεωργία Τζαμαλούκα: Αποδόσεις αιτίων και κοινωνικές αναπαραστάσεις νέων εκφράσεων του φύλου.
Σημειώσεις για τη γένεση του σεξουαλικού προσανατολισμού των νέων.
Γιώργος Η. Οικονομάκης: Mea Culpa (?)
Κώστας Μελάς: Κώστας Βεργόπουλος: Παγκοσμιοποίηση, η μεγάλη Χίμαιρα (Βιβλιοκριτική)

71

ΑΠΡΙΛΙΟΣ-ΙΟΥΝΙΟΣ 2000